

वनप्रस्थाई

मे-जून २०२२

| वर्ष आठवे - अंक तिसरा | ड्रैमासिक |

○ व.क.आ.च्या महिला कार्याचा वटवृक्षाप्रमाणे विस्तार ○

जनजाती कल्याण आश्रम, पश्चिम महाराष्ट्र

१५, कृषि नगर, महाविद्यालय मार्ग, नाशिक - ४२२००५

दूरध्वनी : ०२५३-२५७७४९९/२५८२४२९

E-mail : vkapune2009@gmail.com

Website: www.vanvasi.org

**ज.क.आ. नाशिक – माले येथील हुतात्मा नाग्या कातकरी समाज विकास केंद्राचे
राष्ट्रीय अध्यक्ष मा. रामचंद्र खराडी यांच्या हस्ते उद्घाटन**

**नाशिक महानगरातील कल्याण आश्रमाच्या कार्यकर्त्यांवरोवर
मा. रामचंद्रजी खराडी याचा संवाद व चर्चा**

**नाशिक मधील सर्वांत जुन्या व नामवंत संस्था असलेल्या,
सार्वजनिक वाचनालयातके कल्याण आश्रमाचे अध्यक्ष
माननीय रामचंद्र जी खराडी यांचा सत्कार करण्यात आला.**

**नाशिक येथील काळाराम मंदिरात व.क.आ.चे
राष्ट्रीय अध्यक्ष मा. रामचंद्र खराडी**

**जनजाती प्रबुद्ध वर्गास राष्ट्रीय अध्यक्ष
मा. रामचंद्रजी खराडी मार्गदर्शन करताना.**

**व.क.आ.चे राष्ट्रीय अध्यक्ष मा. रामचंद्रजी खराडी
यांची अकोले केंद्राला भेट**

**नर्मदालयाच्या निर्मात्या भारती ठाकूर यांना बानी माताजीच्या
हस्ते संन्यासाची दीक्षा मिळाली. त्यानी 'विशुद्धानंद भारती'
हे नाव स्वीकारले आहे.**

॥ उद्धरेदात्मनात्माय ॥

जनजाती कल्याण आश्रम, पश्चिम महाराष्ट्रचे प्रकाशन – ‘वनपुण्याई’

* संपादक मंडळ

भास्कर गिरधारी
मोहिनी पाटणकर
अंजली गंधे
शोभा जोशी
अरुण गोडे

* मुख्यपृष्ठ

श्री. व्ही. वेलणकर
फोन : ९८२३०५९१००

* अक्षरजुळणी

प्रकाश ऑफसेट, पुणे
फोन : ०२० २४४२९७४४

* मुद्रणस्थळ

प्रकाश ऑफसेट, पुणे.
फोन ०२०-२४४२९७४४

* संपादकीय पत्रव्यवहार तसेच

अंकाच्या उपलब्धतेसाठी संपर्क
संपादक,

१९२ शुक्रवार पेठ, दत्तकुंज अपार्टमेंट,
काळ्या हौदाजवळ, पुणे - ४११००२
दुरध्वनी : ०२० २४४९२९९३ / २४४६०९४४

* उत्तरापेक्षी : ८३८००६५२०९

* ई-मेल : anjugandhe@gmail.com

* वेबसाईट : <https://vanvasi.org/>

* खाजगी वितरणासाठी.

वनपुण्याई

मे - जून २०२२
वर्ष आठवे | अंक तिसरा | द्वैमासिक

१. संपादकीय	डॉ. भास्कर गिरधारी	... २
२. पुणे महानगराकडे यजमानपद	कविता शेटे	... ३
३. अ.भा.व.क.आ.च्या कर्तुत्ववान महिला पदाधिकारी	शोभा जोशी	... ९
४. एक सुंदर अनुभव	नीला घुबे	... १३
५. अ.भा.महिला बैठक – एक कौतुक सोहळा	मोहिनी पाटणकर	... १४
६. आम्ही असे घडलो	नीलिमा पट्टे	... १७
७. अ.भा.महिला बैठक	वेणू कौशिक	... २५
८. भांडूम, एक अनुभव	वैशाली देशपांडे	... २७
९. जनजाती महिला विश्व	डॉ. भास्कर गिरधारी	... ३०
१०. जनजाती सुरक्षा मंच, पुणे जिल्हा	जनजाती सुरक्षा मंच	... ३२
११. व.क.आ.च्या माले येथील समाज कल्याण केंद्राचे उदघाटन	नरेंद्र पेंडसे	... ३३
१२. 'ऑक्सफर्ड ब्लू' अन् 'मरंग गोमके' – एक क्रीडापटू व जनजाती नेता	श्रीपाद पेंडसे	... ३५
१३. मोह – एक कल्पवृक्ष	राजेश बादले पाटील	... ३८
१४. योग सर्वासाठी – निरामय जीवनासाठी	प्रज्ञा गायकवाड	... ४०
१५. वीर सावरकर	भास्कर गिरधारी/ नरेंद्र पेंडसे	... ४३

या अंकात व्यक्त झालेल्या मतांशी संपादक मंडळ व जनजाती कल्याण आश्रम सहमत असेलच असे नाही.

ॐ द्वृष्टि नृत्य द्वृष्टि नृत्य

संपादकीय.....

१ मे रोजी झालेल्या महाराष्ट्र दिनाच्या व कामगार दिनाच्या खूप शुभेच्छा!!

वनपुण्याईच्या मे-जून अंकाचे संपादकीय लिहिताना आम्हाला विशेष आनंद होतो आहे आणि समाधान वाटत आहे याचे कारण म्हणजे पुणे येथे महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेमध्ये दिनांक २३ व २४ एप्रिलला यशस्वी केलेले अखिल भारतीय प्रांत महिला प्रमुख आणि सह प्रांत महिला प्रमुख यांची बैठक, त्याचे यजमानपद आणि सर्व व्यवस्थापन आपल्या पुणे महानगरा कडे होते.

त्याचप्रमाणे अखिल भारतीय व.क.आ.चे राष्ट्रीय अध्यक्ष माननीय श्री. रामचंद्रजी खराडी यांचा उपक्रमशील आणि भरगच्च कार्यक्रमानी युक्त असा महाराष्ट्रामध्ये प्रवास झाला. दिनांक २२ ते २५ मेपर्यंत ते अवलोकनार्थ आले होते. त्यामध्ये यांनी माले तालुका मुळशी येथील कै. नाग्या कातकरी समाज विकास केंद्राचे उद्घाटन आणि लोकार्पण केले. नाशिकला आल्यावर त्यांचे पारंपारिक पद्धतीने जोरदार स्वागत झाले. त्यांनी राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाच्या नाशिक येथे चालू असलेल्या शिक्षा वर्गाला भेट दिली. सर्व प्रबुद्ध नागरिकांशी संवाद साधला आणि अत्यंत सडेतोडपणाने डी लिस्टिंग, धर्मांतरण, जनजाती सुरक्षा हे विषय आपल्या प्रखर ओजस्वी अशा अधिकारावाणीने मांडले. शहराप्रमाणेच अकोले केंद्राला देखील त्यांनी भेट दिली हे विशेष.

या दोन मौलिक घटनां बरोबरच यावेळच्या अंकामध्ये महत्त्वाचे लेखही समाविष्ट आहेत. ते जनजाती विषयकच आहेत. जनजाती सुरक्षा मंचाचा बोगस आदिवासी, राज्यघटनेतील ३४२ कलम याचे विवेचन, तसेच 'जुने ते सोने' हे ठमाताई पचार यांनी कातकरी भाषेत बोलीमध्ये समाजाला पटवून दिले, शरद शेळके यांनी जनजातीने ऐक्य राखावे हे आवर्जून सांगितले.

भांडुम हे मेळघाट मधील टोकाचे गाव. येथे साजरी केलेली मारुतीरायाची जयंती कोरकू समाजाने प्रतिकूल परिस्थितीतही श्रद्धेने कशी साजरी केली हे वैशाली देशपांडे यांच्या लेखातून उमगते.

जनजाती महिलांच्या विश्वातील शिक्षणाचे बदललेले स्वरूप भास्कर गिरधारी यांनी स्वानुभवातून मांडले आहे. श्रीपाद पेंडसे यांचा जयपाल मुंडा यांच्यावरील आधारित लेख इंग्रजीतून मराठीत केलेला आहे. शेवटच्या लेखात शतगुणी मोह, याचे वर्णन पंढरपूरच्या राजेश पाटील यांनी केले आहे. लेख संशोधन व अभ्यासू वृत्तीने लिहिलेला असल्यामुळे संग्राह्य झाला आहे.

नेहमीप्रमाणे कमालीच्या वाचनीय, उपयुक्त आणि महत्त्वाच्या अशा वृत्तांताचे कथन केले आहे. कर्नाटकातील बलिदान दिलेल्या श्रीनिवासन यांनाही शब्द रूपात श्रद्धांजली वाहिलेली आहे.

धन्यवाद.

– डॉ. भास्कर गिरधारी
संपादक

चलभाष : ९८२३०१२३०९

पुणे महानगराकडे यजमानपट

अखिल भारतीय वनवासी
कल्याण आश्रम प्रांत
महिला कार्य प्रमुख-
सहप्रमुख त्रैवार्षिक बैठक
२३ व २४ एप्रिल २०२२
दरम्यान पुणे महानगरामध्ये
आयोजित करण्याचे
निश्चित झाले.

वनवासी कल्याण आश्रम
पुणे महानगराकडे या
कार्यक्रमाचे यजमान पद
आल्याने या सेवा संधीचा
लाभ घेत सर्वतोपरी
अ ा व श य क
व्यवस्थापनांसाठी पुणे
महानगर पदाधिकारी व
कार्यकर्ते मोठ्या उत्साहाने
सज्ज झाले. बैठकीचे
पूर्वतयारी विषयक
चर्चासत्र आभासी तथा

प्रत्यक्षित्या घेण्यात आले. व्यवस्थापन सुलभ व सुनियोजित करण्याच्या दृष्टीने कार्यकर्त्यांचे काही गट करण्यात आले ज्यामध्ये प्रामुख्याने कार्यालयीन व्यवस्था, निवास व्यवस्था, भोजन व्यवस्था, मंच व्यवस्था व यातायात व्यवस्था अशी विभागणी केली.

या दोन दिवसीय बैठकीसाठी पुण्यातील महर्षी कर्वे स्थी शिक्षण संस्था, हिंगणे ही वास्तू तेथील पदाधिकाऱ्यांच्या सहकाऱ्याने उपलब्ध होऊ शकली. ज्या महर्षी कर्वे यांनी शंभर वर्षापूर्वी पुण्यात अत्यंत प्रतिकूल व संघर्षमय परिस्थितीत महिलांच्या शिक्षण व उत्कर्षसाठी सुरु केलेल्या कार्याचा आजतागायत वटवृक्षाप्रमाणे अव्याहत विस्तार होत आहे. त्यांच्या या पवित्र वास्तूमध्ये द्विदिवसीय अखिल भारतीय महिला कार्य बैठक संपन्न

अखिल भारतीय वनवासी कल्याण आश्रमाच्या वतीने प्रांत महिला कार्य प्रमुख-सहप्रमुख त्रैवार्षिक बैठक भारतातील विविध प्रांतात आयोजित होते. महिला कार्याचा त्रैवार्षिक अहवाल या बैठकीत घेतला जातो. आपल्या प्रांतात प्रतिकूल सामाजिक, नैसर्गिक परिस्थितीत कल्याण आश्रम कार्य अदल निश्चयाने सक्षमतेने व सफलतेने ध्येयपूर्तीच्या दिशेने अव्याहत सुरु ठेवणे, कार्य प्रचारार्थ व प्रसारार्थ प्रवासाचे नियोजन करणे, महिला कार्यकर्ता जोडणी वाढवणे, कार्य प्रभावी होण्याच्या दृष्टीने वनवासी नेतृत्वास प्रोत्साहन व मार्गदर्शन करून हे नेतृत्व वाढीस लावणे, प्रांत महिला कार्यकर्त्यांचे उत्साहवर्धन करणे इत्यादी अनेक विविध अभ्यासपूर्ण चर्चात्मक मुद्दे हे या बैठकीचे विषय होत. सन २०२२ ची त्रैवार्षिक बैठक एप्रिल २३ व २४ दरम्यान पुणे महानगर येथील महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्था येथे अखिल भारतीय महिला प्रमुख सुश्री बिनापाणी दीदी दासशर्मा व सहप्रमुख अनराधा दीदी भाटिया यांच्या मार्गदर्शनात संपर्क झाली.

होणे हा योगायोग म्हणजे
महर्षीच्या अजरामर
कार्याची थोरवी व त्यांच्या
आदश पदपथावर
मार्गक्र मण करण्याचे
महिलांकडून सातत्यपूर्ण
प्रयत्न, म्हणजे जणू समस्त
खीर्गाकडून पूजनीय महर्षी
कर्वे यांच्या साठी कृतज्ञ
मानवंदना! या संस्थेने
त्यांची निवास व भोजन
व्यवस्था तसेच सभागृह
वापरण्याची अनुमती
दिल्याने येणाऱ्या अतिरीचे
आतिथ्य व बैठक नियोजन
एकाच परिसरात करणे
अतिशय सोयीचे झाले.

कार्यालयीन व्यवस्थेतील
महिला कार्यकर्त्यांनी
भारतभरातृन् बैठकीसाठी

येणाऱ्या सर्व प्रांतांच्या महिला कार्यकर्त्यांच्या सोयी-
सुविधा पहाण्याची जबाबदारी घेतली. महिलांच्या
पुण्यात पोहोचण्याच्या व परतण्याच्या वेळेच्या नोंदी,
त्यांच्या निवासाच्या खोल्यांची प्रांतवार रचना, त्या
प्रमाणे खोल्यांच्या दारांवर व चाव्यांवर नाव व क्रमांक
योजना, महिलांची यातायात सोयीचे होण्याच्या दृष्टीने
वेळोवेळी संबंधित महिला व यातायात व्यवस्थेशी संपर्क
करणे, निवासा दरम्यान महिलांना सहकार्य करणे,
आवश्यकतेनुसार वैद्यकीय सेवा उपलब्ध करून देणे,
अतिथी महिला व पुणे कार्यकर्त्यांचे ओळखपत्र बनवून
वितरण करणे, बैठकी साठी लागणारे लेखन साहित्य व
इतर कार्यालयीन वस्तू उपलब्ध ठेवणे इत्यादी बाबींची
पूर्तता कार्यालयीन व्यवस्थेतील महिला कार्यकर्त्यांनी

A decorative horizontal border consisting of a repeating pattern of stylized human figures in black, arranged in a single row.

केली.

आलेल्या अतिथी महिलांच्या निवासाची व निवास दरम्यान आवश्यक त्या सोयी सुविधा पहाण्याची जबाबदारी निवास व्यवस्थेतील महिला कार्यकर्त्यांकडे सोपवण्यात आली. खोल्यांमधील निवास व्यवस्था पाहणे, दैनंदिन गरजेच्या वस्तू उदा. साबण, तेल इत्यादी उपलब्ध करून देणे, बैठकीसाठी प्रत्येकी लागणारे लिखाण साहित्य तसेच वाचन साहित्य व नित्य प्रार्थना पुस्तिका खोलीमध्ये ठेवणे, आलेल्या महिलांना त्यांच्या प्रांतवार व नाव क्रमांकवार रचनेप्रेमाणे खोल्यांपर्यंत पोहोचवणे, महिलांचा निवास सुलभ होण्याच्या दृष्टीने तत्पर असणे इत्यादी व्यवस्थांची पूर्तता निवास व्यवस्थेतील महिला कार्यकर्त्यांनी केली.

भोजन व्यवस्थेतील महिला कार्यकर्त्यांनी बैठकीसाठी येणाऱ्या महिलांच्या चहापान व भोजन व्यवस्थेचे काम पाहिले. प्रत्येक महिलेच्या आहागातील व चहापानातील मधुमेहादी पथ्याची रीतसर नोंद केली. त्यानुसार न्याहारी, मध्यंतरीचे चहापान, माध्यान्ह भोजन, पारंपारिक शीतपेय, सायंकालीन अल्पोपहार, रात्रीचे भोजन इत्यादीतील समाविष्ट पदार्थाचे सुयोग्य नियोजन व व्यवस्थापन केले. निवासा दरम्यान अतिथी महिलांचा आहार सुरस, पौष्टिक व ऊर्जादायी असावा याची पुरेपूर योजना तर केलीच त्याबरोबर दूर प्रांतांतून आलेल्या महिलांसाठी विशेष पाहुणचार म्हणून पुणे महानगर कडून भोजनांमध्ये जिलेबी, आप्रखंड, पुरणपोळी, रात्रीचे आईस्क्रीम इत्यादी वैशिष्ट्यपूर्ण पदार्थांचा अगत्याने समावेश केला होता. लांब पल्ल्याच्या परतीच्या प्रवासासाठी सोबत पौष्टिक व टिकाऊ अन्नपदार्थांचे डबे देण्याची व्यवस्था सुद्धा केली.

बैठक स्थान असलेल्या सभागृहाची व्यवस्था पाहण्याचे काम मंच व्यवस्थेतील कार्यकर्त्यांकडे सोपवण्यात आले. निवास व बैठक परिसरात ठिकठिकाणी कल्याण आश्रमाचे फलक लावणे, मंचावर दर्शनीय फलक लावणे, महाराष्ट्रातील थोर व्यक्तींच्या कार्याचा संक्षिप्त

परिचय करून देणारे उद्घोषक फलक सभागृहात जागोजागी लावणे, मंचावरील आसन व्यवस्था व सुशोभीकरण, सुटसुटीत बैठक व्यवस्था, धनी व्यवस्था, प्रकाश व्यवस्था, पिण्याच्या पाण्याची व्यवस्था, रंगावली, आश्रम परंपरेनुसार पूजनीय प्रतिमा व त्यासाठी फुले दीपारती, सत्र आरंभीचे दीपप्रज्वलन, अतिर्थीचे व मान्यवरांचे स्वागत-सत्कार, व्यवस्था इत्यादी बाबींची पूरता मंच व्यवस्थेतील कार्यकर्त्यांनी केली.

बैठकीसाठी नेपाळ व भारतभरातून येणाऱ्या महिलांची यातायात व्यवस्था बंधू कार्यकर्त्यांनी रात्रंदिवस तप्तरतेने केली. महिलांच्या त्यांच्या आगमन स्थानकात येण्याच्या व परतीच्या प्रवासासाठी जाण्याच्या वेळा यांच्या नोंदीसाठी कार्यालयीन व्यवस्थेशी सतत संपर्कात असणे, त्याप्रमाणे संबंधित स्थानकापासून कार्यक्रम स्थळापर्यंत आणण्याची व परतीच्या प्रवासासाठी पुन्हा कार्यक्रम स्थळापासून संबंधित प्रवासी स्थानकापर्यंत पोहोचवण्याची वाहन व्यवस्था उपलब्ध ठेवणे, काहींच्या परतीच्या प्रवासाच्या तिकिटांची व्यवस्था करणे, इच्छुक अतिथी महिलांना पुणे दर्शन साठी वाहन सेवा उपलब्ध करून देणे इत्यादी बाबींची पूर्तता यातायात व्यवस्थेतील बंधू कार्यकर्त्यांनी उत्तमरित्या केली.

अशा रीतीने पदाधिकाऱ्यांचे व प्रतिनिर्धार्थीचे अनुभवी मार्गदर्शन, पूर्वनियोजन, पूर्णनियोजन, गटवार व्यवस्थापन, प्रत्येक कार्यकर्त्याचा यथाशक्ती उत्साही सहभाग इत्यादी महत्वपूर्ण घटकांमुळे बैठकीचे व्यवस्थापन पुणे महानगर कल्याण आश्रमाने सक्षमतेने अतिशय उत्कष्ट रित्या पार पाडले.

दिनांक २३ व २४ एप्रिल असे दोन दिवसीय बैठक सत्र
असले तरी प्रवास साधनांच्या वेळाप्रकानुसार वेळेत
पोहोचण्याच्या दृष्टीने २२ तारखेच्या पहाटेपासूनच
अतिथी प्रांत महिला कार्यकर्त्यांचे गटागटाने आगमन
सुरु झाले आणि यजमान पदी असलेल्या पुणे महानगर
कार्यकर्त्यांची लग्बग सुरु झाली, जण समारंभाची
वातावरण निर्मिती होऊ लागली.

अखिल भारतीय वनवासी कल्याण आश्रम महिला प्रमुख सुश्री बिनापाणी दीदी दासशर्मा, सहप्रमुख अनुराधा दीदी भाटिया, महाराष्ट्र क्षेत्र महिला प्रमुख सौ शुभांगीताई नेने, कोकण प्रांत अध्यक्षा ठमाताई पवार यांचे रीतसर स्वागत पश्चिम महाराष्ट्र प्रांत महिला प्रमुख सौ वैशालीताई देशपांडे व पुणे महानगर महिला प्रमुख सौ विशाखा ताई जोशी यांनी केले. या बैठकीस नेपाळ व भारतातील ३५ प्रांतांतून एकूण ७२ महिला प्रांत कार्यकर्त्यांची उपस्थिती होती.

दिनांक २३ एप्रिल शनिवारी सकाळी नऊ वाजता बैठक सभागृही आलेल्या सर्व अतिथी महिलांचे स्वागत सांस्कृतिक पद्धतीने हळदी-कुंकु, अतर व गजरा देऊन केल्याने मंगलमय प्रसन्न वातावरण निर्माण झाले. बन्याच महिलांनी स्वतःची पारंपारिक वेशभूषा परिधान केल्याने भारताच्या विविधतेतील एकात्मतेची उत्सव निर्मिती झाली. मान्यवरांनी पारंपारिक पद्धतीने प्रतिमा पूजन व दीपप्रज्वलन करून कार्यक्रमाचा शुभारंभ केला. याप्रसंगी अखिल भारतीय महिला प्रमुख मा. सुश्री बिनापाणी दीदी दासशर्मा, सहप्रमुख मा. अनुराधा दीदी भाटिया, अखिल भारतीय संघटन मंत्री मा. श्री अतुलजी जोग, महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या उपकार्याध्यक्षा प्रमुख अतिथी मा. सौ विद्याताई कुलकर्णी आदी मान्यवर उपस्थित होते. प्रारंभीच्या तासात प्रार्थना, पुणे महानगरची ऐतिहासिक, सांस्कृतिक व सामाजिक ओळख करून देणे, मंचस्थ मान्यवरांचे स्वागत व उपहार-सत्कार, मान्यवरांचे भाषण इत्यादी कार्यक्रम झाले. पश्चिम क्षेत्र संघटन मंत्री मा. श्री संजयजी कुलकर्णी बैठक सत्राच्या आधीपासून ते समारोपार्पर्यंत कार्यकर्त्यांच्या मार्गदर्शनासाठी पूर्णवेळ उपस्थित होते.

ठीक दहा वाजता बैठक सत्राला सुरुवात झाली. या दिवसभराच्या सत्रादरम्यान सकाळी साडेआठ वाजता न्याहारी, साडेअकरा वाजता चहापान मध्यंतर, साडेबारा वाजता माध्यान्ह भोजन व विश्राम, दुपारी तीन वाजता पारंपारिक शीतपेय, दुपारी साडेचार वाजता चहापान, सायंकाळी सहा वाजता अल्पोपहार व रात्री आठ वाजता

भोजन असे आयोजन होते. विशेष उल्लेख म्हणजे पुणे महानगर महिला समितीच्या कार्यकर्त्या सुचेता मराठे यांनी माहिती तंत्रज्ञान म्हणजे मायक्रोसॉफ्ट पॉवरपॉइंट सादरीकरण मोबाईलवर नित्याच्या वापरात कसे आणावे या विषयी महिलांना उपयुक्त असे मार्गदर्शन केले. रात्री विरंगुळा म्हणून भारताच्या निरनिराळ्या प्रांतांतून आलेल्या काही महिलांनी आपापले सांस्कृतिक कार्यक्रम सादर करून मनोरंजनाचा आनंद दिला व घेतला.

दुसऱ्या दिवशी २४ तारखेला न्याहारी नंतर सकाळी नऊ वाजता बैठक सत्राला सुरुवात झाली. चहापान व भोजन मध्यंतर इत्यादी आदल्या दिवसाप्रमाणेच वेळेचे नियोजन होते. या दिवशी सायंकाळी साडेचार वाजता कल्याण आश्रम पुणे महानगराच्या वर्तीने समारोपाचा जाहीर कार्यक्रम झाला. या कार्यक्रमास कल्याण आश्रमचे नियमित दान दाते व संघाशी निगडित असलेले एरोफैन पॉलीमर्स चे संचालक मा. श्री प्रमोदजी पारधी हे प्रमुख अतिथी म्हणून लाभले होते. प्रमुख वर्के मा. श्री अतुलजी जोग (अखिल भारतीय संघटनमंत्री, वनवासी कल्याण आश्रम), मा. सुश्री बिनापाणीजी दासशर्मा (अखिल भारतीय महिला कार्य प्रमुख, वनवासी कल्याण आश्रम), मा. ठमाताई पवार (अध्यक्षा, कोकण प्रांत वनवासी कल्याण आश्रम), मा. श्री प्रकाशजी धोका (पुणे महानगर अध्यक्ष, वनवासी कल्याण आश्रम) हे मंचस्थ मान्यवर होते. आमंत्रित आर्थिक सहाय्यकर्ते व इतर अतिथी यांनी उपस्थित राहून आपला बहुमूल्य वेळ या कार्यक्रमासाठी दिला. सूत्रसंचालन, प्रार्थना, प्रमुख वर्के व प्रमुख अतिर्थींचा परिचय, स्वागत सत्कार, प्रास्ताविक, मंचस्थ मान्यवरांचे भाषण व प्रमुख वक्त्यांचे प्रभावी, प्रेरणादायी, मार्गदर्शनपर भाषण, आभार प्रदर्शन, पसायदान व शेवटी अल्पोपहार, चहापान असे जाहीर समारोपाचे नेटके स्वरूप होते. प्रमुख वर्के मा. श्री. अतुलजी यांनी आपल्या भाषणातून पूजनीय श्री. बाळासाहेब देशपांडे यांच्या थोर जीवनकार्यातील काही पैलंची ओळख करून दिली. श्री. बाळासाहेबांनी

A decorative horizontal border consisting of a repeating pattern of stylized human figures in black silhouette, arranged in a continuous line across the page.

१९५२ मध्ये केलेली वनवासी कल्याण आश्रमाची स्थापना, प्रतिकूल परिस्थितीत केलेले अतुल्य कार्य, त्यातून आकाराला आलेले आजचे कल्याण आश्रमाचे स्वरूप व भारतभर पसरलेला भव्य कार्याचा आवाका असा प्रवास व त्यांचे हे ईश्वरीय कार्य सातत्याने पुढे नेण्याविषयी प्रोत्साहन व मार्गदर्शन श्री. अतुलजी यांनी आपल्या ओघवत्या वाणीने केले. कोरेना काळात कायमस्वरूपी दुरावलेले स्वर्गीय श्री. दिलीप भाई मेहता व स्वर्गीय श्री. चंद्रकांतजी भोसले यांची भावपूर्ण आठवण व त्यांची वेळोवेळी जाणवणारी उणीव व्यक्त केली.

आलेल्या सर्व प्रांत महिला कार्यकर्त्यांच्या महान कार्याच्या सन्मान प्रित्यर्थ पुणे महानगराच्या वतीने सांस्कृतिक व पारंपारिक वारसा जपत ओटी, साडी, मिठाई व पुण्याची सुप्रसिद्ध बाकरवडी असा उपहार या महिलांना भेट दिला. या बैठकीचे सन्मानचिन्ह म्हणून महाराष्ट्राला दिव्य वारसा लाभलेले व संपूर्ण भारताचे ऐतिहासिक आराध्य मासाहेब जिजाऊ व बालशिवाजी यांच्या प्रतिमेने अंकित झालेले स्त्रीशक्ती व कर्तृत्वाचे पूजनीय द्योतक आणि सकारात्मक ऊर्जा स्रोत व सत्कार्यास बल प्रदान करणारे वंदनीय शिवप्रतीक असे मानचिन्ह देण्यात आले... जणू माहेरवाशिणीसाठीचाच अत्यंत हृद्य असा हा निरोप समारंभ सर्वांनाच भारावून टाकणारा होता.

आलेल्या महिलांपैकी काही इच्छुक महिलांनी आपल्या वेळेच्या सोयीनुसार पुणे दर्शन व विशेष खरेदीचा आनंद घेतला. पूर्वांचल मधून आलेल्या महिला गटाने २५ तारखेला पुणे येथील जनकल्याण समितीच्या पूर्वांचल कन्या छात्रावासाला भेट दिली. तेथील प्रमुख सौ. लीनाताराई कुलकर्णी यांनी आतपीयतेने महिलांचा स्वागत पाहुणचार केला, तेथील व्यवस्थेविषयी माहिती दिली. छात्रावासातील मुलींशी गप्पा झाल्या व महिलांचे अनुभव कथन झाले. तेथून निरोप घेऊन या महिला गटाने परतीच्या प्रवासासाठी प्रस्थान केले.

प्रत्येकीच्या परतीच्या प्रवासाची तयारी झाली. प्रवासादरम्यान सोबत अन्नपदार्थाचे डबे देऊन प्रत्येकीच्या वाहन वेळेनुसार सर्व महिलांना संबंधित स्थानकांपर्यंत पोहोचवण्याची व्यवस्था झाली. या महिलांविषयी आवर्जून उल्लेख करण्याची बाब म्हणजे दूरच्या अहोरात्र प्रवासाने होणारे शारीरिक श्रम, बैठक सत्राच्या वेळेच्या पूर्ततेचा मानसिक ताण, बैठकीदरम्यान बौद्धिक कार्यक्षमतेमुळे येणारा थकवा इत्यादीपैकी कशाचाही लवलेश या प्रांत महिला कार्यकर्त्यांमध्ये दिसला नाही, उलट परताना अतिशय उत्साही व भावविभोर जाणवल्या. त्यांनी पुणे महिला समितीचे मनःपूर्वक आभार मानून व अनेकविध शुभेच्छा देत आस्थेने निरोप घेतला.

२६ तारखेला सकाळी महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेची वापरलेली वास्तु स्वच्छ व नीटेनेटकी करून संस्थेला सविनय साभार सुपूर्त करण्यात आली.

अखिल भारतीय वनवासी कल्याण आश्रम महिला कार्य प्रमुख-सहप्रमुख त्रैवार्षिक बैठक अशा पद्धतीने नियोजनबद्ध व सर्वसमावेशक सहभागाने निर्विघ्नपणे यशस्वीरित्या संपन्न झाली. या बैठकीच्या व्यवस्थापनासाठी आवश्यक आर्थिक नियोजन व निधी संकलन याची धुरा पुणे महानगर महिला समितीने समर्थपणे सांभाळली ही विशेष उल्लेखनीय व अभिनंदनपर बाब तर आहेच आणि खास नमूद करण्यासारखे म्हणजे बैठक व्यवस्थेनिमित्त झालेल्या सर्व प्रकारच्या श्रमांचा कोणताही थकवा महिला व बंधू कार्यकर्त्यांमध्ये दिसून आला नाही. पुणे महानगर कल्याण आश्रम साठी हे सर्व व्यवस्थापन समाधानकारक, संस्मरणीय, मार्गदर्शक व अनूभव संपन्न करणारे होते.

कविता शेटे (१८२२३७८१३०)

ज.क.आ.पुणे महानगर

It was a great, colourful experience yesterday (24th April) at Pune. So many women karyakartas we could see, meet. Some had travelled 3 days to reach Pune. Will go back after 3 days. I still wonder what is the driving force behind it. I met 2 girls, one from Kerala, another from TN. They could hardly speak Hindi. I asked them, "did u

understand what was going on". With a big smile, they said 'kunjam kunjam' There are two women from Andhra. They could not speak very good Hindi, but understand it. Language was no barrier there.

Sonal Deshpande
(Kharghar, Navi Mumbai)

एक अविस्मणीय अनुभव

२४ एप्रिल २०२२ला आम्ही खारघरच्या पाच कार्यकर्त्या पुण्याला वनवासी कल्याण आश्रमाच्या अखिल भारतीय बैठकीच्या समारोपाला गेलो होतो. तेथील अनुभव शब्दात बांधण्याची ताकद माझ्या तरी लेखणीत नाही तरीही मनाला जे भावलं ते सांगितल्या शिवाय राहवत नाही म्हणुन हा प्रयत्न. मेधाताईंनी मुद्दाम आम्हाला कार्यक्रमाच्या स्थळी लवकर नेलं जेणेकरून बैठकीला गेलं की राहाण्याची, जेवणाची एकुणच कार्यक्रमाची व्यवस्था कशी असते ते सगळं दाखवता येईल. तिथे पोहोचल्यावर मेधाताईंनी आम्हाला ते सगळं दाखवलं, त्यासोबतच इतर ठिकाणी कशी सोय/गैरसोय असते ते देखील अनुभव सांगितले. तिथे आम्ही पुणे कार्यकारीणीच्या सदस्यांना भेटलो. थंडगार पन्हाने आमचं छान स्वागत झालं. त्या सगळ्या जणी विविध वयोगटाच्या असुनही सगळ्यांचा उत्साह मात्र एक सारखाच!

त्यानंतर आम्ही मुख्य कार्यक्रमाच्या हॉल कडे निघालो. बाहेर जवळजवळ ३५ प्रांतांच्या प्रांतप्रमुख आणि उपप्रमुख महिलांना बघून भारदस्त वाटलं. बहुतेक जणांचे पारंपारिक वेश आपल्या भारतवर्षाची 'विविधतेतील एकता' अधोरेखित करत होते. मेधाताई जेव्हा काही जणांची ओळख करून देत

होत्या तेव्हा एकेकिंचं कार्य ऐकून प्रेरणदायी वाटत होतं. काही जणी ३ दिवसांचा प्रवास करून पुण्यात पोहोचल्या होत्या आणि पुन्हा परतीचा ३ दिवसांचा प्रवास.. बापरे! काही जणी तर महिना महिना प्रवासातच होत्या. दोन दिवसांची बैठक करूनही या सगळ्यांच्या उत्साहात तसुभरही कमी नव्हती.. कुठल्याही प्रकारच्या थकव्याचा लवलेशही त्यांच्या चेहेच्यावर नव्हता. इथे माननीय ठमाताईंशी ओळख होणे हा माझ्या करता अक्षरश: 'याची देही याची डोळा' असा क्षण होता. वसतीगृहातील स्वयंपाकघरात काम करणारी 'एक सामान्य स्त्री' ते आजचे 'असामान्य व्यक्तिमत्व' असा ठमाताईंचा प्रवास ऐकून नतमस्तक व्हायला होते.

समारोपाचा कार्यक्रम अत्यंत साधा पण मनोवेधक आणि सुनियोजित होता. उपस्थितांमधील एकेक व्यक्तिमत्वाची ओळख होत होती, त्यांचे समाजकार्य आणि जीवनातील उपलब्धी कळत होत्या. आपापल्या क्षेत्रातील दिग्गज महिला परंतु वागण्या, बोलण्यात अत्यंत साधेपणा. 'राष्ट्रीय पुरस्कारा'ने सन्मानीत एक महिला तर अगदी आमच्या बाजूच्या खुर्चीवर बसलेल्या.. सगळं अद्भुत!!! काही तास का होईना मला त्यांच्या सहवासात घालवता आले हे

माझे भाग्यच म्हणावे.

कार्यक्रमाचे मुख्य आकर्षण अर्थातच माननीय श्री अतुलजी जोग यांचे मार्गदर्शनपर भाषण होते; अतिशय प्रभावशाली व्यक्तिमत्व! बाळासाहेब देशपांडे यांचा प्रवास, १९५२ मध्ये त्यांनी केलेली बनवासी आश्रमाची स्थापना, त्या काळातील परीस्थितीत श्री. बाळासाहेबांनी केलेल कार्य; तिथून आजचे आश्रमाचे स्वरूप व कार्याचा आवाका याबद्दल श्री. अतुलजींनी सविस्तर मार्गदर्शन केले. अतुलजींच्या ओघवत्या वाणीला विराम असूच नये असं वाटत होतं. एकूण सगळाच अप्रतिम अनुभव होता!

कार्यक्रम संपल्यानंतरही बन्याच जणींशी गप्पा झाल्या. (परत निघतांना जेवून जाण्याचाही आग्रह झाला)

या दैवी कार्यात आपलाही कधी तरी ‘खारीचा वाटा’ असावा ह्या मनातील एका विचाराने आम्ही परतीच्या प्रवासाला लागलो. माझ्यासारख्या नवीन कार्यकर्त्ताला तुम्ही सोबत घेतललं.. त्याबद्दल मेधाताई, मंगलताई, सोनल..तुमचे खूप खूप धन्यवाद !!!

ऋतुजा नेवासकर
खारघर, नवी मुंबई

नर्मदे हर !

नर्मदा परिक्रमेनं बारा वर्षांपूर्वी मला आयुष्याच्या एका वेगळ्या वळणावर आणून सोडलं. ते एक निमित्त झालं ‘नर्मदालयाच्या’ निर्मितीचं. गेल्या बारा वर्षांत नर्मदालय विविध अंगांनी विकसित होत गेलं. तीन शाळा, बनवासी विद्यार्थ्यांसाठी छात्रावास, रोजचं साडे चारशे मुलांचं मध्यान्ह भोजन, पस्तीस गाई असलेली गोशाळा, जैविक शेती, व्यवसाय प्रशिक्षण केंद्र, २०१७ सालापर्यंत १७०० हून अधिक विद्यार्थ्यांपर्यंत पोहोचलेली समग्र शिक्षण केंद्रं, हे सारं आज खरंच स्वप्नवत वाटतं. समाजाने दिलेला भरयोस प्रतिसाद, प्रोत्साहन आणि गुरुतत्वाच्या आशीर्वादामुळे हे शक्य झालं. मी याला Divine will असं म्हणते. भगवद्गीते मधल्या ‘निमित्तमात्रं भव’ चा तो सुंदर अनुभव होता.

नर्मदा मार्इनं पुन्हा एकदा मला आयुष्याच्या एका वेगळ्या वळणावर आणून सोडलं. काल म्हणजे २७

एप्रिल २०२२ रोजी अमरकंटक येथे बानी माताजींच्या हस्ते संन्यास दीक्षा मिळाली. आयुष्याचं एक नवीन पर्व सुरु झालं. संन्यासाश्रम हा प्रत्येकाच्या आयुष्यातला शेवटचा टप्पा. कामाची सूत्रे तरुण पिढीकडे सोपवून मोकळं होणं आणि ईश्वरीय अनुसंधानात मग्न राहणं.

अनेकांनी प्रश्न विचारले – पुढे काय? तू राहशील कुठे? नर्मदालयाचं पुढे काय?

मी राहणार नर्मदलयातच आहे. फक्त दैनंदिन जबाबदाऱ्या आता कार्यकर्ते सांभाळतील. आवश्यक असेल तर मार्गदर्शनासाठी मी उपलब्ध असेन. कार्यकारी मंडळाचे सर्व पदाधिकारी देखील मार्गदर्शनासाठी उपलब्ध आहेतच.

नर्मदे हर !

(भारती ठाकुर) विशुद्धानंद भारती

ॐ द्वृष्टि नृत्यं द्वृष्टि नृत्यं

अ.भा. वनवासी कल्याण आश्रमाच्या कर्तृत्ववान महिला पदाधिकारी

२३/२४एप्रिल२०२२या दोन दिवशी अ.भा.व.क. आश्रमाच्या महिला प्रांत प्रमुख व सह प्रमुखांची बैठक पुणे येथे म.कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेमध्ये संपन्न झाली.या बैठकीत अ.भा.महिला प्रमुख, सह प्रमुख व क्षेत्र महिला प्रमुख सहभागी झाल्या होत्या. त्यामध्ये ३५ प्रांतांमधून ७२ महिला पदाधिकारी सहभागी झाल्या होत्या. त्यातील काही प्रमुख महिला पदाधिकाऱ्यांचा आणि त्यांच्या कामाचा थोडक्यात परिचय करून घेणार आहोत.

कधी खाई तूप रोटी। कधी राहे अर्धपोटी,
कधी झोपे गादीवरी। कधी घोंगडी अंथरी।
कधी लोकरीची शाल। कधी पांघरी वाकळ।
कधी हवेली सुंदर। कधी चंद्रमौळी घर।
कधी सज्जनांची भेटी।
कधी नाठाळांशी गाठी। कधी गळा पुष्पहार।
कधी निंदेचा भडिमार।

संजीवनी गाथेमध्ये संतांचं असं वर्णन केलेलं असलं तरी हे वर्णन समाजासाठी झोकून देऊन काम करणाऱ्या प्रत्येक कार्यकर्त्याला लागू पडतं. अ.भा.वनवासी कल्याण आश्रमाचे कार्यकर्ते, अगदी महिलाही याला अपवाद नाहीत. वर वर्णन केलेल्या परिस्थितीला धैयानी सामोऱ्या गेलेल्या महिलाही कमी नाहीत. या महिलांना मुंध्दा अशा परिस्थितिला थोड्याफार प्रमाणात सामोरं जावं लागलंच आहे. कारण या महिलांचा कामानिमित्त आपापल्या क्षेत्रात सतत प्रवास चालू असतो. त्या पैकी काहीजणींचा आपण परिचय करून घेऊ :

मा. सुश्री बिनापानी दासशर्मा – अखिल भारतीय महिला प्रमुख.

१९८६ पासून या कल्याण आश्रमाशी जोडल्या गेल्या आहेत. मुंगी हळू हळू चालत राहिली तर अनेक मैल पार करते तसेच बीनाताई एक एक पायरी ओलांडत आज या

पदाला पोहोचल्या आहेत. मुळच्या बंगालच्या असलेल्या बीनाताईकडे सर्वप्रथम दक्षिण बंगालमधील पुरुलिया इथे असलेल्या मुलींच्या छात्रावासाची जबाबदारी होती. त्यानंतर बंगाल प्रांताची महिला प्रमुख, त्यानंतर क्षेत्र प्रमुख, नंतर अखिल भारतीय सह महिला प्रमुख, आणि गेली २ वर्ष त्या अखिल भारतीय महिला प्रमुख म्हणून जबाबदारी सांभाळत आहेत. त्यांचा देशभर प्रवास असतो. पुरुलिया हे त्यांचे मुख्यालय आहे. त्या सांगत होत्या, बंगाल मध्ये सुरुवातीला कन्या छात्रावासात मुली मिळणे कठीण जात होते. आम्ही गावात गेलो की आम्हाला बघून आमच्या तोंडावर दारे बंद होत होती. त्यांना वाटायचे आम्ही मुली चोरण्यासाठी येत आहोत. इतकी घृणा आणि अविश्वास होता. त्यातूनही जरी पाठवलेच तर सात आठ महिन्यांनी काही कारण सांगून परत घेऊन जायचे आणि तिचे लग्न लावून द्यायचे. बाल विवाहाची अतिशय भयानक प्रथा चालू होती. पण वनवासी कल्याण आश्रमाच्या सतत आठ दहा वर्षांच्या अथक प्रयत्नांनी आता दक्षिण बंगाल मध्ये ही प्रथा आता नसल्यासारखीच आहे. आज आता वनवासी आई वडील आपल्या मुलांबरोबर आपल्या मुलींना पण उच्च शिक्षण देण्यासाठी आमच्या छात्रावासात येतात. कल्याण आश्रमाच्या कार्यामुळे वनवासी क्षेत्रामध्ये महिलांना शिकवण्याच्या बाबतीत एक जागरूकता आली आहे.

मा. श्रीमती अनुराधादीदी भाटिया – अखिल भारतीय सह महिला प्रमुख.

अनुराधाताई १९८७ पासून कल्याण आश्रमाशी जोडल्या गेल्या आहेत. १७ वर्ष अनुराधाताई आणि त्यांचे पती पूर्णकालीन कार्यकर्ते म्हणून कार्यरत होते. जशपूरमध्ये १३ वर्ष, छत्तीसगढमधील बस्तरला २ वर्ष, झारखंडला दोन वर्ष काम केले. या भागात सामाजिक परिस्थिती

कशी आहे हे वेगळं सांगायची गरज नाही. २००४ पासून त्यांच्यावर पश्चिम उत्तर प्रदेशाच्या सचिव म्हणून जबाबदारी होती. गेल्या दोन वर्षांपासून त्यांच्याकडे अ.भा. सहमाहिला प्रमुख म्हणून दायित्व आहे. मुळच्या आप्याच्या असलेल्या अनुराधाताईचे मुख्य केंद्रही आग्राच आहे. २०१६ ला त्यांनी महाविद्यालयीन मुर्लीसाठी आप्यामध्ये छात्रावास सुरु केले आहे.

कौशल्या रविंद्र हेगडे – दक्षिण मध्य कर्नाटक क्षेत्र प्रमुख
कौशल्याताई गेली ३० वर्ष या कामात आहेत. पती पत्नी पूर्णवेळ कार्यकर्ता म्हणून काम करतात. वनवासी बंधूंची परिस्थिती पाहून आणि वरिष्ठ कार्यकर्ते कै. प्रकाशजी कामत यांच्या व्यक्तिमत्वाने प्रभावित होऊन त्यांनी पूर्णवेळ काम सुरु केले. श्री. हेगडे कर्नाटकचे खेलकूद प्रमुख आहेत. कर्नाटकातल्या धारवाड जिल्ह्यातील शिवनगर या वनवासी भागात वीज नव्हती. कौशल्याताईनी वनवासी लोकांना बरोबर घेऊन एक वर्ष सतत सरकारी कार्यालयात हेलपाटे घातले तेव्हा त्यांना यश आले आणि शिवनगर भागात वीज आली. कौशल्याताई म्हणतात, त्याक्षणी मुलं, ज्येष्ठ, महिला यांच्या चेहऱ्यावरचा आनंद मी कधीही विसरू शकत नाही. २०१५ मध्ये तामिळनाडूच्या चेन्नई शहरात खूप पूर आला होता. सगळे लोक चेन्नईतल्या लोकांना रसद पुरवण्यासाठी धावपळ करत होते. परंतु चेन्नईजवळच्या तिरुवळ्यार गावाजवळ असलेल्या इरुला जनजातींच्या लोकांच्या झोपड्यांची परिस्थिती इतकी वाईट होती की त्याचे वर्णन करणे शक्य नाही. कौशल्यादीदी आणि त्यांच्या सहकाऱ्यांनी तिथे सर्वे करण्यास सुरुवात करताच तिथल्या लोकांच्या डोळ्यात अश्रूंच्या धारा लागल्या. सर्व प्रकारच्या आवश्यक सामुग्रीची तरतूद करून त्यांना एक महिनाभर करोडो रूपयांची सामुग्री पोहोचवली. या कामासाठी दीदी आणि अनेक लोक रात्रंदिवस झटत होते.

शुभांगीताईनेने – पश्चिम महाराष्ट्र क्षेत्रप्रमुख
शुभांगीताई BAMS (आयुर्वेदाचार्य) आहेत.

त्यांच्याकडे सध्या पश्चिम महाराष्ट्र क्षेत्रप्रमुख म्हणून दायित्व आहे. १९८४ साली शिक्षण पूर्ण झाल्यावर कल्याण आश्रमाची पूर्णवेळ कार्यकर्ती म्हणून काम सुरु केले. १९८५ ते ८८ छत्तीसगढ मधील (मध्यप्रदेश) बस्तर जिल्ह्यात वैद्यकीय केंद्राचे काम पाहिले. १९८९ ते १९९४ उत्तर पूर्वाचलातील आसाम मिझोराम बॉर्डरवरील हैलाकांदी जिल्ह्यात रियांग जनजातीमध्ये काम केले. रियांग जनजाती ही आसाममधील अतिशय मागास आणि दुर्लक्षित अशी hill tribe. अशा उपेक्षित जनजातीसाठी काम सुरु करण्याचे आव्हान कार्यकर्त्याच्या टीमने स्विकारले. त्याचे नेतृत्व शुभांगीताईनी केले. कालांतराने वसतिगृह व अन्य प्रकल्पांचे काम सुरु झाले. १९९५ नंतर महाराष्ट्रात परत आल्यावर ग्राम आरोग्यरक्षक प्रकल्पांचे काम सुरु केले. त्यासाठी संपर्क, रचना, औषध व्यवस्था इ. साठी महाराष्ट्रभर प्रवास केला. सध्या ठाणे येथे वास्तव्य असून संपूर्ण महाराष्ट्र, गोवा येथे महिलांच्या संघटनात्मक कामासाठी प्रवास सुरु असतो.

सुलेखा कुमारी – झारखंड उत्तर मध्य प्रदेश क्षेत्र प्रमुख.

त्या स्वत: जनजातीच्या असून गेली २७ वर्ष कल्याण आश्रमाचे काम करत आहेत. महिलांच्या सर्वांगिण विकासासाठी जसे, त्यांचे आरोग्य, आर्थिक स्वावलंबन इ.साठी ‘स्वयं सहायता समूह’ चालवतात. महिलांना आणि युवरांना शिवणाचे प्रशिक्षण देतात. खेलकूद प्रकल्पाचेही काम करतात. आपला धर्म, आपली संस्कृती वाचवण्यासाठी सत्संग चालवतात. त्या म्हणतात, कल्याण आश्रमाच्या कामात खूप काही शिकण्याची संधी मला परमेश्वराने दिली.

गंगा बसुमतारी – सिक्कीम, उत्तर इशान्य क्षेत्र प्रमुख

गंगादीदी या बोडो जनजातीच्या आहेत. अविवाहित राहून कल्याण आश्रमाचं काम गेली २८ वर्ष करत आहेत. जैमी जनजातीसाठी काही कार्यक्रम त्यांनी आयोजित केला होता. त्या गावी वहानाची सोय नव्हती. मैलो न मैल चालत जावे लागले. रस्ता जंगलाचा होता.

एवढी दमछाक करून त्या गावी पोहोचल्यावर त्यांना अगदी सुखद अनुभव आला. तिथल्या महिलांनी गंगाताईचे गरम पाण्यानी पाय धुतले. त्यांचा थकवा दूर झाला. एकदम ताजेतवाने वाटले. कार्यक्रम छान पार पडला. सर्व लोक आनंदानी कार्यक्रमात सहभागी झाले. एका गावात बैठकीसाठी गेल्या असताना वाटेत काही उग्रवादी लोक भेटले. त्यांनी, 'हिंदीत बोलायचे नाही', असे म्हणून दीर्घीना धमकावले. काही वेळाने ते लोक तिथून निघून गेले आणि कार्यक्रम व्यवस्थित पार पडला.

डॉ. शशी ठाकूर - छत्तीसगढ मध्य क्षेत्रप्रमुख

गेली ३० वर्ष कल्याण आश्रमाचं काम करत आहेत. ओमसाय मध्ये त्यांनी जनजातीच्या लोकांसाठी पहिले चिकित्सा केंद्र सुरु केले. अविवाहित राहून त्यांनी या कामाला वाहून घेतले आहे. त्याच बरोबर त्या सरकारी दवाखान्यात अधिकारी आहेत. कल्याण आश्रमातर्फे गरोदर महिलांच्या आरोग्यासाठी आणि गर्भ संस्कारासाठी एक अभियान चालवले जाते. 'रेवासंगिनी' यात्रेच्या माध्यमातून सी रोग विशेषज्ञ आणि स्वयंसेवकांच्या सहकार्याने १६ जिल्ह्यातील दूर दूरच्या वनवासी गावांमध्ये हे अभियान चालवले जात आहे. त्याचा फायदा अनेक वनवासी महिलांना होतो आहे.

नलिनीबेन मेहता - राजस्थान, गुजराथ पश्चिम उत्तर क्षेत्रप्रमुख.

नलिनीबेन वनस्पती शासात PHD आहेत. १९९९ पासून पूर्णवेळ कार्यकर्त्या असूनही त्या मानधन घेत नाहीत हे विशेष. त्या म्हणतात, मला वनवासी समाजाकडून खूप प्रेम, सन्मान मिळतो तेच माझ्यासाठी खूप आहे. वनवासी महिला जेव्हा कल्याण आश्रमाशी जोडल्या जातात तेव्हा त्यांच्यात धैर्य, साहस येतं. चूक काय बरोबर काय याचं ज्ञान होतं. त्यांना आलेले अनुभव....एका गावात ख्रिश्चन लोकांची खूप वस्ती होती. त्या गावात मंदीर बांधायला जागा मिळाली तेव्हा ख्रिश्चन लोक विरोध करायला लागले. त्याच जागेवर त्यांची भजन म्हणायला लागले. मंदीर बांधायला जोरदार

विरोध करायला लागले. परंतु वनवासी महिलांनी धैर्याने गावातील सर्व लोकांना एकत्र केले. महिला, पुरुष सर्वांनी त्यांच्या समोरच रामाची भजन म्हणायला सुरुवात केली. हा प्रकार ४/५ दिवस सुरु होता. शेवटी ख्रिश्चन कंटाळले आणि तिथून उटून चर्चमध्ये जाऊन त्यांची प्रार्थना म्हणून लागले. आज त्याच जागेवर हनुमानाचं मंदीर झाले आहे. तिथे नियमितपणे भजन, सत्संग होतो. त्या समाजाशी टक्र दिल्याने हे शक्य झाले.

सामाजिक परिवर्तन....सांबरकाठा जिल्ह्यातील पोशिना तहसील मधील ही घटना आहे. तिथल्या समाजात 'चढोतरा'ची पद्धत होती. म्हणजे समाजात एखाद्या स्त्रीचा किंवा पुरुषाचा संशयास्पद मृत्यू झाला तर पूर्वी खून, मारामान्या होत. पण आता पैशाची देवाण घेवाण होते. अशाच एका ठिकाणी कल्याण आश्रमाच्या ३/४ कार्यकर्त्या गेल्या. त्यांनी दोन्ही बाजूंना समजाऊन सांगितले. त्यामुळे पैशाची देवाण घेवाण बंद झाली. आता त्या समाजात सुधारणा झाली आहे.

फुलमयी स्वर्गीअरी - त्रिपुरा दक्षिण इशान्य क्षेत्रप्रमुख

फुलमयी दीदी बार जनजातीच्या आहेत. ३० वर्ष या कामात आहेत. आत्ता मी लेख लिहित असताना त्रिपुरा आणि आसाममध्ये पावसाने थैमान घातले आहे. जनजीवन विस्कळीत झाले आहे. फुलमयी आणि त्यांचे कार्यकर्ते पुरग्रस्तांना मदत करण्यात व्यस्त आहेत.

वर्षा घरोटे.....अ. भा. बालिका छात्रावास प्रमुख

वर्षाताई छात्रावास प्रमुख आहेतच, त्याचबरोबर त्या उत्तराखण्डाच्या प्रान्त महिला कार्यप्रमुख म्हणूनही काम पाहतात. मुळच्या नाशिकच्या असलेल्या वर्षाताईना लहानपणापासून समाज कार्याची आवड आहे. गेली २५ वर्ष त्या कल्याण आश्रमाशी जोडल्या गेल्या आहेत. सध्या त्यांचे वास्तव्य रुद्रपूरमध्ये आहे. रुद्रपूरमध्ये इशान्य भारतातील मुर्लींचे वसतिगृह आहे. तिथेही त्यांनी अधीक्षिका म्हणून काम केले आहे. संपूर्ण भारतातील मुर्लींच्या छात्रावासात त्यांचा प्रवास असतो.

इंद्रकुमारी ताज पुरीया – नेपाल राष्ट्रीय प्रमुख

विशेष म्हणजे नेपाळमध्येही व.क.आ.चे काम चालते. इंद्रकुमारी नेपाळच्या चितवन जिल्हातल्या असून गेली ८ वर्ष नेपाळ राष्ट्रीय प्रमुख म्हणून काम पाहातात.

परोपकाराय फलन्ति वृक्षः। परोपकाराय वहन्ति नद्याः। परोपकाराय दुहन्ति गौः। परोपकाराय इदं शरीरं॥

या उक्तीनुसार बनवासी महिलांच्या सर्वांगिण विकासासाठी या महिला सतत कार्यरत आहेत. त्यांच्या आर्थिक उन्नतीसाठी त्यांना शिवणकाम, विणकाम, भरतकाम, पणत्या तयार करणे, निरनिराळ्या आकाराचे दिवे तयार करून ते रंगवणे इ. अनेक प्रकारचे प्रकल्प या महिला आपापल्या क्षेत्रात राबवत आहेत. बचत गटाच्या माध्यमातून ही कामे चालू आहेत. त्यांची बौद्धिक पातळी उंचावण्यासाठी प्रौढशिक्षण वर्ग, सत्संग आयोजित केले जातात. या समाजाचा विशेषत:

महिलांचा जाडूटोणा, करणी, काळीजादू यावर खूप विश्वास असतो. त्याविषयी प्रबोधन करणे, आजारपणासाठी मांत्रिकाकडे न जाता डॉक्टरकडे जाणे कसे आवश्यक आहे हे पटवून देणे, त्यांच्यासाठी आरोग्य शिबिरे (मेडिकल कॅम्प्स) आयोजित करणे, निरनिराळ्या विषयांवरची व्याख्याने आयोजित करणे इ. प्रकल्प क्षेत्रांमध्ये चालू असतात. मुलांसाठी बाल संस्कार वर्ग घेतले जातात. त्यात गाणी, गोष्टी, व्यायाम, खेळ, श्लोक इ.च्या माध्यमातून त्यांच्यावर उत्तम संस्कार केले जातात.

स्वामी विवेकानंद म्हणत, ‘आज देशात खरेच काही करायला हवे असेल, तर फक्त प्रेरणांचे संचरण.’ तेच या महिला करत आहेत. ‘राष्ट्रास्तव जे झिजले कण कण तेच खरोखर यशस्वी जीवन.’

शोभा जोशी (१४२२३१९९६२)

युवाकार्य

१५ आणि १६ मे रोजी जनजाती कल्याण आश्रमातर्फे नाशिक येथे जनजातीच्या विद्यार्थ्यांना भारतीय सैन्यदलाच्या परीक्षेसाठी तयार करण्याचे एक शिबिर आयोजित करण्यात आले होते. त्यांची सत्रे खालीलप्रमाणे होती.

१. मैदानातील शारीरिक शिक्षण : श्री.राघव अष्टेकर, पूर्व-पीटी प्रशिक्षक, एस.पी. कॉलेज, पुणे.
२. भारतीय सेनादल संबंधी प्रशिक्षण: श्री.अनिरुद्ध तेलंग, भोसला करियर अकादमी, नाशिक.
३. अभ्यासाची सुरुवात : डॉ. अजित भांदकर, प्रोजेक्ट मॅनेजर, HAL, नाशिक.
४. खेड्यामध्ये अभ्यासिकेची व्यवस्था : प्रो. वैभव खटावकर, COEP., पुणे

५. व्यवस्थेमधील आव्हाने : श्री. संजय कुलकर्णी, क्षेत्रीय संघटन मंत्री, व.क.आ. आणि श्री. शरद शेळके, सचिव, व.क.आ.

मारवाडी युवा मंच, नाशिक, यांच्या तर्फे सगळ्या सहभागी विद्यार्थ्यांना पुस्तके देण्यात आली. सौ. दीपा ब्रह्मेचा, उपाध्यक्ष व.क.आ., नाशिक, यांनी देणगी मिळविण्यासाठी पुढाकार घेतला होता. ज्या गावांनी पुस्तके देणगी म्हणून दिली होती त्या गावांची नावे श्री. अशोक भुसारे यांनी सांगितली. व.क.आ. मधून श्री. भाले आणि प्रो. वसंत जोशी शिबिराच्या वेळी उपस्थित होते. एकूण ७ भारतीय सेनादल इच्छुक विद्यार्थी शिबिरात उपस्थित होते. सगळ्यांनी आपापल्या गावात अभ्यासिका स्थापण्यात उत्सुकता दाखवली.

वैभव खटावकर

एक सुंदर अनुभव

२१ एप्रिल २०२२ ला आम्ही वनवासी कल्याण आश्रमाचे कार्यकर्ते महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेमध्ये दाखल झालो. आमच्या दहा-बारा जर्णीच्या चमूचे काम होते. २३ आणि २४ एप्रिल २०२२ होणाऱ्या अखिल भारतीय प्रांत महिला प्रमुख आणि सह प्रांत महिला प्रमुख यांच्या होणाऱ्या बैठकीच्या या कार्यक्रमाला संपूर्ण भारतातून उपस्थित होणाऱ्या या महिला अधिकाऱ्यांना, ज्या वनवासी अति दुर्गम भागात कार्यरत आहेत, अशा महिलांची प्रवास, गळाणे, खाणे पिणे आणि पुणे दर्शन याची सर्वतोपरी व्यवस्था लावण्याची जबाबदारी, आम्हा सर्व बंधू-भगिनींवर होती. आणि खूप आनंदाची बाब म्हणजे यासाठी जागा मिळाली, ती कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या रमाबाई वसतिगृहात. २१ एप्रिलच्या रात्रीपासूनच आपले पाहुणे येण्यास सुरुवात झाली. आपले सर्व बंधू कार्यकर्ते त्याना वसतिगृहात आणण्यासाठी सज्ज होतेच. रमाबाई वसतिगृहातील सहाव्या मजल्यावरील ओळीने ६१४ ते ६४४ या रूम्स मिळाल्या. या सर्वच खोल्या स्वच्छ, सुंदर, हवेशीर आणि सर्व सोर्योंनी युक्त होत्या. तेथे आमची सर्वांची उत्तम सोय झाली. येथे असलेल्या व्यवस्थापिका ताईचे ही उत्तम सहकार्य लाभले. या स्त्री शिक्षण संस्थेचा नावलौकिक ऐकलेला असल्यामुळे ही संस्था पाहण्याची खूप उत्सुकता होती आणि हा योग जुळून आला.

तीन एक वर्षांपूर्वी कनाशी येथे वनवासी कल्याण आश्रमाच्या वसतिगृहात राहणाऱ्या मुर्लींना पुणे दर्शन साठी आणले होते, तेहाही असाच सुंदर अनुभव आपल्या कार्यकर्त्यांना व मुर्लींना आला. या संस्थेतील सर्व मंडळींनी खूप छान सहकार्य केले.

२१ एप्रिल ते २५ एप्रिल मुक्कामात असे जाणवले की जणू काही या संस्थेशी व.क.आ.चे जुने क्राणानुबंध आहेत. महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या उपकार्याध्यक्षा श्रीमती विद्या कुलकर्णी आणि श्री. किरण मधुकर बोराटे सरांचे ही विशेष सहकार्य लाभले.

सहा एकराच्या निसर्गरम्य परिसरात, महर्षी धोंडो केशव कर्वे यांचे समाधी व स्मारक आहे. त्यांच्यातील चिकाटी आणि जिद्दीने अथक प्रयत्नाने ही संस्था उभी राहिली. त्यांच्या समाधी शेजारी वस्तुसंग्रहालय आहे. यामध्ये त्यांची मानपत्रे, दुर्मिळ फोटो, त्यांनी वापरलेल्या वस्तू ठेवलेल्या असून, त्यांचे भाषण व त्यांच्यावरील सरकारने

काढलेली फिल्म स्मारकात दाखविली जाते. कर्वे नगर पुणे पूर्वीचे (हिंगाणे) संस्थेच्या कार्याचे केंद्रस्थान आहे.

भारतरत्न महर्षी धोंडो केशव कर्वे यांनी आपले तन, मन, धन अर्पण करत स्त्रीशिक्षणाचा ध्यास घेतला, वसा घेतला, त्यांनी लावलेल्या या रोपट्याचा आज विशाल वटवृक्ष झालेला पाहायला मिळतो. आजही समाजातून अनेक दानशूर लोकांकडून मिळणाऱ्या देणग्यातून आणि भाऊबीज भेटीच्या निधीतून ही संस्था काम करते. या परिसरात मुर्लींसाठी वसतिगृह, शाळा, महाविद्यालय उभारले आहेतच, त्याशिवाय वृद्धाश्रम, बाल संगोपन केंद्र चालविले जाते. येथे पाच ते दहा वर्षांच्या मुर्लींचे उत्तम संगोपन केले जाते. त्यांच्या सर्वांगीण विकासाची काळजी घेतली जाते. संस्थेच्या आवारात फिरत असताना वृद्धाश्रमातील भिडे आजी भेटल्या, त्यांनी संस्थेबद्दल भरभरून कौतुकास्पद माहिती सांगितली. आज अभियांत्रिकी, आर्किटेक्चर, फॅशन टेक्नॉलॉजी, नर्सिंग मैनेजमेंट तसेच व्यवसाय शिक्षण यासाठी महाविद्यालये आहेत. येथे गरीब विद्यार्थीनं निर्मूलन, सामाजिक वनीकरण, स्वच्छता अभियान, रक्तदान शिबिरे अशा अनेक सामाजिक उपक्रमातही ही संस्था अग्रेसर आहे. या संस्थेचे कार्य पुण्यापुरते मर्यादित नसून वाई, सातारा, रत्नागिरी, नागपूर येथेही पसरले आहे. तेथेही महिलांच्या प्रगतीचा विचार होतो.

कोकणात मुरुड जवळील शेरवली या गावी १९ एप्रिल १८५८ मध्ये जन्मलेल्या महर्षी अण्णांचा निस्पृह, सचोटी, सोशिकपणा, काटकसर या आई-वडिलांकडून लाभलेला वारसा आत्मसात करून आणि अनाथ बालकांसाठी झोपडीमध्ये आपले कार्य सुरू केले. ती झोपडी आजही जतन केली आहे. आपली प्रथम पत्नी राधाबाई निवर्तल्यानंतर आनंदीबाई उर्फ बायाबाई या विधवेशी विवाह करून त्यांनी स्वतः एक आदर्श निर्माण केला. विधवा समस्यांचा भर कमी झाल्यावर, त्यांनी शिक्षणाचे महत्वाचे कार्य सुरू केले. हे धर्म कार्य त्यांच्या नंतरही जोमाने चालू राहिले.

नीला घुबे (१८१९५८४१५९)

ॐ द्वृष्टि नृत्यं द्वृष्टि नृत्यं

अ.भा.महिला बैठक - एक कौतुक सोहळा

चैत्र महिन्यातील मंगलमय वातावरण होते. बहावाची झाडे हळदीच्या रंगाने नटली होती तर पांगाच्याच्या व पळसाच्या झाडावर कुंकवाच्या रंगाच्या फुलांनी हजेरी लावली होती. चैत्रगौरीचं हळदीकुंकू करण्याचेच तर दिवस होते. अखिल भारतीय वनवासी कल्याण आश्रमाच्या १४ आयामां पैकी एक महिलाचा आयाम म्हणजे महिला कार्य. ह्या आयामाची प्रांत महिला कार्यप्रमुख व सहप्रमुख यांची अखिल भारतीय बैठक दिनांक २३ व २४ एप्रिल २०२२ रोजी पुण्यात आयोजित केली होती. पुढील त्रैवार्षिक कार्याचे नियोजन करण्यासाठी ही बैठक होती. वनवासी कल्याण आश्रम पुणे महानगराच्या महिला कार्यकर्त्यांनी जणू काही देशभारातील पदाधिकारी महिला कार्यकर्त्यांना हळदीकुंकवासाठी बोलावले होते. आणि सर्वांनी ते आमंत्रण स्वीकाराले सुद्धा होते. आता स्वागताची तयारी सुरु झाली, हळदी-कुंकू, अत्तर, मोगच्याचे गजरे देऊन प्रत्येकीचे स्वागत करायचे होते. ओटीसाठी साडी खरेदी झाली, ओटीचे सामान देण्यासाठी सुंदर बटवे शुभदा गोखले हिने तयार केले.

फेब्रुवारी महिन्यातच या बैठकीचे व्यवस्थापन कसे करायचे यावर विचार-चर्चा सुरु झाली. संबंध भारतातून विविध राज्यातून महिला येणार होत्या. त्यांच्या प्रवासाची सोय ही एक मोठी जबाबदारी होती. उत्तरेला सीता मैयाची माहेर नगरी जनकपुरी म्हणजे नेपालपासून दक्षिणेकडे कन्याकुमारीपर्यंत, तर पश्चिमेला श्रीकृष्णाच्या मथुरा नगरी पासून पूर्वेच्या श्रीकृष्ण पत्नीची माहेर नगरी अरुणाचल प्रदेश व अष्टलक्ष्मीच्या सर्व राज्यातून महिला प्रतिनिधी येणार होत्या. अक्षरश: ‘अक्षांशाचे रेखांशाचे उभे आडवे गुंफुन धागे’ म्हणत वनवासी कल्याणाचे वस्त्र विणले जात असते. या धाग्यांचा पोत वेगळा, रंग वेगळा, तरी एकत्र विणल्या गेलेल्या वस्त्राचे रंगरूप मात्र मनोहारी असले पाहिजे, म्हणून सर्व कार्यकर्त्यांचा नेहमीच प्रयत्न असतो.

अशा देशाच्या विविध भागातून ७२ महिला येणार होत्या. त्यांच्या गाडीचा नंबर, तिकिटाचा नंबर, तारीख, वेळ या सर्व बाबींची नोंद करण्याची महत्वाची जबाबदारी, सुचेता मराठे व अंजली गंधे यांचेकडे होती. त्याप्रमाणे आगमन व परतीचा प्रवास याचे वेळापत्रक त्यांनी दोघीनी तयार केले होते. त्या दोघी व नीला घुबे यांच्याकडे कार्यालयीन व्यवस्थेची जबाबदारी होती.

येताना व जाताना पुणे स्टेशन ते कार्यस्थळ कर्वे स्त्री शिक्षण संस्था येथरपर्यंत जा – ये करण्यासाठी पाच कार व कारचालक यांची नेमणूक केली होती. वेळापत्रका पेक्षा काही दुरून येणाऱ्या रेल्वे उशिरा पोहोचत होत्या, मध्यरात्री वेगवेगळ्या वेळी आल्या, अशा अडचणी लक्षात घेऊन प्रवासी महिलांचे रेल्वे स्टेशन वर जाऊन स्वागत करण्याची व कार्य स्थळापर्यंत घेऊन येण्याची जबाबदारी, बंधु कार्यकर्ते महेश भुस्कुटे, सुरेश हणमंते, प्रकाश जोशी, मिलिंद करमरकर, शांताराम गोडे यांनी यशस्वीपणे पार पाडली.

निवास व्यवस्थेत वीणा नामजोशी, विशाखा जोशी, नीला घुबे, वैशाली देशपांडे, भक्ती साठे, शुभांगी नेने यांनी महत्वाचे योगदान दिले. भोजन व्यवस्थेत वीणा नामजोशी, माधवी खाडे, सीमा हणमंते, शुभदा गोखले यांचा सहभाग होता.

भोजन व्यवस्थेची प्रमुख वीणा नामजोशी असल्याने तिने सर्व पाहुण्या महिलांना काय हवं नको ची दखल घेत पदार्थाची निवड व व्यवस्था केली होती. बाकीच्या कार्यकर्त्यांनीही तिला योग साथ दिली. उत्कृष्ट गृहिणी, कुशल सुगरण असणाऱ्या या महिलांच्या व्यक्तीमत्वा मधील अगत्य सर्वांना जाणवत होते. भोजन व्यवस्था उत्तम होती, याचे समाधान पाहुण्यांच्या चेहन्यावर दिसत होते. भोजन व्यवस्थेत गोड पदार्थाची सोय, वनवासी कल्याण आश्रम पुणे महानगरचे अध्यक्ष श्री. प्रकाश धोका यांनी केली होती.

२३ व २४ एप्रिल रोजी बैठक होती पण २२ तारखेच्या पहाटेपासून महिलांचे आगमन सुरु झाले. २२ तारखेच्या रात्री ते २३ ची पहाट या वेळात काही पाहुण्या महिलांचे आगमन झाले, अशा वेळी रात्रभर जागरण करून नीला, वीणा, विशाखा, भक्ती तसेच बंधू कार्यकर्ते यांनी मिळून त्यांच्या पाहुण्याचाराची उत्तम व्यवस्था केली. बंधू कार्यकर्त्यांपैकी श्री. प्रकाश जोशी ह्यांनी अतिथी गृहात २१ ते २५ एप्रिल पर्यंत राहून व्यवस्था बघितली. २२ एप्रिल रोजी पुण्यात आलेल्या महिलांना 'पुणे दर्शन' चा आनंद घेता आला. त्यासाठी अंजली गंधे यांनी दोन बसेसची व्यवस्था केली होती. सीमा हणमंते, माधवी खाडे, शुभदा गोखले आणि तुषारिका लिमये यांनी त्यांना सहकार्य केले. 'पुणे दर्शन' करून आलेल्या महिला अतिशय खुश होत्या.

भक्ती साठे तर एकूण दोन दिवसीय शिविराची प्रमुख व्यवस्थापक असल्याने तिच्यावर जणू काही प्रत्येक व्यवस्थेत, व्यवस्थित उपस्थित असण्याची जबाबदारी होती. जवळ जवळ महिनाभर तिने जी मेहनत घेतली, त्याचे कौतुक करावे तेवढे कमीच आहे. घरी तिच्या आठ व अकरा वर्षांच्या दोन्ही मुली गायत्री व मुक्ता आणि तिचे पती अभिजीत यांनी जे सहकार्य केले, त्यामुळे भक्ती ही जबाबदारी, समर्थपणे, यशस्वीपणे पार पाढू शकली. अशावेळी जाणवते की प्रत्येक कार्यकर्त्यांच्या घरातील कुटुंबीय हे प्रत्यक्षात न दिसणारे तरीही उत्तम कार्यकर्ते असतात.

मंच व्यवस्थेत मिलिंद करमरकर, राधिका महाजन, कुमुद कुलकर्णी, शुभांगी पारकर, प्रमिला इदे, कविता शेट्ये, दीसी क्षीरसागर यांचा सहभाग होता. श्री. संजय कुलकर्णी या कामात त्यांना विशेष मार्गदर्शन करत होते. मिलिंद करमरकर यांनी कमी वेळात वेगाने ते काम पूर्ण केले. अर्थातच त्यांच्या प्रयत्नाला त्यांच्या सहकाऱ्यांची उत्तम साथ होती.

पुणे महानगराच्या कार्यकर्त्यांनी याकरता खूप मेहनत घेतली होती. चार पाच दिवसाच्या विश्रांतीनंतर

सापाहिक बैठकीतही या बदल चर्चा झाली व ११ मेला एक आढावा बैठक घेण्याचे ठरले. खरंतर तो कार्यकर्त्यांसाठी श्रमपरिहार सुद्धा होता. आपल्या व्यवस्थापनात आलेले काही आनंदाचे, समाधानाचे क्षण, आठवणी कार्यकर्त्यांनी सांगितल्या. अजूनही चांगले काम करता यावे म्हणून काही सूचना कोणी सांगितल्या.

यानंतर मा. संजयजी कुलकर्णी यांनी या सर्व आठवणींचा, सगळ्यांच्या मतांचा आढावा घेतला व सर्व कार्यकर्त्यांचे खूप कौतुक केले. तुषारिका लिमये ने एक मजेदार आठवण सांगितली. पुणे दर्शन साठी गेलेल्या एका बस मध्ये ती होती, तेव्हा सर्व महिलांना दगडूशेठ हलवाई गणपतीचे दर्शन करण्याची इच्छा होती, पण तिथे एवढी मोठी बस थांबवणे शक्य नव्हते, म्हणून थोडे अंतर पायी जावे लागले. त्यात देऊळापर्यंत जायला फारसा वेळ लागला नाही, पण दर्शन झाल्यानंतर परत बस पर्यंत यायला मात्र चांगलाच वेळ लागला. कारण सर्व महिलांनी त्या भागात तेवढ्यात शॉपिंग करून घेतले. एकूण काय महिलांची शॉपिंगची आवड सर्वत्र सारखीच असते. असेच मत विशाखा जोशी व सीमा हणमंते यांनी व्यक्त केले. दोन दिवस पाठोपाठ चर्चासत्र असल्यामुळे खरंतर बाहेर जायला, कुणाशी बोलायला पाहुण्या महिलांना फारसा मोकळा वेळ नव्हता, काहीजणीना भाषेची अडचण होती, पण अशी कुठलीही अडचण खरेदीच्या आड आली नाही. वेळात वेळ काढून काही महिलांनी तरीही बाहेर जाऊन खरेदी केली. काही काही महिलांनी परत गावी गेल्यानंतर आपण भेट म्हणून दिलेली साडी नेसून तिचा फोटो पण पाठवले. एकंदरीत हा सगळा अनुभव खूप सुंदर होता.

सुचेता मराठे हिने सांगितले, की ती कल्याण आश्रमाच्या कामात नवीन असूनही एवढ्या महत्वाच्या कार्यक्रमात तिला सहभागी होता आले, याचे तिला खूप समाधान आहे. शोभा जोशी व मोहिनी पाठणकर यांनी वनपुण्याई अंकाचे वाटप मनासारखे न झाल्याची हुरहुर व्यक्त केली,

ં દ્રુતી નૃત્ય રૂપી મુલાખત ઘેઊન
અજૂન માહિતી ગોળા કરણાચે કામ હોતે, પણ પ્રત્યક્ષાત
ચર્ચાસત્રાંમધ્યે વેળ કમી વ એક્ઝૂન ચર્ચાસત્ર ખૂપ હોતી
ત્યામુલ્લે તે કામ સહજપણે મનાસારખે કરતા આલે નાહી,
અસં ત્યાંના વાટલં.

યાશિવાય બન્યાચ કાર્યકર્ત્યાની આપલે વિચાર થોડક્યાત સાંગિતલે. સર્વાની આપલ્યાલા યા ઉપક્રમાત સહભાગી હોતા આલે વ કાહીના કાહી ખારીચા વાટા કા અસેના, યાત યોગદાન દેતા આલે, યાબદ્દલ ખૂપ સમાધાન વ્યક્ત કેલે. તસેચ હા અખિલ ભારતીય સ્તરાવર ચા કાર્યક્રમ, હી જબાબદારી, યશસ્વીપણે, આપલ્યા પુણે મહાનગરચ્યા કાર્યકર્ત્યાના પાર પાડતા આલી યાચે સમાધાન વ્યક્ત કેલે. ખરં તર હા શ્રમપરિહાર હોતા પણ કુણાલાચ યાચી ગરજ વાટ નહ્વતી કારણ કાર્યક્રમ વ્યવસ્થિત પાર પડલ્યાવર સમાધાન વાટ હોતં ત્યાત સમાધાન યા શબ્દાને શ્રમ યા શબ્દાચા પરિહાર કેબ્હાચ કેલા હોતા. અનેક

કાર્યકર્ત્યાની યા મહિલા બૈઠકીચ્યા આયોજનાત આલેલે અનુભવાચે, આનંદાચે ક્ષણ વ્યક્ત કેલ્યાનંતર, પ.મ.ક્ષેત્રીય સંઘટન મંત્રી, મા. સંજયજી કુલકર્ણી યાંની યા સર્વ આઠવર્ણિચા, સગળ્યાંચ્યા મતાંચા આઢાવા ઘેતલા વ સર્વ કાર્યકર્ત્યાચે ખૂપ કૌતુક કરુન સમાધાન વ્યક્ત કેલે વ કાર્યકર્ત્યાના યા કાર્યક્રમાબાબત એક અતિશય મહત્વાચા વ સર્વ કાર્યકર્ત્યાના શાબાસકી દેણા વિચાર સર્વાસમેર માંડલા. તે મ્હણાલે કી યાપુછે જેબ્હા કેબ્હા અખિલ ભારતીય સ્તરાવરચે કાર્યક્રમ આયોજિત કેલે જાતીલ, ત્યાવેળી પુણે મહાનગરાને આયોજિત કેલેલ્યા કાર્યક્રમાચે ઉદાહરણ દેઊન સાંગિતલે જાઈલ, કી યા તોડીસતોડ કાર્યક્રમ આપલ્યાલા કરતા આલા પાહિજે. પુણે મહાનગરાને જણૂ કાહી આદર્શ આયોજનાચા માપદંડ સર્વાપુછે ઠેવલા આહે.

મોહિની પાટણકર (૮૩૮૦૦૬૫૨૦૯)

‘શહરવાસીય’ મહિલાંની વનવાસી ક્ષેત્રાત કાર્ય કરણે હી કાળાચી ગરજ

દુર્ગમ અતિદુર્ગમ વનક્ષેત્રાતીલ મહિલાંચ્યા સક્ષમીકરણાસાઠી શહરાતલ્યા મહિલાંની મોઠ્યા પ્રમાણાત સહભાગી વ્હાવે તસેચ આપલ્યા કૌશલ્યાચા વાપર જનજાતીય મહિલાંચ્યા ‘શાશ્વત વિકાસાકરિતા’ કરાવા અસે પ્રતિપાદન જ. ક.આ. ચ્યા પ્રાંત મહિલા કાર્યપ્રમુખ વૃષાલી તાઈ પાંચાળ યાંની કેલે. ‘નવર્ષ સ્વાગત સમિતી, નાશિક’ તર્ફે સ્વાતંત્ર્યાંચ્યા અમૃતમહોત્સવી વર્ષચે ઔચિત્ય સાધૂન જનજાતીય ક્રાંતિવીરાંચ્યા મહારાંગોળી સરાવા પ્રસંગી ત્યા બોલત હોત્યા.

દિનાંક ૬ મે રોજી આંબેશેત તા જુન્નર યેથે જનજાતી કલ્યાણ આશ્રમ ચ્યા વતીને ખડકી તલ્યાચ્યા કામાસ સુરૂવાત કરણ્યાત આલી. આંબેશેત યા વાડી સાઠી ઉન્હાલ્યાચે ૩ મહિને પાણી ટંચાઈ અસ્તે ત્યાસાઠી યા તલ્યાત પાણી સાઠવૂન ઠેવણ્યાત યેણાર આહે તસેચ ઉન્હાલી પાવસાળી યાચ તલ્યાતૂન પાણી વાપરાવયાસ મિલણાર આહે એક્ઝૂન ચા પ્રકલ્પામુલ્લે મહિલાંચ્યા ૧ કિમી વર ખાલી પાણ્યાસાઠી હોણારી પાયોપીટ વાચણાર આહે વ ઉન્હાલ્યાત પાણ્યાસાઠીચી વણવણ થાંબણાર આહે. પુઢીલ ૨૦ દિવસાત હા પ્રકલ્પ પૂર્ણ હોણાર આહે. જનજાતી કલ્યાણ આશ્રમાચે ગ્રામસ્થાંની આભાર વ્યક્ત કેલે. યાવેળી અર્જુન રાવતે સર, બુધા બુઢે ઉપસરપંચ ઘાટઘર, રાજારામ બોન્હાડે, મનોજ નાંગે, જાલિંદર ઘુટે, ચિંધા ઉંબરે ગુરુજી, અનિલ રાવતે સામાજિક કાર્યકર્તે વ જનજાતી કલ્યાણ આશ્રમાચે સુનીલ ભોસલે, અરુણ કાઠે, વિશાલ ભુરુક, બબન મડકે હે કાર્યકર્તે ઉપસ્થિત હોતે.

ॐ द्वृष्टि नृत्यं द्वृष्टि नृत्यं

आम्ही असे घडलो - सौ.नीलिमा पट्टे - अखिल भारतीय कार्यकारीणी सदस्य

कल्याण आश्रमाची सुरुवात

माझे माहेर मानकापूर, तालुका कळंब, जिल्हा यवतमाळ. एक छोटंसं गाव. त्या गावात माझ्या वडिलांचं वास्तव्य. साधारण कुटूंब. माझ्या वडिलांकडे शेती नाही, पण दुधाचा व्यवसाय. गाई, म्हशी एवढंच. पण कुटुंबात आम्ही आई-बाबा एक भाऊ व आम्ही चार बहिणी. माझ्यापेक्षा दोन बहिणी मोठ्या त्यानंतर माझा भाऊ नंतर मी तीन नंबरची बहिण. आमचं गाव लहान असल्यामुळे सातवीपर्यंत शाळा. पण माझां पुढील शिक्षण मामाकडे घेतलं. तेव्हा पण माझी आई म्हणायची, मुलीच्या शिक्षणाचा काय फायदा? पण माझे बाबा शिकलेले नसूनही म्हणायचे, शिकू दे तिला. मी दहावीपर्यंत शिक्षण घ्यायचं व नंतर डीएड करायचं असा मनात विचार केला. पण मी जेव्हा दहावीत होते त्यावेळी शासनाचा जीआर आला की आता बारावीनंतर डी एड करता येईल.

नंतर मामाकडून जेव्हा माझ्या गावाला गेले तेव्हा आई-बाबांचं सुरु झालं की नीलिमा साठी मुलगा शोधला पाहिजे. मी नाही म्हणत होते, पण जनजातीय कुटुंबामध्ये अठरा एकोणीस वर्षाची मुलगी झाली लग्नाची तयारी सुरु करतात. एकोणीस वर्षे पूर्ण होऊन विसावे वर्षे सुरु झालं आणि आईबाबांनी माझं लग्न जुळवलं. तेसुद्धा सासर वडगाव रोड, यवतमाळ येथे. माझं लग्न झालं. मी कुमारी नीलिमा चींधुरी उर्झेके माहेरची नंतर सासरची नीलिमा अरविंद पट्टे. माझ्या माहेरी संघ, समिती काहीही माहीत नव्हतं. कारण माझं माहेर छोटंसं गाव. त्या गावातून मी शहरांमध्ये आले. ज्या परिवारामध्ये मी आले तो परिवार म्हणजे पट्टे परिवार. माझ्या सासरी सुद्धा माझे सासरे, त्यांचे सहा भाऊ, एक बहीण. पण कुटुंब म्हणजे शामरावजी आडकूजी पट्टे आणि त्यांचा मोठा मुलगा अरविंद शामरावजी पट्टे. हे पण तीन भाऊ आणि एक बहीण. त्या नगर परिषद शाळेत शिक्षिका होत्या.

मी जेव्हा या पट्टे कुटुंबात आले तेव्हा माझे सासरे संघाच्या शाखेत जायचे. मी म्हणायचे संघ म्हणजे काय, तर एक ध्वज आणि एक दंडा. माझे पती अरविंद पट्टे हे सुद्धा चार वर्षे पाटणबोरी येथे प्रचारक राहिले. लग्न झाल्यानंतर मी या पट्टे परिवारात नवीनच. माझ्यासाठी संघ, समिती नवीनच पण घरी जेवायला येणारे प्रचारक, कधी प्रांत प्रचारक, कधी विदर्भ प्रचारक, तर कधी जिल्हा प्रचारक. हे सगळे प्रचारक जेव्हा घरी जेवायला यायचे त्यावेळेस ते नेहमी म्हणायचे, वहिनी येथे येथे कार्यक्रम आहे. येत जा तुम्ही.

कारण अरविंद पट्टे सुद्धा वीस वर्षे तालुका कार्यवाहक होते. मी पण कार्यक्रमाला जायची. नंतर मला माझा मोठा मुलगा अनिकेत झाला. मला भेटायला तेव्हा जिल्हा प्रचारक मिलिंदजी ढगे नागपूर येथे रात्री साडेदहा वाजता दवाखान्यात भेटायला आले. तेव्हा माझ्याजवळ माझी आई होती. माझी आई म्हणाली घरचे सर्व डबा वगैरे घेऊन गेले आता कोण आले तेव्हा आईने दरवाजा उघडला तर मिलिंदजी ढगे. त्यांनी मला नमस्कार केला आणि मिलिंदजी ढगे यवतमाळ जिल्हा प्रचारक अशी ओळख करून दिली आणि संघ कार्यालयात निघून गेले. त्यानंतर तीन-चार वर्षांनंतर नागपुर खापरी येथे राष्ट्रीय सेविका समितीचे मोठे शिबिर झाले आणि त्या शिबिराला जायचा योग आला. तेव्हा त्या शिबिरामध्ये भारतातील सर्व समितीचे पदाधिकारी आले होते. आणि तेव्हा कार्यक्रमाच्या प्रमुख संचालिका प्रमिलाताई मेढे होत्या. सोबतच या कार्यक्रमाला रामदेव बाबा, आले होते आणि वेगवेगळ्या संघटनेच्या महिला कार्यकर्त्या होत्या. मी शिबिर बघितल्यानंतर कधी मनातही विचार केला नाही आपण सुद्धा वनवासी कल्याण आश्रमाची कार्यकर्ती बनू आणि एवढी मोठी जबाबदारी आपल्याकडे येईल. मनातही कल्पना केली नव्हती. प्रकाशजी काळे, तेव्हा विदर्भ प्रांताचे प्रांत संघटन मंत्री म्हणून त्यांचे कडे

जबाबदारी होती. त्यावेळी यवतमाळ जिल्हा संघटन मंत्री म्हणून मनोज जी भट हे होते. ते माझ्या सहज घरी आले आणि म्हणाले, मार्च महिना आहे, मे महिन्यामध्ये वरोरा आनंदवन येथे कल्याण आश्रमाचा उन्हाळी वर्ग आहे, त्याला तुम्ही जरूर या.

मी पण विचार केला या उन्हाळी वर्गामध्ये काय काय होतं हे माहीत नव्हते. पण तिथे गेल्यावर साडेपाच ला जागरण, सहा वाजता प्रातःस्मरण, सात वाजता स्नान-अंघोळ आणि साडे आठ वाजता नाशता. तर पावणे नऊ वाजता शिटी वाजली की सर्वजण बैठक सभागृहामध्ये हजर व्हायचे. नऊ वाजता उद्घाटन सत्र, गीत आणि बौद्धिक देणारे कार्यकर्ते. असा पाच दिवसाचा कार्यक्रम होता. अशा या पाच दिवसांच्या शिबिरामध्ये दिवस कसे निघून गेले कललंच नाही. या बैठकीत माझ्याकडे जिल्हा महिला प्रमुखाची जबाबदारी होती. पण ती म्हणजे काय हे सुद्धा माहित नव्हतं. नंतर लक्षात आलं की महिलांना एकत्र करून त्या संघटनेबद्दल माहिती देणे, काही जिल्हांमध्ये संस्कार केंद्र सुरू करणे. हे सर्व करीत असतानाच माझ्याकडे यवतमाळ विभागाची महिला प्रमुख म्हणून जबाबदारी आली. त्यावेळी पण शिबिर होते. मी त्या शिबिराच्या वेळी माझा दुसरा मुलगा क्रूषिकेश हा १४ महिन्यांचा होता. मी त्याला सामुवाईकडे ठेवून शिबिराला गेले होते.

सन २००१ मध्ये प्रांताची एक बैठक चंद्रपूरला होती. त्यावेळी विदर्भ प्रांताच्या प्रांत महिला प्रमुख म्हणून संध्याताई साठे या होत्या. त्या तशा नागपूरच्या पण त्यांचे मुख्यालय अहेरी होते आणि त्या तिथून विदर्भ प्रांताचा प्रवास करायच्या. साधारण ५५-५६ वर्षांचं वय. प्रवास भरपूर करायच्या. नंतर त्यांची तब्बेत साथ देत नव्हती. तेव्हा चंद्रपूरच्या बैठकीमध्ये माझ्याकडे विदर्भ प्रांताची महिला प्रमुख म्हणून जबाबदारी आली ती खच्या अर्थाते २००१मध्ये. सहा ते सात विदर्भ प्रांताची महिला प्रमुख. विदर्भ प्रांतांमध्ये ११ जिल्हे. महिलांचे कार्यक्रम, बैठका, चेतना शिबीर, निवासी, प्रवास, संमेलन ही सर्व कामे करीत असताना एक अखिल भारतीय स्तरावर सर्व

महिलांची टीम तयार केली आणि त्या टीममध्ये माझां नाव घेतलं गेलं. विदर्भ प्रांत प्रमुख होते. तेव्हा उमाताई महाराष्ट्र प्रांताच्या महिला प्रमुख होत्या आणि विषय होता २००८ मध्ये रांची झारखंड येथे अखिल भारतीय स्तरावर महिला संमेलन घ्यायचा. संमेलनाचीबद्दलची पहिली बैठक जशपूरला घ्यायचं ठरलं.

मी आणि उमाताई दोघींनी त्या बैठकीला जायचं ठरलं त्यावेळेस विदर्भ प्रांताचे संघटन मंत्री श्री. संजयजी कुलासपुरकर हे होते. जेव्हा बैठकीला मी आणि उमाताई जाणार, तर उमाताई काही कारणास्तव येऊ शकल्या नाहीत. तेव्हा नागपूर कार्यालय प्रमुख म्हणून ज्ञानेश्वर मेश्राम हा राहायचा. मी त्याला यवतमाळ वरून फोन केला की, नागपूर कार्यालयात उमाताई पोचल्यात का. त्यांनी मला उत्तर दिलं की, थोड्यावेळाने पोहोचणार आहेत, तुम्ही यवतमाळवरून निघा. जेव्हा यवतमाळवरून नागपूरकरता निघाले तेव्हा प्रकाशजी काळे आणि संजयजी कुलासपुरकर हे एका कार्यक्रमा करता कोर्टा या गावी निघाले होते. कार्यालयामध्ये ज्ञानेश्वरला सांगितले की, तू नीलिमा ताईला सांगू नको की उमाताई येणार नाही आहेत, नाहीतर त्या यवतमाळवरून निघणार नाहीत. ज्ञानेश्वरने पण मला काहीही सांगितले नाही. मी नागपूरला पोहोचले. कार्यालयात गेल्यानंतर माहीत झालं की उमाताई आता येणार नाहीत. तुम्हाला एकटीला जशपूरच्या बैठकीला जायचं आहे. मी पण थोडा वेळ काहीही बोलले नाही. नंतर मी स्वतः ठरवलं की आता आपल्याला एकटीला बैठकीला जायचं आहे. मी आणि ज्ञानेश्वर जेव्हा रेल्वे स्टेशनवर गेलो तेव्हा म्हटलं की, रस्ता जर मी विसरले तर छत्तीसगढमध्ये काम करणार नाही. मुलगी तर विदर्भामध्ये वापस येईल. माझा रेल्वेचा पहिला प्रवास. गाडी गीतांजली. आणि त्या गाडीची रायपूरला पोहोचण्याची वेळ साधारण ३:१५. नागपूरवरून मला संजयजींनी निघायच्या आधी फोन केला, आता तुम्हाला एकटीला बैठकीला जायचे आहे. उमा ताई येणार नाही. आपण पण जशी हिंदी येईल तसं बोलायचं. रायपूर स्टेशन वर उत्तरल्यानंतर रिक्षावाला

जवळ आला आणि विचारू लागला, दीदी, आपको कहा जाना है? जशी हिंदी येर्इल तसं बोलायचं असं ठरवलं होतं. मी त्याला उत्तर दिले, मुझे जशपुर जाना है. बोले, दीदी जशपुर के लिए गाडी लागी है. रिक्षात बसले आणि रायपूर बस स्टॅन्ड कडे निघाले. रिक्षावाल्यांनी मला शॉटकट मागानि नेऊन सोडले. मनात भीती होती की आपल्याला दुसऱ्या मागानि तर नेत नाही ना. पण रिक्षावाला हा पण जनजातीय असल्यामुळे मी त्याला त्याचं नाव, टायटल विचारलं. त्यांनी मला उराव सरनेम सांगितलं आणि माझी बँग गाडीत ठेवून नंतर मला रिक्षाभाडे मागितलं. मी विचारलं, कितना पैसा देना हैं तो म्हणाला, दीदी तीस रुपये. अश्या प्रकारे मी नंतर जशपुरला साडेदहा वाजता पोचले. बैठकीला येणाऱ्या कार्यकर्त्या एक एक करून येत होत्या. दुसऱ्या दिवशीपासून आमची बैठक सुरु झाली. सौ माधवीताई जोशी अखिल भारतीय महिला प्रमुख तर सौ.रंजनाताई करंदीकर सह महिला प्रमुख होत्या. बैठकीत अनेक विषयांवर चर्चा झाली. संमेलन कसे यशस्वी होईल याची सर्वांना चिंता वाटू लागली.

सन २००८ ला रांचीला संमेलन यशस्वीपणे पार पडले. विदर्भातूनही १०० संख्या अपेक्षित होती. या संमेलनामध्ये विषय होता ‘धर्म संस्कृती और परंपरा की रक्षा’. त्यानंतर विदर्भ प्रांताची महिला प्रमुख असतानाच माझ्याकडे अखिल भारतीय कार्यकारिणी सदस्य ही पण जबाबदारी आली. नंतर विदर्भातला प्रवास, सोबत बाहेर प्रांतात बैठका असल्या की त्यासाठी प्रवास, हे सगळं चालू असताना माझ्याकडे अखिल भारतीय उपाध्यक्षा ही जबाबदारी आली. २०१४ ते २०२१ मध्ये दोन वेळा

उपाध्यक्षा राहण्याचे भाग्य मला मिळाले. आतापण माझ्याकडे भारतीय कार्यकारिणी सदस्यत्व आहे. अखिल भारतीय महिला टीमचे सदस्य ही जबाबदारी माझ्याकडे आहे अंशकालीन कार्यकर्त्या या नात्याने कल्याण आश्रमाची अनेक वर्ष जबाबदारी सांभाळत आहे आणि विशेष म्हणजे घरातून मला हे काम करण्यासाठी भरपूर प्रोत्साहन मिळाले. मी स्वतःला खूप नशीबवान समजते या पट्टे परीवरासारखा परिवार मला मिळाला. वर्तमान आता माझ्याकडे विदर्भ प्रांताची अध्यक्षा म्हणून जबाबदारी आहे. कल्याण आश्रमाच्या कामात आल्यापासून खूप गोष्टी शिकायला मिळाल्या. काही सुख-दुःख, काही गोष्टी जवळून पाहायला मिळाल्या. अनेक प्रसंग पहात असताना मी स्वतःला नेहमी विचारायची की माझ्या सासुबाई शिकलेल्या नसूनही मला कल्याण समिती आश्रमाच्या कामासाठी कधीही त्यांनी मला हटकले नाही, सासऱ्यांच्या बाबतीत तर ते स्वयंसेवकच होते. पण घरात दिरांचे लग्न झाल्यावर जाऊबाईनीही कधी या कल्याण आश्रमाच्या कामाला नाही म्हटले नाही. कारण या पट्टे परिवारात आल्यावर तिलाही या घरातील रितीरिवाज माहिती झाले होते.

सध्या आमच्याकडे आम्ही दोघे, दोन मुलं आणि जाऊबाई, दीर, एक मुलगा आणि एक मुलगी असा सर्व परिवार आहे. अनेक गोष्टी लिहायच्या आहेत पण पुस्तक तयार होईल आणि मला तुम्हाला पाठवायला अडचण होईल तेव्हा आता इथेच थांबते.

सौ. नीलिमा पट्टे

वनवासी कल्याण आश्रम भारतीय कार्यकारिणी सदस्य

वनवासी कल्याण आश्रम कुशलगढ के पर्व छात्र एवम वनवासी कल्याण आश्रम राजस्थान के अटूट प्रयास से राष्ट्रीय तीरंदाज धनेश्वर जी मईडा भारतीय तीरंदाज कोष के अथक प्रयास से ग्वांगझू कोरिया में आयोजित तीरंदाजी वर्ल्ड कप में भारतीय तीरंदाजी टिम के गोल्ड मेडल

जितने पर बहुत बहुत बधाई शुभकामनाएं !!!

स्वतंत्रता सेनानी – स्व. रेवजी भाई चौधरी

रेवजी भाई चौधरी एक ऐसे स्वतंत्रता सेनानी और समाजसेवी थे जिन्होंने देश के लिए अपना सम्पूर्ण जीवन लगा दिया। स्वाधीनता संघर्ष करते हुए जेल गए। वनवासियों के विकास और कल्याण के लिए सतत प्रयत्न किया। जनजाति बालकों के निवास और शिक्षा के लिए आश्रमशाला शुरू की। समाज में व्याप्त कुरीतियों और व्यसनमुक्ति के लिए उन्होंने निरन्तर कार्य किया। सामाजिक दृष्टि से पिछड़े समाज के विकास के लिए हर संभव प्रयास किया। शारीरिक, सामाजिक, मानसिक अत्याचार भी सहे लेकिन अपनी तत्व निष्ठा से कभी विचलित नहीं हुए।

स्वतंत्रता सेनानी और समाजसेवी रेवजी भाई का जन्म २६ अप्रैल १९१० को, महाराष्ट्र के जब्हार तहसील के खरवंद गांव में हुआ था। परिवार की आर्थिक स्थिति ठीक नहीं थी। इसलिये स्कूल को छोड़कर वे पशु चराने लगे। उन्हें जब्हार तहसील कार्यालय में चपरासी की नौकरी भी मिल गयी। पर नौकरी भी ज्यादा दिन टिक नहीं पाई, और वे बैलगाड़ी पर लकड़ी का ड्रम रखकर घर-घर पानी पहुंचाने का भी कार्य करते थे। मेहनत मजदूरी करते हुए १९३२ में वे पुणे पहुंच गये। वहां उन्होंने देखा कि, ऐतिहासिक शनिवारवाड़ा में यूनियन जैक लहरा रहा है। उन्हें वह असह्य लगा। वे तेजी से ऊपर चढ़ गये, उन्होंने यूनियन जैक खींचकर नीचे उतार दिया और वहां तिरंगा फहरा दिया। पहरे पर जो पुलिस थे, उन्होंने रेवजीभाई को पकड़ लिया, उन्हें ६ महीने की जेल हो गयी। १९४६ में रेवजी भाई जब्हार रियासत की विधानसभा में निर्विरोध चुने गये।

गांधी टोपी पहनकर उन्हें विधानसभा में प्रवेश करने से रोका गया। लेकिन रेवजीभाई की जिद को देखकर आखिरकार, रियासत की सरकार को उन्हें गांधी टोपी के साथ ही प्रवेश की अनुमति देनी पड़ी। समाज में फैली हुई कुरीतियों से रेवजीभाई बड़े दुःखी होते थे। उन्होंने शराबबंदी और व्यसनमुक्ति के लिये निरन्तर कार्य किया। लोगों को उसके दुष्परिणाम समझाये। जब्हार में पार्टुगीजों के विरुद्ध सत्याग्रह का उन्होंने नेतृत्व किया।

पुलिस के अमानवीय अत्याचार, लाठी-डंडे सहे। मातृभूमि की स्वतंत्रता के सामने, न दुख की चिन्ता की न परिवार की। आजादी के बाद भारत सरकार ने उन्हें ताप्रपत्र और सम्मान पत्र देकर सम्मानित किया है। उन्होंने जनजाति समाज की बालिकाओं के लिये आश्रमशाला एवं विद्यालय की स्थापना की। जहां पर बालिकाएं छात्रावास में रह सकती थीं। अपनी स्वयं की बेटी को उस आश्रम में भेजकर उन्होंने यह सिद्ध किया कि आश्रम बालिकाओं के लिये सुरक्षित है। उन्होंने गांवों में, जनजाति बस्तियों में जनजाति महिला मण्डल, भजन मंडलियों की स्थापना करके व्यसन मुक्ति के काम में सफलता प्राप्त की। किसानों के लिये उन्होंने खरीदी-बिक्री संघ की स्थापना की और किसानों को आश्वस्त किया। इस प्रकार हम देखते हैं अपनी अटूट ध्येय निष्ठा, देश भक्ति, समाज के प्रति अपने कर्तव्य की भावना के बल पर एक अकेला इंसान कितना और क्या-क्या कुछ कर सकता है। रेवजीभाई अंतिम समय तक देशकाज में लगे रहे। १२ सितम्बर १९९९ को उनका स्वर्गवास हुआ। उनके जयंती के अवसरपर उनको शत शत प्रणाम !!!

अखिल भारतीय वनवासी कल्याण आश्रम प्रांत महिला कार्य प्रमुख - सहप्रमुख त्रैवार्षिक बैठकीची क्षणचित्रे

बैठकीसाठी महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्था येथील आबारात सर्वेक्षणासाठी आलेल्या महिला पदाधिकारी.

सर्व महिलांचे गजरा देऊन स्वागत करायला सज्ज, पुणे महानगर महिला.

सत्राची सुरुवात.

अखिल भारतीय महिला सह प्रमुख व.क.आ.

इचलकरंजी सभागृहाच्या समोर काढलेली सुंदर रांगोळी.

उद्घाटनाला दीप प्रज्वलित करतांना मा. विद्याताई कुलकर्णी, वीणादीदी नेलिमा पट्टे, ललिता मुर्मु, राधिका महाजन व भक्ती साठे.

महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या उपकार्याध्यक्षा मा. विद्याताई कुलकर्णी

प्रेक्षक गण.

अखिल भारतीय वनवासी कल्याण आश्रम प्रांत महिला कार्य प्रमुख - सहप्रमुख त्रैवर्षिक बैठकीची क्षणचित्रे

प्रेक्षक वृंद

प्रांत महिला प्रमुख-सहप्रमुख बैठकीला आलेल्या महिला

आमंत्रित महिला

आमंत्रित महिला

समारोपाला आमंत्रित अतिथी दाम्पत्य

समारोपाच्या प्रसंगी प्रमुख पाहुणे मा. प्रमोदजी पारधी

मा. बिनापाणी दासशर्मा

मा. प्रकाशजी धोका - पुणे महानगर अध्यक्ष

अखिल भारतीय वनवासी कल्याण आश्रम प्रांत महिला कार्य प्रमुख - सहप्रमुख त्रैवार्षिक बैठकीची क्षणचित्रे

मंचस्थ मानकरी

पुष्य देताना

पुणे महानगर, सचिव श्री. महेशजी भुस्कुटे
मा. राजेश जोग यांना पुष्य देताना.

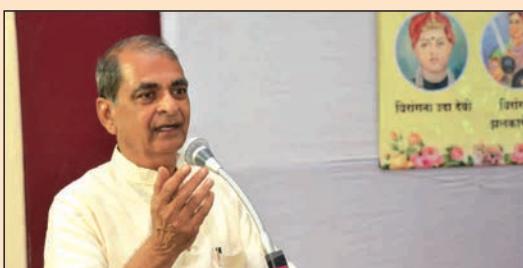
पुणे महानगराच्या सुचेता मराठे प्रास्ताविक करताना.

कोकण प्रांत अध्यक्ष मा. ठमाताई पवार

व.क.आ. अखिल भारतीय संघटन मंत्री मा. अतुलजी जोग

पुणे महानगरचे अध्यक्ष मा. प्रकाशजी धोका

माजी अखिल भारतीय महिला प्रमुख मा. अरुणा होळसमुद्रकर

अखिल भारतीय वनवासी कल्याण आश्रम प्रांत महिला कार्य प्रमुख - सहप्रमुख त्रैवार्षिक बैठकीची क्षणचित्रे

हठदी कुंकू

आमंत्रित महिलांची साडी देऊन ओटी भरली.

क्षणचित्रे

क्षणचित्रे

प्रेक्षक वृंद

Last but not the least, म. कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेतील विद्यार्थिनी – प्रबंधिका म्हणून मदत करायला आल्या होत्या.

पुणे महानगर महिला प्रमुख विशाखा जोशी
पसायदान सादर करताना

व.क.आ.अ.भा. संघटन मंत्री मा. अतुलजी जोग
आपल्या परिवारासह.

ॐ द्वृष्टि नृत्यं द्वृष्टि नृत्यं

अखिल भारतीय वनवासी कल्याण आश्रम महिला कार्य - प्रांत महिला प्रमुख- सहप्रमुख बैठक

(अ.भा.महिला पदाधिकारी बैठकीला आलेल्या राजस्थानच्या श्रीमती वेणू कौशिक यांनी आपले विचार मांडले आहेत.)

अखिल भारतीय वनवासी कल्याण आश्रममहिला कार्य
- प्रांत महिला प्रमुख- सहप्रमुख बैठक

दि. २३/२४ अप्रैल २०२२, पुणे, महाराष्ट्र. स्थान -
महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्था, पुणे

दिनांक २३.४.२०२२ - प्रथम सत्र - समय ८.४५

मंच पर विराजित:- अखिल भारतीय वनवासी कल्याण आश्रम की महिला प्रमुख सुश्री बीणा पाणीदास शर्मा, अखिल भारतीय वनवासी कल्याण आश्रम की कार्यकारिणी सदस्य निलिमाताई पट्टे, माननीय विद्याताई जी कुलकर्णी, माननीय ललिता मूर्मू

मा. विद्याताई कुलकर्णी :- महर्षी कर्वे स्त्री छात्रावास की विशेषताएँ:-

अनुभव छात्रावास में जाने का मौका मिला तो वहां जब उद्घोषण हुआ तो सभी बच्चोंमेंसे २५० बच्चे विद्यार्थी परिषद से जुडे और बाद में वनवासी कल्याण आश्रम से जुडे।

१) पुणे जिले के आदिवासी स्कूल में पहली से दसवीं तक स्कूल चलता है, स्कूल अनुदान पर निर्भर है, हम चाहते हैं कि आदिवासी की जगह वनवासी रखा जाये लेकिन प्रशासन का कार्य है, तो थोड़ा समय लगेगा लेकिन नाम बदल जायेगा।

२) पहले जब पढाई को महत्व नहीं दिया जाता था और महिला व बच्चों को बिलकुल नहीं पढाते थे। छोटी छोटी बच्चियोंकी शादी हो जाती थी और लडकिया विधवा हो जाती थी। कोई कोई बच्ची तो एक वर्ष की ही विधवा हो जाती थी। जब अन्नाजीने इस स्कूल की स्थापना की तब

चार विधवा बच्चियों को स्कूल में रखा, आगे भी विधवा लडकियां अधिक पढती थी। धीरे धीरे अन्नाजीने इस स्कूल को आगे बढाया और १९९० से आगे तो कॉलेजकी भी बहुत सारी फॅकल्टी आ गई है। २५ वर्ष में नर्सरी में आनेवाली बच्ची पोस्ट ग्रॅज्युएट करके ही बाहर निकलती है। और सबके अथक प्रयास से यह संस्था आगे बढती गयी और अभी अलग अलग स्थानों पर भी स्कूल छात्रावास कॉलेज खोले गये हैं।

कोरोना काल में घर में सारा दिन रहने से स्थियोंपर अत्याचार बढे तब महिलाओं के फोन आते थे, तब हमने सब तरहका मार्गदर्शन दिया था। इसका नाम 'क्षणभर विश्राम' रखा गया। आज तक १०० से अधिक महिलाओंने फायदा लिया। कोरोना काल में हमारे छात्रावास की बहनोंने सब तरह की, सभी महिलाओं की मदत की, यहां तक जो महिला हॉस्पिटल नहीं जा पा रही थी, डिलिव्हरी होनी थी, उस समय हमारी छात्रावास की लडकीयोंने बच्चे का जन्म करवाया और हमने उसी समय एक प्राईस की घोषणा की और उस छात्रा को दिया अब आगे से भी चालू रखेंगे।

श्रीमती अनुराधा जी भाटिया -

प्रस्तावना :- हम सभी कल्याण आश्रम के कार्यकर्ता हैं। कलियुग में संघटन के द्वारा ही हम उपलब्धी प्राप्त कर सकते हैं। माननीय बालासाहेबने बहुत अध्ययन किया और वनवासी कल्याण आश्रम का कार्य शुरू किया। तब हमारे कार्यकर्ताओंने बहुत मेहनत की और वनवासी कल्याण आश्रम के कार्य को आगे बढाया। आज कौनसा भी गाव या शहर वनवासी कल्याण आश्रम की पहचान

ॐ द्वृष्टि द्वृष्टि

है। जब विश्वव्यापी महामारी आई, तब हमारे जीवन को प्रभावित किया, लेकिन आज हम सब उससे उभर गये और वापीस ऊर्जा लेकर हमें अपने काम को आगे ले कर जाना है। और हमारी सब बहनों से वापस मिलना है और तीन वर्ष के कार्य को गति देना है। हम सब मेहनत करे और अपने कार्य को आगे बढ़ाये।

मुख्य वक्ता मा. श्रीमती विना पाणी दासशर्मा

१९९९ जसपूर में महिला संमेलन हुआ, जिसमें असीमानंद जी का सामीप्य मिला। उसके बाद सारे देश में अच्छे से कार्य शुरू हुआ। महिला प्रमुख सहमहिला प्रमुख का दायित्व दिया गया। पूर्णकालीन कार्यकर्ता भी मिले। आतंकवादी आते थे तो कुछ भी कार्य नहीं करने देते थे, लेकिन हमारी बहने बिलकुल नहीं डरी। कुछ साल बाद अखिल भारतीय संमेलन में १५०० महिलाओंने भाग लिया, रानी मां गाईदिन्ल्यू का जन्म दिन मनाया गया, कलकत्ता के संमेलन में भी ६०० बहनोंने भाग लिया। आज तो पूरे भारत वर्ष में हमारा कार्य है। सभी क्षेत्र में महिला कार्य आरंभ किया। नारथ ईस्ट में अच्छेसे कार्य शुरू हो गया, जब ऐसे जंगल थे तब डर लगता था, लेकिन हमारी महिलाओंने डटके काम किया। तामिळनाडू में छूआछूत बहुत मानते थे लेकिन उसमें भी हमारी बहने जुटी रही कार्य करती रही। ७९८ महिलाओंने इस कार्य को हाथ में लिया और धीरे धीरे छूआछूत का रोग कम हुआ और अब तो सबके मन में अपनेपन भाव का निर्माण हुआ।

१) पश्चिम बंगाल कलकत्ता की बहनोंने बहुत मेहनत की। बनमहोत्सव का कार्य बहुत बड़ा होता है, उसमें सभी बहने शहरों व गावोंसे जुड़ती है। आज घर घर में बनवासी कल्याण आश्रम की पहचान है।

२) राजस्थान:- राजस्थान में कढाई केंद्र का कार्य इतना अच्छा चल रहा है। आज बनवासी बहने घर घर कार्य कर रही है। २५० बहने कढाईके कार्यसे जुड़ी हुई है, उनको

आर्थिक सबल बनवासी कल्याण परिषद की कार्यकर्ता ही दे रही है। बनवासी बहनों की आर्थिक स्थिती ठीक है। और उनमें देश प्रेम का प्रादुर्भाव हुआ।

३) मुंबई में एक, चार साल की बहन से बलात्कार हुआ तो हमारी कार्यकर्ता बहनों ने उसको न्याय दिलवाया।

४) गांवों में शराब का चलन बहुत है, तो हमारी कार्यकर्ता बहनोंने इस में जागृती लाई और शराब का बहिष्कार होने लगा। किसी किसी गाव में तो बिलकुल भी शराबको हाथ नहीं लगा सकते हैं। हमारी कार्यकर्ता बहनोंने यह कार्य कर दिखाया।

५) आसाम में चाय बागान से लड़कियों को जबरदस्ती उठाकर ले जाते थे। लेकिन धीरे धीरे हमारे कार्यकर्ताओंने आवाज उठाई और अब हमारी बहने सुरक्षित हैं। हिंदू विवाह होते हैं।

झारखंड -- ग्रुप चलते हैं सेल्फ हेल्प ग्रुप मतलब अपना रोजगार मिलना।

उडिसा -- श्रद्धा जागरण का कार्य चल रहा है। घर घरमें भजन आदी होते हैं। किसी किसी बार को भजन चलता है।

मध्य क्षेत्र -- गर्भवती बहनों का प्रशिक्षण कराया गया। ६००० बहनोंने भाग लिया। सभी बहनोंकी जांच करवाई गई, सभी बहनों में खून की कमी पाई गयी। उनको समझाया गया, सभी बहनोंके पांच-छः बच्चे आम बात है, उनको ज्ञान कराया गया। सभी बहनों को कुछ न कुछ कार्य दिया गया। आज सभी बहने कार्य कर रही हैं। देश की बहनोंको जागृत कर रही है। सभी बहनों के आयाम चल रहे हैं। सिलाई, कढाई, बाल संस्कार केंद्र, चिकित्सा, श्रद्धाजागरण, छात्रावास आदी कार्यों का विस्तार हुआ है।

वेणू कौशिक ९४१४० ३३८०५
राजस्थान

માંડુમ એક અનોરા અનુભવ

विविध घाटांचा मेळ म्हणून हा मेळघाट! अमरावती जिल्ह्यात हे मेळघाट क्षेत्र येतं. भांडुमला जाताना खन्या मेळघाटचे दर्शन होते.

भांडूम मेळघाटातील एकदम शेवटचे गाव. त्याच्या पुढे मध्यप्रदेश हा प्रांत सुरु होतो. परतवाडा भांडूम अशी एकमेव बस रोज सकाळी ८ वाजता परतवाड्याहून निघते. सगळ्या वनवासी गावात थांबत थांबत ती रात्री १०-११ वाजता भांडूमला पोहचते. विविध घाटांचा मेळ म्हणून हा मेळघाट! अमरावती जिल्ह्यात हे मेळघाट क्षेत्र येतं. भांडूमला जातांना खन्या मेळघाटचे दर्शन होते. संपूर्ण घनदाट जंगल, वनवासी गावे, भरपूर विविध प्रकारची उंच झाडे (हिरडा, बेहडा, बांबू, कढीपत्ता, साग), नदी, डोंगर या सर्वांचे नयनम्य दर्शन होते. काही ठिकाणी थोडा खालचा, कच्चा, निर्जन रस्ता, गावात वीज नाही, त्यामुळे संध्याकाळ झाली की बसमध्ये थोडी हुरहूर वाटते, अंधारही दाटून आलेला असतो, घाटाचा रस्ता आला की गाडी हळ्हळूळू पुढे जाते तेव्हा वाच्याचा आवाज व बसमधील शांतता; मनात थोडे धस्स होते! तर ही बस रात्री उशीरा भांडूमला पोहचत असल्याने चालक व वाहक बस सहित गावातच मुक्काम करतात. त्यांच्यासाठी तो रोजचाच दिनक्रम असतो! दुसरे दिवशी सकाळी ९ वाजता परत तिथूनच ही बस भांडूम परतवाडा अशी निघते.....

तर अशा या भांडूम गावात आम्ही एकदा तिघेही २ दिवस मुक्कामी होतो. निमित्त होते हनुमानजयंतीचे! श्रद्धा जागरण या आयामांतर्गत आपण त्या त्या गावातील श्रद्धास्थाने लक्षात घेऊन आपण गावकच्यांच्याच मदतीने एखादे छोटेसे मंदिर बांधत असतो.

कल्याण आश्रमाचा त्या भागात चिकित्सा प्रकल्प असल्याने आठवड्यातून एकदा तिकडे आपली गाडी जात असे. गावात आधीच चौकशी केली होती, कोणतेही मंदिर नसल्याने तेथे हनुमानाच्या मूर्तीची प्रतिष्ठापना करायचे ठरले. दानदात्याने एक छानशी

तीन/साडेतीन फूट उंचीची मूर्ती दिली होती. आम्ही त्या चिकित्सा प्रकल्पांतर्गत जाणाऱ्या गाडीसोबत निघालो...

तेव्हा आजच्यासारखे भ्रमणधनी नव्हते. कल्याण आश्रमाचे कुणीतरी येणार आहे हा निरोप गावातील कुणालातरी कुणाकरवी कळला होता. कल्याण आश्रमाची गाडी त्या भागात जात होती पण त्या गावात कधी गेली नव्हती. काटकुंभच्याही पुढे भांडूमला जाण्यासाठी ३ तास लागतात. त्यामुळे काटकुंभ येथील दवाखाना आटोपून आम्हाला तिघांना (चौघांना कारण मूर्तीरूपात का होईना मारुतीराय आमच्यासोबत होते) कार्यकर्त्यांनी त्या गावात सोडले व गाडी लगेच परतवाढ्याकरिता निघाली कारण गाडीत सगळे (नाना पार्डीकर, नाना हंबर्डीकर व कोल्हटकर व काटकुंभचे डॉ. रमेश खाकरे) असे ज्येष्ठ कार्यकर्ते होते व त्यांना रात्री पर्यंत घरी पोहचणे आवश्यक होते.

आम्ही गावातील मुखीयाच्या घरी गेलो. बाहेरच सामान ठेवले. कारण त्यांनी आम्हाला बाहेर पडवीतच आसरा दिला होता. पडवीला दार नव्हते व भिंती सुद्धा पुरेशा वरपर्यंत नव्हत्या. वर छत म्हणून बांबूचा तट्टा होता व नाही म्हणायला थोडासा टिनाचा पत्रा होता.

आम्ही पोळी भाजीचा डब्बा सोबत घेतला होता. रात्री पडवीतच जेवण केले. रात्री मुखीयाने एका जुन्या खाटेवर गोधडी टाकून दिली होती व इथे झोपा असे ते म्हणाले. त्यावर तिघांना झोपायचे होते. जरी एप्रिल महिन्याचे ते दिवस होते तरी डोंगरातील गावात थंडी असतेच. कसेतरी तिघे त्या झुलावजा खाटेवर आम्ही झोपलो होतो. झोपले कसले जागेच होतो. रात्री कदाचित $\frac{1}{2}/\frac{1}{2}$ वाजले असावेत. २ माणसांच्या बरळण्याचा आवाज अचानक कानी आला. पार्थ केव्हाच झोपला होता. ह्यांनी पाहिले, कोण आहे, तर ती परतवाडा भांडूम बस आली होती. त्या दिवशी थोडा उशीर झाला असावा. वाहक व चालक एवढ्या रात्री सद्धा मोठमोठ्याने गप्पा मारत आमच्या

दिशेने येत होते. त्यांचे ते रोजचे निवासाचे ठिकाण होते! त्यांच्याजवळचे टॉर्च सुरु होते. ते पडवीत आले, शिदोरी खाली. शिदोरी खाल्ल्यावर बाटल्यांचा आवाज आला. माणूस जेव्हा वेगळे काम करतो तेव्हा सहजच इकडे तिकडे पाहत असतो, अंधार असो की उजेड, आपल्याला कुणी पाहत तर नाहीना, अशी त्या नजरेत भावना असते. कारण त्यावेळी अंधारातही तो आवाज क्षणभर थांबला होता, त्यातून थोड्याशा अंधारातही तो भाव सहज कुणालाही टिपता आला असता!! आणि अचानक त्यांना त्या खाटेवर आम्ही तिघे दिसलो. बाटल्यांची झाकणे उघडता उघडताच त्यांच्याही नकळत बंद झाली होती. त्यांनी ह्यांना विचारले, जांगडी बाई यहाँ छोटे बच्चे के साथ? कैसे? आप अंदर क्यों नही सोये? ह्यांनी त्या दोघांना थोडक्यात सर्व सांगितले. त्यांना तर आश्र्याचा धक्काच बसला. हे असे कोणते संघटन आहे की महिला सुद्धा लहान मुलासह एवढ्या दूरच्या गावात येतात, जशी व्यवस्था असेल तसे राहतात, कोणतीही तक्रार न करता! आमच्या त्या रात्रीही बन्याच वेळ गप्पा झाल्या. त्यांना रोजची सवय असल्याने नंतर मात्र ते दोघे झोपले, कारण परत दुसरे दिवशी सकाळी ९ वाजता परतवाढ्यासाठी त्यांना निघायचे होते. आम्ही मात्र रात्रभर जागेच होतो. सकाळी उठल्यावर घरातील मुखीयाला त्या चालक व वाहकाने चांगलेच समजावले होते.. अरे निदान बाई माणूस पाहून तर आत झोपवायचे, सोबत लहान मुलगा आहे, तुमच्या घरी कुणी पाहुणे आले तर तुम्ही असेच बाहेर झोपवता होय त्यांना? बिचारा मुखीया खजील झाला होता.

कदाचित रामानेच आमची परीक्षा घेतली असावी व हुनुमंताला आमच्या सोबत रक्षणकर्ता म्हणून पाठविले असावे! नाहीतर चालक व वाहकाला कल्याण आश्रम एवढऱ्या रात्री कसा सांगितला असता! असो.

आम्ही दुसरे दिवशी सर्व लवकर आटोपून गावात फेरफटका मारला. अवघे २५/२६ परिवारांचे ते छोटेसे गाव होते. हनुमानजयंती निमित्त सगळ्यांना मुखीयाच्या घरी आमंत्रण दिले. प्रत्येकाने आपल्या घरातून थोडे थोडे

डाळ-तांदूळ आणले होते. मुखीयाच्या पत्नीने व अन्य काही ४/५ महिलांनी मिळून सर्वांसाठी खिचडी व भाजी बनविण्यास सुरुवात केली होती. लहान मुले इकडून तिकडून मुक्तपणे हिंडत होती. पार्थ देखील त्यांच्यात सामील झाला होता. काही माणसांनी मुखीयाच्याच घरासमोर मातीचा ओटा बांधायला सुरुवात केली होती. बाबा देशपांडे त्यांना सूचना देत होते व मदतही करत होते. ११ वाजेपर्यंत ओटा बांधून पूर्ण झाला आणि रामजन्माच्या मुहूर्तावर हनुमानाच्या मूर्तीची प्रतिष्ठापना झाली. हनुमानचालीसा व काही भजने आम्ही महटली. यथावकाश गावभोजन झाले. दुपारी गावातील लोकांशी मनसोक्त गप्पा झाल्यात. भरपुर फोटो कॅमेराबद्द झालेत.

मी महिलांशी गप्पा मारत होते, तेव्हा लक्षात आले या महिला कपाळावर कुंकू लावत नाहीत. त्यासंबंधी त्यांना विचारले असता त्या म्हणाल्या, २ भुवयांच्या मध्ये परमेश्वर वास करतो, तिथे धक्का लागता कामा नये. म्हणून आम्ही कुंकू लावत नाही. आणि तेथील २/३ मुरुर्णीचे नाव मारुती होते. मारुती देवता आहे एवढेचे त्यांना माहीत होते. मग मुलगा असो की मुलगी, देवतेचे नाव कणालाही ठेवले तर चांगलेच, हेच त्यांना माहीत.

कोरकू म्हणजे माणूस ! माणूसकी जपणारा ! स्त्री पुरुष हा भेद फारसा त्यांच्यात नाहीच. गावात कुणाबद्दल भीती नाही, सहजता, मोकळेपणा त्यांच्यात जाणवतो. देवतेची पूजा करायची असते हा त्यांचा पक्का विश्वास ! म्हणून मूर्तीची प्रतिष्ठापना करायची. मुखींयावर विश्वास, त्याने सांगितले न, मग त्याचे ऐकायचे ! सगळी माणसं आपआपल्या घरी संध्याकाळी परतली होती. आम्ही घरातील त्या एकत्र कुटुंब असलेल्या परिवारात निवांत गप्पा मारत होतो. त्यांची संस्कृती, परंपरा, रीतिरिवाज, कोरकू भाषेतील काही शब्द, (कारण तिथून मध्यप्रदेश जवळ असल्याने ते लोक हिंदी, कोरकू व मराठी असे संमिश्र बोलत होते) काही जुन्या प्रथा, खानपान, महिलांच्या काही पद्धती, समस्या मी जाणून घेत होते. दुसरी रात्र त्यांच्या घरात आम्ही निवांत झोपलो होतो. बाहेर पडवीत ते चालक व वाहक आरामात झोपले होते.

दुसऱ्या दिवशी त्यांच्या बसमधूनच आम्हाला काटकुंभ पर्यंत जायचे होते तिथे आश्रमाची गाडी येणार होती.

परीक्षेचे २ दिवस सहजपणे संपले होते. दुसरे दिवशीची प्रसन्न सकाळ हमून आमचे स्वागत करत दारात उभी होती!!! कोंबड्याच्या आवण्यानं व पक्षांच्या किलबिलाटानं जाग आली होती. थोड्याच वेळात मारुती व तिची आई आमच्यासाठी वाफाळलेला काळा चहा घेऊन आली. ती आमच्याकडे पाहन मंद स्मित

करत होती!! त्या सुहास्याने मनावरील ताण आणि शरीराला झालेले जागरण केंव्हाच पळून गेले होते!!!

त्या संपूर्ण गावानंच आम्हाला स्वीकारलं होतं, ईश्वरी कार्याचा प्रत्यय आम्ही घेतला होता!!!

वैशाली देशपांडे

प.म. प्रांत महिला सहप्रमूख

ज.क.आ. पुणे

जनजाती कल्याण आश्रम अखिल भारतीय अध्यक्ष श्री रामचंद्र खराडी यांची पुणे महानगर भेट आणि कार्यकर्ता, हितचिंतक, देणगीदार याचे बरोबर वार्तालाप कार्यक्रम दिनांक २१/५/२२ रोजी महानगर कार्यालयात पार पडला. कार्यक्रमासाठी भारत विकास परिषद यांचे कार्यकर्ते देखील उपस्थित होते, तसेच आपले देणगीदार, हितचिंतक श्री गोडसे, श्री पेंढारकर, श्री आणि सौ खंडकर हे उपस्थित होते.

महानगरा तर्फे श्री महेशाजी भुस्कुटे यांनी प्रास्ताविक तसेच पुणे महानगराचे काम याची मांडणी केली. मा. अध्यक्ष श्री रामचंद्रजी खराडी यांचे स्वागत श्री सुनीलजी भोसले उपाध्यक्ष पुणे महानगर यांनी केले. श्री. वैभवजी खटावकर यांनी युवा कार्य हा विषय मांडला. मा. अध्यक्ष यांनी आपले विचार व्यक्त केले.

मिलिंद करमरकर

भारतीय चित्र साधना की ओर से लघु फिल्म प्रतियोगिता सम्पन्न हुई। इसमें प्रतिमा और वास्तविकता यह लघु फिल्म के रूप में बनवासी कल्याण आश्रम सहभागी था। देश भर से ७२० फिल्मों में ११० फिल्मों का चयन हुआ। इसमें अपनी फिल्म का भी चयन हुआ। २३ फिल्मों को पुरस्कृत किया। सम्भावतः अपनी फिल्म सबसे छोटी फिल्म थी। दि. ८-९, मई-२०२२ को दिल्ली के पी.जी.डी.ए.वी कॉलेज में आयोजित फिल्म स्क्रीनिंग उत्सव में हमें भी निमंत्रित किया था। सहभागी के रूप में प्रमाणपत्र भी मिला। श्री एकनाथ सातपुरकर (नाशिक), श्री भरत चब्हाण (मुम्बई) एवं ओमकार पेठकर (वडोदरा) के हम आभारी हैं।

नमस्कार

१९ एप्रिल २०२२ रोजी माले छत्रावसात वृक्षारोपण करण्यात आले. M-VNIR कंपनीच्या १८ स्वयंसेवकांनी हे वृक्षारोपण केले. एकूण ४६ वृक्ष लावण्यात आले. दुपार नंतर दिसली येथील चालणाऱ्या संस्कार वर्गमध्ये सहभाग घेतला व कल्याण आश्रमाचे काम कसे कुरे सुरु आहे याची माहिती घेतली. आजच्या प्रोग्रॅम साठी पुणे महानगर उपाध्यक्ष सुनील भोसले, प्रकाश जोशी, सुचेता ताई मराठे, मोहिनीताई पाटणकर, तुषारीका लिमये यांनी प्रयत्न केले. दीपक चौधरी व मनदीप राऊत यांनी उत्तम नियोजन केले होते.

ॐ द्वृष्टि द्वृष्टि

जनजाती महिला विश्व

शिक्षणाचा वसा! आता हे महिला विश्व सुधारते आहे, निदान जीवनमान सुधारण्यास आता प्रारंभ झाला आहे.

उल्हासाचे वातावरण :-

या मुली फक्त दहावी पर्यंत शिक्षण घेत असताना उल्हासाचे वातावरण राहते. पण नंतर मात्र घरून लग्न घाट घातला जातो. तीच घाई होते, किवा डी.एड. करून मिळेल तिथे शिक्षिकेची नोकरी शोधणे, परिचारिकेचा अभ्यास पूर्ण करून एखाद्या दवाखान्यात सिस्टर फारतर ग्रामसेविका किवा तलाठी होणे त्यांना आवडते आणि तेच परवडते. भोगलेली गरिबी दूर करण्याचा तोच सोपा मार्ग त्यांना आणि त्यांच्या कुटुंबांना गवसतो. यापेक्षा अधिक मनोरथ कोणी बाळगीत नाहीत. काही वेळा या तथाकथित शिक्लेल्या मुलींना प्रकल्पाधिकारी आपले रेकॉर्ड भरण्यासाठी, उच्च शिक्षणाला प्रवृत्त करण्या ऐवजी जनजाती मुलींना नोकरीत खेचतात. उलट पक्षी त्यांना विविध शिष्यवृत्त्या, ज्यात भरघोस वाव असतो. घरालाही त्यातून हातभार लागू शकतो. पुढचे शिक्षण केवळ त्या शिष्यवृत्ती वर होऊ शकते. स्पर्धा परीक्षा, महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग, केंद्रीय लोकसेवा आयोग यांच्याशी त्यांचा परिचयही होऊ देत नाहीत. त्या परीक्षा फार अवघड असतात, हेच त्यांच्या मनावर बिम्बविलेले असते. आधीच परिस्थितीने गांजलेल्या मुली आपली महत्वाकांक्षा विसरून मिळेल त्या नोकरीला सामोऱ्या जातात. उच्च शिक्षण घेऊन थोडी कळ सोसून, क्लास वन, टू च्या जागा मिळवाव्यात, अधिक पगार मिळवावा याचा नीट विचार न करता केवळ शहरी राहणीमान आणि जीवनमान याचे भ्रष्ट अनुकरण करण्यात धन्यता मानतात.

स्थगन आणि गळती :-

अगोदरच या मुलींच्या शिक्षणात अडथळे भरपूर असतात, त्यामुळे स्थगन आणि गळतीचे प्रमाण फार मोठे असते. दहावी पर्यंत पोहोचणाऱ्या मुलींची संख्या अक्षरशः नगण्य असते. ही वस्तूस्थिती आहे. कारणे अनेक असली तरी त्यामुळे स्थगन आणि गळतीचे प्रमाण फार मोठे आजही आहे. या महिला मिळेल ते काम पत्करून घराला हातभार

लावतात. तो मोठ्या खटल्याच्या घरात गरजेचाच होऊन बसतो. व्यसनी घराला त्याची, होणाऱ्या नुकसानीची चिंता नसते.

गरजा कमी पण हीत कळत नाही :-

तसे पहिले तर जनजाती समाजाच्या गरजा अत्यंत कमी असतात ते त्या मर्यादितच ठेवतात. त्यांची म्हणून आहे, फडक घे मडके घे आणि सूट. याचा अर्थ या समाजाने मनात आणले, ठरवले, तर यांना आपल्या मुलींचे निदान बारावी, पदवी पर्यंतचे शिक्षण करणे अवघड नाही. आश्रम शाळा आणि वसतिगृहे प्रवेशाला तत्पर आहेत, पण पालक हलगर्जीपणा करतात, बेपर्वा असतात. या समाजात मुलगी मातृसत्ताक पद्धती असल्याने आता भार वाटत नाही. उलट तिलाच लग्नाच्या वेळी दहेज, धान्य, तांदूळ मिळते. भावी जावईसुद्धा वेळप्रसंगी कामाला येतो. शेतीला मदत होते. थोडक्यात असा हा वधूपक्षाचा वरचष्णा असल्याने मुलगी शिकली ना शिकली याचे त्यांना ना खंत आणि खेद. मुलींना स्वतंत्र व्यक्तिमत्व असते, ते विकसित करावयाचे, फुलवाचायाचे त्यांच्या गावीही नसते. हा विचार मुली आणि त्यांचे पालकही करीत नाहीत. यासाठी पालक प्रबोधनाची नितांत गरज आहे.

अमेरिकन तत्ववेत्ता 'पुरिटन' याने म्हटले आहे की, 'We will never be able to see humanity united and happy till "God" comes on the earth as a woman'. प्रत्यक्ष देवच या भूतलावर रुग्नी रूपाने अवतीर्ण होईपर्यंत आम्हाला मानवता, एकता व सौख्य यांचे दर्शन होणार नाही. या विचारतील मर्म लक्ष्यात घेतले तर महिला विश्वाचे, त्यांच्या सहदयाचे महत्व कळणार नाही. यास्तव जनजाती महिलांनी समजून उमजून शिक्षणाचा वसा घ्यावा.

शिक्षणाचे लाभ :-

आपल्या कुटुंबाचे उत्पन्न वाढते. समाजात चांगले राहता येते. देण्या घेण्याचे व लोक व्यवहार कळतात. पत्रव्यवहार करता येतो. स्वाभिमानाने जगता येते. जनजाती महिलांचे आधीच असलेले महत्व वाढते. कुटुंबाची प्रगती होते. फसवणूक टळते. ज्ञान मिळाले की अंधं श्रद्धा कमी होते.

शासनाच्या विविध योजना जाणून घेऊन त्याचा लाभ घेता येतो. अन्याय दूर करण्याचे शहाणपण येते. समाधान मिळते.

जनजाती मुली, महिलांचे साक्षरतेचे प्रमाण ही फार मोठी चिंतनीय बाब आहे. त्यांनी स्वतःच जागृत राहावे आणि स्वयंप्रेरणेने शिक्षण घ्यावे. सभोवतालच्या समाजाचीही तसा आग्रह धरण्याची जबाबदारी आहे. जनजाती महिला शिकलेली नसली तरी तिला शिक्षणाबद्दल उत्तम समज आलेली दिसून येत आहे. शिक्षणात स्त्री पुरुषांना अद्याप समान दर्जा आढळत नाही. यासाठी महिलांच्या उच्च

शिक्षणाच्या सुविधा बाढल्या पाहिजेत. म्हणजे त्यात निवास, भोजन शैक्षणिक साहित्य, गणवेश, आरोग्य या किमान सुविधा असाव्यात. सुशिक्षित, विद्या विभूषित आणि कर्तृत्वावान नामांकित महिलांची चरित्रे, आत्मचरित्रे वाचायला उपलब्ध करून दिली पाहिजेत. जनजाती महिलांच्या शिक्षणासाठी सुबोध मराठी माध्यम असावे. इंग्रजी, गणित सारखे विषय ऐच्छिक असावेत. म्हणजे जे विना अडसर पदवी पर्यंतचे शिक्षण पूर्ण होईल. त्या दृष्टीने अभ्यासक्रमाची पुनर्रचना होणे आवश्यक आहे.

डॉ. भास्कर गिरधारी (१८२३०१२३०१)

श्रद्धांजली

राष्ट्रसेविका समितीच्या ज्येष्ठ कार्यकर्त्या गीता पेंडसे (वय ५६) यांचे हृदयविकाराच्या झटक्याने मनमाड येथे निधन झाले. त्यांनी वनवासी कल्याण आश्रमाच्या माध्यमातून शहरात मोठे काम केले आहे.

अतिशय दुःखद बातमी.....

आपले सहसचिव श्री सुरेश हणमंते यांची धाकटी मुलगी सौ. ममता सचिन पेठकर, वय ३८, रहाणार चिखली, स्पाईन रोड, हिचे हृदय विकाराच्या धक्क्याने २६ मे रोजी सकाळी दुःखद निधन झाले.

आपण सर्वजन या शोकाकुल प्रसंगात ईश्वर चरणी प्रार्थना करू की ईश्वर हणमंते कुटुंबाला हा धक्का सहन करण्याची शक्ती देवो.

कल्याण आश्रम च्या सर्व कार्यकर्त्यांकडून भावपूर्ण श्रद्धांजली....ओम शांती ओम....

दिनांक ६ मे रोजी आंबेशेत ता जुन्नर येथे जनजाती कल्याण आश्रम च्या वतीने खडकी तळ्याच्या कामास सुरुवात करण्यात आली. आंबेशेत या वाढी साठी उन्हाळ्याचे ३ महिने पाणी टंचाई असते त्यासाठी या तळ्यात पाणी साठवून ठेवण्यात येणार आहे तसेच उन्हाळी पावसाळी याच तळ्यातून पाणी वापरावयास मिळणार आहे एकूणच या प्रकल्पामुळे महिलांची १ किमी वर खाली पाण्यासाठी होणारी पायीपीट वाचणार आहे व उन्हाळ्यात पाण्यासाठीची वणवण थांबणार आहे. पुढील २० दिवसात हा प्रकल्प पूर्ण होणार आहे. जनजाती कल्याण आश्रमाचे ग्रामस्थांनी आभार व्यक्त केले. यावेळी अर्जुन रावते सर, बुधा बुळे उपसरपंच घाटघर, राजाराम बोन्हाडे, मनोज नांगरे, जालिंदर घुटे, चिंधा उंबरे गुरुजी, अनिल रावते सामाजिक कार्यकर्ते व जनजाती कल्याण आश्रमाचे सुनील भोसले, अरुण काठे, विशाल भुरुक, बबन मडके हे कार्यकर्ते उपस्थित होते.

ಂ ದ್ವಿತೀಯ ಸಾರ್ಥಕ ಪುಸ್ತಕ

जनजाती सुरक्षा मंच महाराष्ट्र, पुणे जिल्हा

दि. १४ एप्रिल डॉ बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या जयंती निमित्त जनजाती सुरक्षा मंच महाराष्ट्र च्या वर्तीने ओम साई मंगल कार्यालय घोडेगाव या ठिकाणी आद्य क्रांतिकारक राघोजी भांगरे महासम्मेलन फार उत्साहात पार पडले. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर तसेच आदिवासींच्या क्रांतिकारकांचे पूजन करून कार्यक्रमाची सुरुवात झाली. कार्यक्रमामधील मुख्य उद्देश हा राज्यघटनेतील कलम ३४२ मध्ये अमूलाग्र बदल करून धर्मांतरीत आदिवासीना राज्यघटनेतील आदिवासींच्या सुचीतून वगळण्यासाठीची मुख्य मागणी होती.

कार्यक्रमाची सुरुवात घोडेगावातून भव्य रॅलीच्या स्वरूपात झाली हजारोंच्या उपस्थीत लोकांनी या रॅलीमध्ये आपला सहभाग नोंदवला.

- दिंडी, महिलांचे लेझीम पथक, गोफ पथक, पावरा वाद्य, सांस्कृतिक वाद्य अशा स्वरूपातली भव्यदिव्य रॅली घोडेगावमध्ये पार पडली.
- आदिवासी क्रांतिकारकांवरील माहितीपट (चित्रफिती) द्वारे कार्यक्रमाची शोभा वाढवली.
- मुख्य वक्त्यांनी मार्गदर्शन करून या हजारोंच्या समुदायाला संबोधले आणि मार्गदर्शन केले.

समाजामध्ये एकोपा निर्माण करण्यासाठी केलेल्या या मार्गदर्शनामुळे सर्व जनसमुदाय फार उत्साही होता व अगदी भारावून गेला होता.

विविध क्षेत्रातील नामवंत वक्ते आले होते त्यामध्ये प्रामुख्याने डॉ. विशाल वळवी, नंदूबार यांनी ‘बोगस आदिवासी’ या विषयाबाबत न्यायालयातील प्रलंबीत केसेस तसेच आदिवासी समाजातील ‘बोगस आदिवासी’ बाबत शासकीय उदासीनता यावर भाष्य केले.

अँड. किरण गभाले प्रांत सहसंयोजक यांनी आदिवासी समाजाच्या हितासाठी असलेल्या घटनात्मक तरतुदी यावर प्रबोधन केले प्रामुख्याने राज्यघटनेतील ३४२ बाबत विवेचन करण्यात आले.

कातकरी समाजाच्या महाराष्ट्र शासन आदिवासी सेवक

पुरस्कार प्राप्त महिला ठमाताई पवार यांनी कातकरी भाषेत संबोधून सर्वांची मने जिकून घेतली. समाजातील नैसर्गिकता टिकावी त्याचबरोबर ‘जुने ते सोने’ म्हणत समाजातील जुन्या चालीरिती, रूढी, परंपरा, पूजा पद्धती टिकाव्यात यासाठी सर्वांनी प्रयत्न केले पाहिजेत, तसेच निसर्ग वाचला तर आपण वाचणार आहोत हा मुद्दा प्रामुख्याने मांडला

प्रा. शरद शेळके यांनी आदिवासी समाजाला संस्कृती टिकवण्याचे आवाहन केले.

आदिवासी समाजातील परिस्थिती वैचारिक प्रवाह आणि समाजाची होत चाललेली दयनीय अवस्था यावर भाष्य केले तसेच आदिवासी समाजाने एकजूट राहून आपलाच आपण विकास केला पाहिजे ही भूमिका मांडली. सर्व संघटना यांनी एकत्र येऊन आदिवासी विकासाबाबत एक रूपरेषा ठरविण्याचे आवाहन देखील शेळके सरांनी केले.

कु. दिपाली दत्तात्रेय लोखंडे, रा. येणवे खुर्द, ता. खेड हिचा राज्यस्तरीय चित्रकला स्पर्धेत प्रथम क्रमांक मिळविल्याबद्दल सत्कार करण्यात आला.

ह. भ. प. कोकाटे महाराज यांनी आशीर्वाद दिले.

त्याचबरोबर जनजाती सुरक्षा मंच महाराष्ट्र, प्रांत संयोजक निवृत्त पोलीस निरीक्षक पांडुरंग भांगरे, अँड. गोरक्ष चौधरी, महाराष्ट्र प्रांत सहसंयोजक विनायक सुरतणे यांनी आदिवासींच्या वैचारिक मतप्रवाहावर तसेच शासकीय योजना राबवताना सामाजिक अडचण प्रशासकीय उदासीनता आणि शिक्षणातील हवे असलेले अमूलाग्र बदल यावर भाष्य केले.

संमेलनाला मोठ्या संख्येने महिला वर्ग सहभागी होता. त्यातही कातकरी समाजाच्या महिलांचा मोठा सहभाग या कार्यक्रमात पाहायला मिळाला. विजय भालिंगे यांनी प्रस्ताविक केले, तर युवराज लांडे यांनी आभार मानले.

हा कार्यक्रम यशस्वीरित्या पार पाडण्यासाठी सर्वांचे मनःपूर्वक आभार आणि धन्यवाद !

जनजाती सुरक्षा मंच, महाराष्ट्र, पुणे जिल्हा.

वनवासी कल्याण आश्रमाच्या माले
येथील समाज कल्याण केंद्राचे उद्घाटन.

जनजाती समाजाचे हिंदू संस्कृतीत महत्वाचे योगदान!
श्री रामचंद्र खराडी यांचे प्रतिपादन.

वनवासी कल्याण आश्रम महाराष्ट्र ही संस्था महाराष्ट्रातील जनजाती समाजासाठी विविध सेवाकार्ये करीत आहे. मुळशी तालुक्यात मोठ्या संख्येने कातकरी समाज राहतो. मजुरीवर गुजराण करणाऱ्या या समाजात शिक्षणाचे प्रमाण अतिशय कमी आहे. त्यामधून गरिबी वाढत आहे. त्यांच्या विकासासाठी एक केंद्र सुरु करण्याचे आश्रमाने ठरवले आणि तत्कालीन अध्यक्षा सौ. अंजलीताई घारपुरे यांच्या नेतृत्वात २०१६ साली माले गावामध्ये एक वसतिगृह सुरु केले. यामध्ये मुळशी तालुक्यातील राष्ट्रीय सर्वांगिण विकास संस्थेने मोलाचे सहकार्य केले. भाड्याच्या छोट्या जागेत उत्तम रीतीने चाललेल्या या संस्थेला स्वतःची वास्तु मिळावी यासाठी पुण्यातील रोहन बिल्डर्स इंडिया प्रायव्हेट लिमिटेड या संस्थेने मदतीचा हात पुढे केला आणि दोन वर्षांत एका अप्रतिम वास्तुची निर्मिती केली.

२२ मे रोजी सकाळी ११ वाजता या नूतन वास्तुचे उद्घाटन आश्रमाचे अखिल भारतीय अध्यक्ष माननीय श्री. रामचंद्रजी खराडी यांच्या हस्ते संपन्न झाले. याप्रसंगी राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाचे प्रांत कार्यवाह डॉ. प्रवीण दबडघाव, माले गावाच्या सरपंच सौ सोनालीताई शेंडे, रोहन बिल्डर्सचे विविध पदाधिकारी आणि मोठ्या प्रमाणात देणगीदार, कातकी बंधू भगिनी उपस्थित होते. कल्याण आश्रमाचे मुळशी तालुका अध्यक्ष श्री. वसंत भाऊ वाघमारे आणि सचिव श्री. सागर काटकर मंचावर उपस्थित होते. माले ग्रामस्थ मोठ्या प्रमाणात उपस्थित होते.

डॉ दबडघाव यांनी कल्याण आश्रम ही एकमेव संस्था जनजाती समाजाच्या संस्कृतीवरील आक्रमण, जबरदस्ती धर्मबदल या विषयावर काम करते असे सांगितले.

जनजाती समाज हा मूलतः हिंदू आहे. त्यांचे हिंदू संस्कृतीत महत्वाचे योगदान आहे आणि त्यांचा हिंदू म्हणून विकास केला पाहिजे असे प्रतिपादन माननीय खराडीजी यांनी केले.

तालुक्यातील आदिवासी जनतेसाठी हे केंद्र विकासाचा आधार होईल अशी आशा उपस्थित कातकरी बांधवांनी व्यक्त केली.

पालघर तालुक्यातील जनजाती तारपा नृत्य, कुलाबा जिल्ह्यातील कातकरी भजनी मंडळ, मुळशी तालुक्यातील पोवाडा असे विविध सांस्कृतिक कार्यक्रम या निमित्ताने सादर करण्यात आले. श्री. विशाल भुरुक यांनी गीत सादर केले.

सूत्रसंचालन सहसचिव श्री. नारायण ठिकडे आणि सचिव श्री. विजय भालिंगे यांनी केले. आभार प्रदर्शन उपाध्यक्षा सौ. अंजली चिंचोळकर यांनी केले. सौ. शर्मिला शिंदे, प्रसिद्ध गायिका, यांनी शेवटी पसायदान म्हटले. सर्व मान्यवरांचा भारत मातेची प्रतिमा आणि श्रीफळ देऊन सत्कार करण्यात आला.

आपली मुले मुली या वसतिगृहात पाठविण्यास अनेक पालकांनी उत्सुकता दाखवली.

माले गावाच्या वैभवात या वास्तमूळे भर पडली आहे असे प्रतिपादन श्री. सुहास शेंडे आणि अन्य ग्रामस्थांनी केले आणि आश्रमाच्या कामात संदैव साहाय्य करण्याची भावना व्यक्त केली. कार्यक्रमास पत्रकार बंधू उपस्थित होते.

नाशिक जिल्ह्यातील जनजाती बांधवांचा नैसर्गिक आम्बा, मध्य यावेळी विक्रीस ठेवण्यात आला होता.

वसतिगृह पूर्ण झाले असून मुलामुलींच्या प्रवेशाची प्रक्रिया लवकरच सुरु होत आहे, पालकांनी संपर्क करावा असे आवाहन संस्थेने केले आहे.

ਨਰੋਂਦ ਪੇਂਡਸੇ

माले वसतिगृह अभिप्राय

१. आज मला आपल्या संस्थेच्या वसतिगृहाच्या शुभारंभाच्या कार्यक्रमाला आवर्जून उपस्थित राहण्याची संधी मिळाली, कार्यक्रम अत्यंत विलोभनीय व नेटका झाला. सर्व नियोजन अत्यंत उत्तम होते. तुम्हा सर्व कार्यकर्त्यांना शतशः प्रणाम!! पुढील समाजसेवेच्या कार्यासाठी मनःपूर्वक शुभेच्छा, सागराएवढ्या महान कार्याला छोट्याशा बिंदू इतका तरी हातभार लावण्यासाठी योगेश्वराने सदबुद्धी मला द्यावी हीच त्याचे चरणी नम्र प्रार्थना !!

जयश्री मेहेंदले. (या आपल्या देणगीदार आहेत)

२. रविवार दिनांक २२/५/२२ रोजी जनजाती कल्याण आश्रमातर्फे श्री. सुभाषजी लुंकड, डायरेक्टर, रोहन बिल्डर, पिंपरी चिंचवड, पुणे यांनी मौजे माले ता. मुळशी जिल्हा पुणे येथे जनजाती विद्यार्थ्यासाठी वसतिगृह बांधून दिले आहे. सदर ठिकाण पुण्यापासून ४२ कि.मी. अंतरावर आहे. सदर वसतिगृहाच्या उद्घाटनास अखिल भारतीय जनजाती कल्याण आश्रमचे अध्यक्ष, श्री. रामचंद्र खराडी, राजस्थान व श्री. प्रविणजी दबडगाव, प्रांत कार्यवाह, पुणे, उपस्थित होते. मी, माझे कुटूंब, श्री. खबिया काकाजी, सर्वश्री. शंकर सूर्य, मोहन कातूलवार, शाशांक गडुम व श्रीमती कुमुदिनीताई कुलकर्णी इत्यादी उपस्थित होतो. जनजाती कल्याण आश्रमाच्या नियोजकांनी नाष्ट, चहा व जेवणाची, जाण्यायेण्याची व इतर सर्व व्यवस्था खूप छान केली. चिंतामणी प्रभात शाखेकडून सर्वांचे मनःपूर्वक आभार व अभिनंदन व पुढील कार्यवाहीसाठी हार्दिक शुभेच्छा

श्री. जिंदम

नमस्कार,

माले, तालुका मुळशी जिल्हा पुणे येथील आपल्या जनजाती कल्याण आश्रमाच्या ‘हुतात्मा नाग्या कातकरी’ छात्रावासाच्या नूतन वास्तूचे उद्घाटन रविवार, २२ मे

२०२२ ह्या दिवशी संपन्न झाले. त्या समरंभाच्या दिमाखदार सोहऱ्यास आम्हा उभयतांना उपस्थित राहता आले ह्याबद्दल समाधान व प्रसन्नता वाटते. तेथील कार्यक्रमाच्या आयोजकांचे तसेच पिंपरी-चिंचवड अध्यक्ष श्री. सुरेशजी गुरव आणि पुणे महानगर अध्यक्ष, श्री. प्रकाशजी धोका ह्या दोघांच्या नेतृत्वाखाली कार्यरत असलेले पदाधिकारी व स्वयंसेवक ह्यांच्या जोडीनेच श्री. विशालजी भुरुक यांच्या समवेत त्यांचे जिल्ह्यातील सहकारी अशा सगऱ्यांचे मनःपूर्वक अभिनंदन व आभार.

माले येथे जाण्या-येण्यासाठीची यातायात व्यवस्था उत्कृष्टच होती. माझ्या प्रकृती अस्वास्थ्याने आम्हाला वैयक्तीकरित्या अवघड वाटणाऱ्या परिस्थितीवर मात करण्यासाठी जे मोलाचे सहकार्य पुणे महानगराने देऊ केले ते आम्ही कदापी विसरू शकत नाही. श्री. प्रकाश खिचडेजी, श्री. महेश भुस्कटे, श्री. मिलिंद करमरकर आणि श्री. सुरेश हणमंते ह्यांचे मनापासून आभार. तेथील भोजन व्यवस्थेत पिंपरी चिंचवडच्या महिला वर्गासमवेत पुणे महानगराच्या महिलांनी जी मोलाची मदत केली ती लक्षणीय होती.

सदर प्रसंगी आपले अखिल भारतीय अध्यक्ष मा. श्री. रामचंद्रजी खराडी, प्रांत सचिव मा. श्री. शरदजी शेळके, पिंपरी-चिंचवड अध्यक्ष श्री. सुरेशजी गुरव अशा व्यक्तींचा आम्हाला सहवास मिळाला आणि त्यांच्याशी मनमोकळेपणाने वार्तालाप करण्याची संधी देखील मिळाली.

वनवासी कल्याण आश्रमाचा कोठेही आणि कोणताही कार्यक्रम असो तो सदैव यशस्वी करण्यात आपल्या पदाधिकाऱ्यांची सर्व स्वयंसेवकांची कशी एकजूट असते हे आपण पुन्हा एकदा दाखवून दिले आहे. म्हणूनच तर आपण खरे ‘स्नेही’ आहोत. धन्यवाद.

श्रीपाद मुरलीधर पेंडसे,
प. महाराष्ट्र प्रांत, खेलकूद आयाम प्रमुख.

ॐ द्वृष्टि नृत्यं द्वृष्टि नृत्यं

‘ऑक्सफर्ड ब्ल्यू’ अन् ‘मरंग गोमके’ - एक क्रीडापटू व जनजाती नेता...

उत्तरार्धः:

तारा ह्यांचे बळ्या लोकांशी असलेले संबंध व सदान् कदा त्यांचे मोठ्या माणसांत उठणे बसणे हे जयपाल यांच्या नोकरीतल्या गोच्या साहेबांना आवडत नसे. ह्या नोकरीत जयपाल मुंडांचे त्यावरुन अनेकदा खटके उडत, वादावादी होई. शेवटी ती नोकरी सोडून हे दांपत्य आपल्या एक वर्षाच्या मुलाला म्हणजे अमर ह्याला घेऊन नवीन नोकरीत रुजू होण्यासाठी अफ्रिकेला गेले.

आफ्रिकेत घाना येथे शिक्षकी पेशा स्विकारून तेथे काही काळ त्यांनी प्राध्यापकी केली. काही काळ युगांडामधेही त्यांनी रहिवास केला. आफ्रिकेत असताना तारा भारतात दर्जिलींगला निघून गेल्या. त्यामुळे त्यांना करमेना, एकटेपणा त्यांना सहन होत नव्हता. त्यांच्यावर प्रेम करणाऱ्या जहाँआरा जयरत्नम ह्या त्यांना मानसिक आधार देऊ लागल्या. भारतात परतल्यावर तारा मजुमदार ह्यांच्याशी त्यांचे संबंध बिघडू लागले. खरं तर तारा मजुमदार ह्यांचा राजकारणात कोणत्याही प्रकारे रस नव्हता. तथापि जयपाल मुंडांची तर राजकारणात जनजाती समाजासाठी कार्य करण्याची विलक्षण तळमळ होती. ह्या कारणांवरुन दोघांचे पटेना, त्यांच्यातील दरी वाढू लागली परिणामस्वरूप १९५२ मध्ये तारा मजुमदार ह्यांनी जयपाल सिंह ह्यांच्याबरोबर रीतसर कायदेशीर घटस्फोट घेतला. आपल्या पोटच्या सीता, जोया आणि मुलगा अमर ह्या तीन अपत्यांना घेऊन तारा भारत सोडून इंग्लंडला जाऊन राहू लागल्या. नंतर जयपाल सिंह ह्यांचा दुसरा विवाह ७ मे १९५२ रोजी जहाँआरा जयरत्नम ह्यांच्याशी झाला. त्यांची ही दुसरी पत्नी जयपाल सिंह ह्यांच्याप्रमाणेच राजकारणात सक्रीय होती. जयंत आणि बिरसा हे पुत्र त्यांना झाले. असा त्यांचा संसार शेवटपर्यंत चालू होता. स्वतःचे कौटुंबिक जीवन सांभाळत त्यांनी आपल्या आदिवासी समाजबांधवांना सांभाळणेही महत्वाचे मानले. अशा आपल्या जीवनाच्या सामन्यातील पुढच्या टप्यात बिहारच्या छोटानागपूरच्या दुर्लक्षितलेल्या आणि शोषित

अशा आदिवासी बांधवांना हे ह्यांचे सहकारी म्हणवत ते त्यांचे संघ प्रमुख म्हणून प्रतिनिधित्व करु लागले; त्या संघाला मजबूती देण्यासाठी ते बिहारला परतले.

आपण जन्मजातच आदिवासी आहोत हे ठामपणे सांगायला त्यांनी नंतर आरंभले. तसेच त्यांनी समाजकारणासमवेत राजकारणातही प्रवेश केला, राज्य आणि केंद्र अशा दोनही ठिकाणी निवडणूकींमधे यशस्वी होत ते आदिवासींचे नेते म्हणून अभिमानाने मिरवू लागले. आधी बघता जेंब्हा ते भारतात परतले होते तेंब्हा त्यांचे मन त्यांना आपल्या नावावरुन सतत खात होते. तसे पाहता त्यांच्या आडनावातील सिंह/सिंग हे नाव त्यांच्या फायद्याचेच ठरत होते, अनेकांना ते पंजाबी, शीख, किंवा मग बिहार-उत्तरप्रदेशाचे रजपूत असे असल्याचे वाटे. आदिवासींसाठी ते आपल्या नावाचा वापर करून घेत त्याचा वेगळेणाचा फायदा उठवू लागले होते. त्याचा फायदा उठवत ते त्याकाळी राजे-रजवाडे, संपन्न असे धंदा-व्यवसाय अशा घराण्यातील लोक फक्त विदेशी जाऊन उच्चशिक्षण घेण्याच्या दर्जा, स्थान प्राप्त करु शकत असत; तसे स्वतःबद्दल भासवत आपला फायदा घेऊ लागले, अशांबोरोबर ते उठ-बस करु लागले. ऑक्सफर्डला असताना सरोजीनी नायडू ह्यांची कन्या लीलामणी नायडू, पतौडीचे नवाब इफ्तीखार अली खान, दिलीपसिंह, जे नंतर श्रीलंकेचे प्रधानमंत्री झाले ते भंडारनायके असे भारतीय व शेजारी देशांचे धर्माध्यक्ष, राजे आणि धनीक व्यवसायीक ह्यांची मुल-मुली असे बरेच प्रसीद्ध त्यांचे सहपाठी होते.

भारतातील प्रमुख आदिवासी साहित्यिकांमधे जयपाल सिंह मुंडा ह्यांचेही नाव घेतले जाते. ‘आदिवासीयत’मधे जयपाल सिंह मुंडा ह्यांच्या लेखातील एक भाग बघू. आदिवासीयों की सबसे बडी विशेषता यह है की आर्योकरण के शक्तिशाली प्रभाव के बावजूद वे अपनी संस्कृति के साथ मजबूती से जूळे हुए हैं, उसका पालन करने में कामयाब रहे हैं। बाहरी दबावों के सामने झुकने से

उन्होने हमेशा इंकार किया है। आक्रमणकारियों की जटिल अर्थव्यवस्था से अपनी संस्कृती को बचाए रखने के लिये वे घने जंगलों में जा बसे। इसमें कोई संदेह नहीं की आदिवासियों की पारंपारिक स्वशासन व्यवस्था एक बेहतर राजनीतिक प्रणाली है। भारतीय काँग्रेसी उम्मीद कर रहे थे कि गांधीवाद का जाटू पिछड़ी जनजातियों को अपनी जमीन से उखाड़ देगा। पर हुआ बिल्कूल उल्टा है। गांधीवाद ने आदिवासीयों के बीच दिकुओं (बाहरीयों) को पहले से कहीं ज्यादा संदेहास्पद बनाने का काम किया है। इससे वे और जागरुक हुए हैं। आदिवासी आंदोलन की ताकत का केंद्रीय पहलु उनके स्वयं की आत्मरक्षात्मक चेतना है। आदिवासी लोगों को ढपोरशंखी दिकुओं की बातों पर यकीन करने की बजाय अपनी व्यवस्था की यथार्थवादी उपलब्धियों पर भरोसा करने की जरूरत है जिस पर वे सदियों से जीते आ रहे हैं। जनजाती समाजाबद्दल जनतेला समजवण्यासाठी त्यांनी विपूल लेखन केले, भाषणे केली। संपादक अश्विनीकुमार पंकज ह्यांनी संपादीत केलेले वर उल्लेख केलेले 'आदिवासीयत' नावाच्या एका पुस्तकात जयपाल सिंह मुंडा ह्यांचे निवडक लेख आणि त्यांची परखड मतं मांडली आहेत.

१९४०-५०च्या कालखंडात जेंव्हा भारतीय राज्यघटना आणि लोकतंत्र आकाराला येत होते त्याजोडीने जयपाल सिंह मुंडा हे भारतातील आदिवासी जनतेचा आवाज बुलंद करत होते, भारतात सत्तास्थापनेच्या गढबडीत असलेल्या समस्त राजकारण्यांना ते सांगायचा अटोकाट प्रयत्न करत होते की, आदिवासी हेच ह्या देशाचे सगळ्यात प्राचीन रहिवासी, मुळनिवासी आणि भारतीय प्रजासत्ताकाचे पुरस्कर्ते आहेत. हाच आदिवासी समाज भारतीय सभ्यतेचे पाईक आहे. जयपाल मुंडा म्हणत की हिंदू धर्म खचितच खूप महान आहे हे मी मनापासून मानतो, परंतु त्याच जोडीने आदिवासी दर्शन हे नैसर्गिकता आणि वैश्विकता याचं देण आहे. आदिवासी ही सान्या विश्वालाच मिळालेली निसर्गदत्त अशी देणारी आहे, तो काही जाटू-टोणा नाही, चेटूक वगैरे करणारे ते नाहीत. जयपाल सिंहांनी ठामपणे म्हंटले आहे की फक्त आदिवासी हेच ह्या देशाला 'राष्ट्रीय आत्महत्ये' पासून वाचवू शकतात.

आदिवासी वर्गाला मुख्य प्रवाहात सामावून घेण्यासाठी जयपाल सिंग यांनी लढा सुरु केला. त्यासाठी त्यांनी आदिवासी महासभा तयार केली जिचं नंतर नाव 'झारखंड पार्टी' मध्ये बदलल. या पक्षाद्वारे त्यांनी सलग पाच लोकसभा निवडणुका जिंकल्या. १९५२ पासून त्यांनी आदिवासी आरक्षण या मुद्द्यावर लोकसंघर्ष सुरु केला आणि त्यांच्या या संघर्षामुळे आदिवासींना काही वर्षांनी आरक्षण मिळाले.

छोटा नागपूरच्या जनजाती समाजाचा एक मोठा नेता आणि नंतर भारताच्या संविधान सभेतला एक घटक म्हणून त्यांनी फक्त छोटा नागपूरच नव्हे तर सगळ्या भारतातील जनजाती समाजाचे प्रतिनिधित्व केले. १९ डिसेंबर १९४६रोजी संसदेत संविधान सभेचे सत्र चालू होते त्यात त्यांनी आपले भाषण दिले होते. संसदेत होणाऱ्या चर्चामधे त्यांनी जनजाती समाजाच्या समर्थनार्थ बोलताना अनेकांच्या प्रश्नांना समर्पक उत्तरे देत ते सहभागी झाले होते. त्यावेळी जवाहललाल नेहरू, सरदार वल्लभभाई पटेल, डॉ. राजेंद्र प्रसाद, डॉ. सर्वपल्ली राधाकृष्णन, सी राज गोपालाचारी, सरोजिनी नायडू, जे बी कृपलानी असे दिग्गज नेते उपस्थित होते. त्यांच्या प्रयत्नांचेच फळ म्हणजे स्वातंत्र्यानंतर जनजाती समाजाला सरकारी नोकरीत आरक्षण मिळण्यासाठीच्या प्रयत्नात त्यांनी सोसलेले त्यांचे कष्ट खूप मोलाचे होते.

आज आपण झारखंडकडे स्वतंत्र राज्य म्हणून पाहात असलो तरी त्या बाबतची कल्पना जयपाल यांनीच सर्वप्रथम मांडली होती. आजही जयपाल मुंडा यांना आदराने झारखंडची आदिवासी जनता 'मरड गोमके' (सर्वोच्च अगुआ/नेता) असेच संबोधतात.

जेंव्हा जयपाल मुंडा ह्यांच्या वडिलांचे देहावसान झाले होते तेंव्हा ते घरी गेले असताना आईला नमस्कार करून त्यांनी आईला म्हंटले होते की आई आपल्या आदिवासी समाजासाठी मी राजकारणात प्रवेश करत आहे. मला त्यासाठी तुझा आशीर्वाद हवा आहे. आपल्या लेकाला आशीर्वाद देत त्या मातेनी आपल्या पुत्रास एकच सांगितले होते की तुला जे हवे ते तू कर. परंतु कदापी कोणाकडूनही धन्यवादाची अपेक्षा ठेवू नकोस. आईच्या ह्याच शब्दाचे

स्मरण करत जयपाल मुंडा हे शेवटपर्यंत आपले कार्य करत राहीले. अनेकदा मतदानात विजय प्राप्त केले तशी कधी हारही पत्करली, पण आपल्या आदिवासी बांधवांसाठी शेवटपर्यंत स्वतःला समर्पीत केले. त्यांनी कोणापुढे कशाची मागणी केली नाही तर कोणाला शरण जाऊन कोणाकडूनही धन्यवादही मागीतले नाहीत. ते फक्त धन्यवाद देतच राहीले.

लोकसभेचे सदस्य असतानाच त्याचं दीर्घ आजारानं दिल्लीत २० मार्च १९७० रोजी निधन झालं. दिल्लीहून झारखंडला त्यांच्या गावी त्यांना आणल्यावर साश्रूनयनांनी त्यांना श्रद्धांजली देण्यासाठी मोठा जनसमुदाय उपस्थित होता. सगळ्या खेड्या-पाड्यातून व शहरातून गोळा झालेल्या जनजाती समाजाच्या मुखी एकच नाव होते अन ते म्हणजे ‘मरंग गोमके अमर रहे...’.

कोणताही नेता असो, मग तो हिंदू असो अथवा ख्रिस्त धर्मातीरी असो, गरीबीत वाढलेला असो वा श्रीमंतीत; प्रत्येक नायकाच्या काही कमतरता तर असणारच पण आपण त्यांच्या अशा गोष्टीकडे बघीतले पाहिजे व त्यांचे चांगले ते स्मरणात ठेवले पाहिजे की ज्या गोष्टी त्यांनी मनापासून जनतेच्या भल्यासाठीच केल्या होत्या. जयपाल सिंह मुंडा ह्यांची ओळख ही केवळ एक अव्वल दर्जाचा खेळाडू, एक राजकीय व्यक्तिमत्व इथपर्यंत मर्यादित राहाता

कापा नये, तसे केले तर त्यांच्यावर तो अन्याय होईल. त्यांना अजून ओळखून घ्यायचे असेल तर त्यांच्यावरील लिखाण जरुर वाचले पाहीजे. जयपाल सिंह मुंडाना समजून घेत आपण देशासाठी त्यांच्याकडून काय धडे शिकले पाहिजेत हे समजले पाहिजे.

आजदेखील जयपाल मुंडा ह्यांचे स्मरण अन्य कोणाला येवो न येवो पण झारखंडचीच नव्हे तर सगळी आदिवासी जनता त्यांना कधीही विसरणार नाही हे मात्र पक्के.

संरक्षक फळी समर्थपणे संभाळलेल्या त्या ऑलिंपीयन डिफेंडर ते जनजाती समाजाचा संरक्षक असलेल्या अशा ह्या जयपाल सिंह मुंडा ह्यांना आपल्या सगळ्यांचे दंडवत. अशी संरक्षक भिंत असल्यावर भारतावर गोल करणे अवघड असणारच ना!

सहकार्य : अश्विनीकुमार पंकज लिखीत हिंदीतील ‘मरंड गोमते जयपाल सिंह मुंडा’ आणि संतोष किरो लिखीत ‘द लाईफ अँड टाईम्स ऑफ जयपाल सिंह मुंडा’ ह्या इंग्रजी साहित्यकृतींच्या सहकार्याने.

श्रीपाद मुरलीधर पेंडसे,
खेलकूद आयाम, पश्चिम महाराष्ट्र प्रांत, जनजाती कल्याण
आश्रम.

संपर्क : मोबा. क्र. ९४२२०३१७०४.

वीर राघोजी भांगरे यांना
जनजाती महादेव कोळी
समाजातील सहाद्रीचा वाघ
असे संबोधले जाते. २मे हा
क्रांतिवीर राघोजी भांगरे यांचा
बलिदान दिन आहे. या
क्रांतीवीराला शतशः नमन!!!

९ जून हा महान
क्रांतिवीर भगवान बिरसा मुंडा
यांचा बलिदान दिवस आहे.
भारताच्या स्वातंत्र्यासाठी
हौतात्म्य स्वीकारणाच्या
वीर योद्धा बिरसा मुंडा यांना
शतशः नमन !!!

२४ जून हा राणी दुर्गावती
यांचा बलिदान दिवस आहे.
मुघल साम्राज्याला
हादरविणाच्या
या शूर वीरांगनेलों
विनम्र अभिवादन !!!!

ॐ द्वृक्षा वृक्षा वृक्षा

कल्पवृक्ष बटनाम । मोह सहस्रनाम ॥ अन्नदात्यास प्रणाम । मोहाचा शतगुणी आयाम ॥

मोह हा वृक्ष ३० ते ९० फुट उंच व ८० ते ९० वर्षे जगत असून ५ व्या वर्षांपासून ९० व्या वर्षांपर्यंत फलदायी ठरतो.

२७) मोह(मधुका):-रेवती नक्षत्राचा आराध्यवृक्ष

मोह हा वृक्ष ३० ते ९० फुट उंच व ८० ते ९० वर्षे जगत असून ५ व्या वर्षांपासून ९० व्या वर्षांपर्यंत फलदायी ठरतो. मोहाच्या फळाला दोडा म्हणतात, तर फळातील बियांना टोळी म्हणतात. मोहाची साल, पाने, फुले, बिया, लाकूड हे उपयुक्त असून औषधी आहेत. मोहाचे लाकूड हे कठीण, टणक, व टिकाऊ असते, पण त्याला लगेच कीड लागते. मोह तोडताना कोणत्याही हत्याराने तुटतो, मात्र वाळल्यावर कुळ्हाड, कोयता, करवत चालत नाही. मोहफुलांपासून दारु व बियांपासून लाकडी वा दागडी वा बैल घाण्यावर तेल काढतात. दुबार उकळीशिवाय थंड तेल खात नाहीत, खवट लागते. खवट वास येतो, म्हणून गरम तेल खातात.

टोळी म्हणजे बियांपासून तेल काढल्यानंतर चोथा उरतो, त्यापासून पेंड, पेंडखत, साबण, कपड्याचा साबण तयार करतात. मोहफुलात ब जीवनसत्व, साखर, अल्क विपुल प्रमाणात आहे.

मोहाचे उपयोग:-

१) पूरक व पौष्टिक अन्न :- मोहफुले पहाटे गोळा करून सुकवितात व रांजणात भरून ठेवतात. वाळलेल्या मोहफुलाचे पीठ करून भाकरी करतात. तीच भाकरी बाळंतीण, आजारी व्यक्ती यांना देतात.

२) आदिवासींचा देव, कल्पवृक्ष, अन्नदाता:- आदिवासी समाजातील ठाकर, कातकरी, कोरकू, गोंड, माडिया आदि जमाती पोलो सण साजरा करून म्हणजेच मोहाची पूजा केल्याशिवाय कोणताही सण साजरा करत नाहीत. तसेच कोणताही आजार झाला तर फक्त मोहाच्याच दारुचा औषध म्हणून उपयोग करतात. मोहदारु सेवनाशिवाय आदिवासींचा सण साजरा होत नाही.

३) रंग:- मोहाच्या साली पासून नैसर्गिक रंग तयार केला

जातो. नक्षत्रवृक्षांपैकी खैर, पळस, मोह आदि वृक्षांपासून उत्तम प्रतीचा नैसर्गिक रंग बनवितात.

४) अल्कोहोल, इंधन:- १ टन फुलांपासून ३४० ते ४०० लिटर अल्कोहोल मिळते, तेच इंजिनाचे इंधन म्हणूनही वापरतात. मोहाचे इंधन दुचाकी व चारचाकींना बंधनकारक केल्यास तेल आयातीची गरजच उरणार नाही.

५) शिरका(न्हिनेगर), जॅम, जेली:- मोहवृक्षाच्या वयोमानानुसार ५ ते १४० किलो फुले एका वृक्षांपासून मिळतात. ज्याप्रमाणे मोहफुलांपासून भाकरी, दारु तयार करतात, त्याप्रमाणे शिरका, जॅम, जेली बनवितात.

६) भारतात मोहफुलाचे उत्पादन २० ते ४५ लाख टन आहे, ते सोलापूर जिल्ह्यातील ऊस उत्पादनापेक्षा अधिक आहे.

७) भाजी करण्यासाठी:- मोहाची कच्ची फळे भाजीसाठी वापरतात.

८) मोह फळे:- मोहाच्या १ टन फळांपासून ११० लिटर अल्कोहोल, तेल, इथेनॉल, इथिल, टर्पेटाईन भरपूर असते.

९) टोळी(बिया):- बियांमध्ये २५% तेल, क्रुड, प्रोटीन, फायबर, फॉस्फरस, पोटेंश, राख असते.

१०) दुधती जनावरे दूध देण्यासाठी :- मोहपर्ण चारा व भुसा वापरतात. तसेच मोहपेंड वापरतात.

११) द्रोण, पत्रावळी, मास्क:- मोहपर्णापासून द्रोण, पत्रावळी, मास्क तयार केल्यास बाजारात १०-३० रुपये शेकड्याने भाव मिळतो.

१२) मोहपूजा:- आदिवासी जमाती जन्म, मृत्यु, सण, विवाह यावेळी अन्नदाता म्हणून मोहपूजा करतात. मोह मद्यप्राशन करतात.

१३) संधिवात, गोवर, कांजण्या:- मोहाच्या खोडातून व फुलांमधून चीक काढतात. तो लावतात. २ वेळा ७ दिवस

१४) दंतविकार, पायरिया, हिरड्यांमधून रक्त वाहणे:- मोहसालीच्या काढ्याने चुळा भरतात.

१५) मधुमेह:- मोहसाल काढा नियमित प्यायल्यास शरिरातील इन्सुलिन वापरात येऊन मधुमेह पूर्ण बरा होतो.

१६) जखम, भाजणे:- मोहसालीची राख वस्त्रगाळ करून लोण्याबरोबर लावल्यास जखम, भाजून तयार झालेली जखम बरी होते.

१७) कातडी कमाविण्यास्तव:- मोहसालीचा वापर पुरातन काळापासून करतात.

१८) हृदय बळकटीस्तव:- मोह तेल सेवन उपयुक्त ठरते. मोहतेल खाल्यास रक्तात गुठली तयार होत नाही, हृदयाचे वॉल खराब होत नाहीत, पोटात वायूचा दाब तयार होत नाही.

१९) अशक्तपणा, अतिसार:- मोह तेल सेवन उपयुक्त ठरते.

२०) दाह होत असल्यासः:- फुलांचा रस त्वचेवर लावणे. हिरण्यकशयपूर्व्या वधानंतर भगवान नृसिंहांनी नखाचा दाह कमी करण्यासाठी मोह, उंबर यांचा वापर केल्याची वदंता आज्ञायिका आहे.

२१) हगवण:- फुलांची भुकटी २ चमचे मधाबरोबर खाल्ल्यास जुलाब थांबतात.

२२) दुध वृद्धीस्तव:- अंगावर बाळ पित असलेल्या मातांना, दुभत्या पशुंना फुलांची भुकटी २ चमचे दररोज देतात.

२३) कफ, खोकला, दमाः:- फुलांची भुकटी २ चमचे मधाबरोबर २ वेळा ९ दिवस चाटण करणे उपयुक्त ठरते.

२४) वंध्यत्व निवारण:- दुधात २ चमचे मोहफुलांची भुकटी ४० दिवस खाल्यास हमखास फायदा होतो.

२५) मुळव्याधी:- फुले तुपात तळून खातात.

२६) सुरकृत्या कमी करण्यासाठी (Anti aging):- मोहाच्या बियांपासून तयार केलेले लोणी वापरतात. ४० दिवस

२७) चॉकलेट:- मोहलोण्याचा वापर फायदेशीर ठरतो.

२८) वीर्यवर्धक :- मोह हा प्रचंड वीर्यवर्धक असून, कामवासना नियंत्रित ठेवणारा, आंब्यापेक्षा १००० पट

प्रभावी वृक्ष आहे. मोहतेल, टोळी चूर्ण, साल चूर्ण, पर्ण चूर्ण उपयुक्त आहे.

२९) उष्णाता कमी करण्यासाठी :- मोह उपयुक्त आहे.

३०) चर्मरोग, डोकेदुखी, तुपात भेसळ करण्यासाठी:- मोह टोळीचे तेल वापरतात.

३१) साप व उपद्रवी किंडे पलण्यासाठी:- मोहपेंड धूप म्हणून वापरतात. सर्पदंशावर पेंड वापरतात. एका मोहझाडापासून ५ ते ३० किलो बिया मिळतात.

३२) कार्बन, डिंक, स्टॅटीक सिड तयार करण्यासाठी:- मोहाच्या बियांच्या चोथ्यापासून तयार केलेली पेंड वापरतात.

३३) रेवती नक्षत्रावर जन्मलेल्या तसेच द, च हे नावातील आद्याक्षर असलेल्या व्यक्तींनी वाढदिवसाला २१ मोहवृक्षाचे रोपण, संवर्धन केल्यास आर्थिक, मानसिक, शारीरिक फायदा निश्चित होतो.

३४) बेरोजगार तरुणांनी उद्योगपती होण्यासाठी मोहफुलाचे पीठ, मोहफुलांचा अर्क, मोहफुलांची दारु, पर्णचूर्ण, मोह सालीचा काढा, मोहाचा रंग, मोहाच्या अल्कोहोल पासून दुचाकी, चारचाकीचे इंधन, आदी बाजारात उपलब्ध नसलेली उत्पादने बाजारात आणली तर भारतीय अर्थव्यवस्थेला किमान १५-२० लाख कोटींचा हातभार लागून, स्वार्थासि॒ह परमार्थ करीत लोकांचे आरोग्य संवर्धित होईल, यात शंका नाही. तसेच आदिवासींना ठोस उत्पन्न मिळाल्यास भारतातील ७१९ जिल्ह्यांपैकी ४६० जिल्ह्यातील नक्षलवाद संपुष्टात येईल, हे नक्की!!! तसेच भारत सरकारने मोहलागवडीस प्राधान्य द्यायला हवे.

३५) मोहफल संग्रहाबाबतचा स्वातंत्र्यपूर्व भारतात केलेला कायदा रद्द केलेला आहे. हे ज्ञातींना ज्ञात असावे.

संदर्भ:- नक्षत्रवृक्ष हेच जीवन, राधेश बादले पाटील, पंढरपूर श्रावण कृष्ण-दशके-१९४३, शुक्रवार दि. २७-ऑगस्ट -२०२१

राधेश बादले पाटील, पंढरपूर सासाहिक राष्ट्रसंत

ॐ द्वृष्टि नृत्यं द्वृष्टि नृत्यं

योग सर्वांसाठी निरामय जीवनासाठी

योग ही आपल्या भारतीय संस्कृतीने संपूर्ण जगाला दिलेली अमूल्य देणगी आहे. योग हा शब्द ऐकताच आपल्या डोळ्यापुढे कोणते चित्र उभे राहते ? हिमालयात क्रष्णी, मुनी पद्मासन घालून ध्यानस्थ बसलेले आहेत किंवा विविध आसने आणि प्राणायाम असे साधारण चित्र आपल्या डोळ्यापुढे येते किंवा योग म्हणजे केवळ योगासने करणे. जे तब्बेतीने सडपातळ किंवा लवचिक असतात असे लोकच करू शकतात अशी काहीशी आपली कल्पना झालेली आहे. त्यामुळे योग हा आपल्यासारख्या सर्वसामान्य लोकांसाठी नाहीच अशी समजूत अनेक लोकांची झालेली आहे.

प्रत्यक्षात व्याकरण महाभाषेचा कर्ता, आयुर्वेदातल्या चरक परंपरेचा जनक व योग दर्शनाचा प्रणेता असलेल्या महर्षी पतंजली क्रष्णीनी हा योग सर्वसामान्य लोकांसाठी सांगितलेला आहे. योग म्हणजे केवळ योगासने, प्राणायाम ध्यान इत्यादी पुरता मर्यादित नसून योग ही एक जीवनशैली आहे.

पूर्वीच्या काळी लोकांची जीवनशैली अतिशय नैसर्गिक, निसर्गाला अनुरूप आणि त्यामुळे आरोग्यपूर्ण अशी होती. पण जसजसा भौतिक विकास होत गेला, शहरीकरण वाढले, आधुनिकीकरण स्वीकारले जाऊ लागले, तशी तशी मानवाची जीवनशैली बदलत गेली. जीवन ऐहिक सुखाकडे झूळू लागले. जगण्यातील नैसर्गिकता कमी कमी होऊ लागली. निसर्गापासून आपण लांब लांब जाऊ लागलो आणि याचा परिणाम म्हणून दैनंदिन जीवनात मानसिक तणाव, प्रचंड दबाव आणि परिणामी शारीरिक व्याधींना आपण आपल्या आयुष्यात जागा करून दिली.

सध्याच्या धकाधकीच्या आणि तणावपूर्ण आधुनिक जीवनात व्यायामाचे मानसिक आरोग्याचे महत्व कमी होत चालले आहे. असे असताना आपण सतत काम आणि तणाव यांच्यामध्ये स्वतःला इतके गुरफटून घेतलेले आहे की स्वतःच्या शरीर व मनासाठी फावला

वेळ आपण देऊ शकत नाही. याचा परिणाम हृदयरोग, मधुमेह, रक्तदाब, सांधेदुखी, लट्पणा, स्थूलता तसेच नैराश्य, चिडचिड अशांतता या मध्ये होतो

या सर्व समस्यावर उपाय करायचा असेल तर आपल्याला आपल्या जीवनशैलीमध्ये अमुलाग्र बदल करणे आवश्यक आहे.

योग आपल्याला जीवन जगण्याचा मार्ग दाखवतो. ज्यामुळे केवळ शरीरच नाही तर मन व पुढे जाऊन आत्मापर्यंत आपल्याला स्वास्थ्याची प्राप्ती होते. योग ह्या जीवनशैलीचे अष्टांग मार्ग - अष्टांग योग सांगितले आहेत.

- १) यम - सामाजिक आणि नैतिक शिस्त किंवा संयम.
 - २) नियम - अंतर्गत आणि बाह्य अशा दोन्ही प्रकारची स्वयंशिस्त, आत्मशुद्धी आणि शांती.
 - ३) आसने - शारीरिक आणि मानसिक स्थिरता मिळते.
 - ४) प्राणायाम - श्वसनावर ताबा आणि प्राणशक्तीचे नियमन.
 - ५) प्रत्याहार - मनावर संयम. शब्द, स्पर्श, रस, रूप, गंध या जागिवांवरील ताबा.
 - ६) धारणा - (एकाग्रता) एखाद्या गोष्टीवर किंवा कामावर पूर्ण एकाग्रता करणे म्हणजे धारणा.
 - ७) ध्यान - विचारांच्या अखंडित प्रवाहाला योग्य दिशेला वळवणे.
 - ८) समाधी - अशी अवस्था जिथे शरीर आणि शरीर आणि जाणीवा या विश्रांत अवस्थेत असतात. पण मन आणि विवेक मात्र सावध असतात.
- अशाप्रकारे अष्टांग योग हा निरामय आयुष्याचा एक मार्ग आहे त्यामुळे आपली कार्यक्षमता वाढते. मन व भावना त्यांच्यावर ताबा येतो.

सौ. प्रज्ञा गायकवाड (९८८१४९८०७२)
योग पारंगत

स्व. श्री. श्रीनिवासन अश्रूपूर्ण श्रद्धांजली !! परी सत्वाचे तेज न साहून

इ.स. १९९५, मे चा महिना. नागपूरचा अक्षरशः अंग भाजून काढणारा उन्हाळा होता. मी गडचिरोलीला प्रचारक होतो. संघ शिक्षा वर्ग, तृतीय वर्षासाठी नागपुरात आलो. एक दिवस आधी आलो. संघ गोष्टीचा प्रवाह संपूर्ण भारतातून येत होता. केरळ प्रांतातून काही स्वयंसेवक आले. पांढरी, भगवी लुंगी, हाफ शर्ट असा वेष, बँग, हाती दंड घेऊन स्वयंसेवक येत होते. आपापल्या निवास रचनेत जात होते. आपले

समान ठेऊन, हात, पाय व तोंडावर पाणी मारून प.पु. डॉक्टरांच्या समाधीचे दर्शन घेत होते. हिंदी, मराठी भाषा येत नव्हती, पण शुद्ध, सात्त्विक प्रेम अपने कार्य का आधार है हा भाव चेहन्यावर दिसत होता. स्मृती मंदिरात शांतपणे डोळे लावून ध्यानस्थ बसलेला एक स्वयंसेवक माझे ध्यान आकर्षित करीत होता. तो सहज होता. तो मुखाने स्मरे राष्ट्र सारा भरे प्रेम से जो, प्रभावी तुम्हारी तपो साधना हे संघर्षीत आळवत होता, एकरूप झाला होता. काहीवेळाने त्याच्या डोळ्यातून झरझर अश्रू वाहू लागले. जणू तो अश्रूपूर्ण भावांजली डॉ. हेडगेवार ह्यांना वाहात होता. गीत पूर्ण झाले. नीरव शांततेत काही क्षण गेले. त्याने डोळे उघडले. मी बाजूला बसलो होतो. सुहास्यपणे तो एकच शब्द म्हणाला, परिचय ! मी सांगितला, त्याने पण सांगितला. तो स्वयंसेवक होता, श्रीनिवासन, जिल्हा पलक्कड, प्रांत केरळ. सकाळी वर्ग सुरु झाला. गण पडले. तो व मी एका गणात, एका कक्षात. एक महिना आम्ही एकत्र निवासी होतो. एक क्रणानुबंध, एक नाते आमच्यात निर्माण झाले. शारीरिक- दंड, योगचाप, योगासन समता तसेच बौद्धिक- गीत, वर्गैर मध्ये तो अपार कष्ट

घेत होता. बौद्धिक वर्ग झाल्यावर त्यांचा मल्याळम भाषेत अनुवाद वर्ग व्हायचा. सर्व गोष्टी श्रीनिवासन मन लावून करत होता. मलाच माझी लाज वाटायची. मी स्वयंसेवक म्हणून त्याच्यापेक्षा कमी आहे. पण तो मात्र आम्ही विदर्भातले, नागपूरजवळचे म्हणून आम्हाला आदर देत होता. वर्तमानात अनेक वर्षात संपर्क, त्याची भेट नव्हती. आवश्यकता पण वाटली नाही. पण शाखेवर मात्र प्रार्थना करतांना किंवा केरळ संघकार्य बातमी नंतर तो आठवायचा. ऑक्टो-२२ मध्ये

श्रीधरनचे केंद्र पलक्कड झाले. तेव्हा एक दोन वेळा श्रीनिवासन चा विषय निधाला होता. तो आता व्यवसायी आहे. संघ दायित्व आहे. आणि काल अचानक श्रीधरनचा (कल्याण आश्रम) फोन आला. आणि श्रीनिवासनवर काल काही अज्ञात मारेकच्यांनी हळ्ळा केला. आणि-- त्यात बाबा!! अपना श्रीनिवासन अमानवी, क्रूरतापूर्वक मारा गया आणि स्तब्ध झाला. फोनवर श्रीधरांचे हुंदके ऐकू आले आणि फोन बंद झाला. श्रीनिवासनच्या दुःखद निधनाच्या बातमीने माझे तन, मन बधीर झाले, सुन झाले. रेल्वेत प्रवासात होतो. नकळत डोळे पाणावले.

ओम राष्ट्रय स्वाहा, इदम न मम् म्हणत श्रीनिवासनने आपल्या जीवनाची समिधा ह्या राष्ट्रयज्ञात अर्पण केली. पण ही आहुती वाया जाणार नाही. किन्तु कोटी हृदयोमे तव दिव्य मूर्ती रहती अजस्र है हा भाव घेऊन आम्ही संघकार्य वर्धिष्णु करु या. हीच श्रीनिवासनला अश्रूपूर्ण श्रद्धांजली !!!

दिनकर देशपांडे
कल्याण आश्रम, गोवा.

बोहाडा आदिवासी परंपरेतील उत्सव

ठाणे, पालघर, जळवाहार भागातील आदिवासी पटट्यात बोहाडा नावाचा देवीचा उत्सव दरवर्षी अतिशय उत्साहाने साजरा करण्यात येतो. ही परंपरा सुमारे तीनशे वर्षांपैक्षा जास्त काळापासून जपण्यात आली आहे. कालमानानुसार त्यात वेळोवेळी बदलाही झालेले आढळतात. साधारणपणे होळी पौर्णिमनंतर फाल्जुन वद्य प्रतिपदा ते फाल्जुन वद्य

अष्टमी या काळात हा उत्सव संपन्न होतो. वर्षभर काबाडकष्ट करणारे आदिवासी समाजबांधव मोठ्या उत्साहाने हा उत्सव साजरा करतात. पूर्वी हा उत्सव आठ दिवस धुमधडाक्यात चालत असे मात्र अलिकडे एक/दोन दिवसच उत्सव साजरा केला जातो. निसर्गाशी अतृट नाते असणाऱ्या बांधवांची देव, दानव, पिशाच्य, प्राणी यांचेवर प्रचंड निष्ठा आहे. किंबहुना अत्यंत प्रतिकूल परिस्थितीत जीवन व्यतीत करताना है नैसर्गिकच म्हणायला हवे. पहिल्या दिवशी देवीचे पूजन करून मग रात्रीच्या वेळी प्रथम गणेशाला वंदन केले जाते आणि गणपतीचा मुख्यवटा धारण करून शोभायात्रा निघते. वेगवेगळ्या देवतांचे, दानवांचे, प्राण्यांचे मुख्यवटे आदिवासी लोक स्वतःच बनवितात. झाडांची साल, साग किंवा उंबराचे पोखरलेले लाकूड, पाने यापासून असे मुख्यवटे बनवून मनमोहक रंगरंगोटी करून पुरुष लोक असे मुख्यवटे धारण करतात. स्थियांना मात्र सोंगे घेण्यास परवानगी नाही. काही मुख्यवटे तर १५०/२०० वर्षांपासून वापरात आहेत. पेटत्या मशाली/दिवट्यांच्या प्रकाशात नाचत, वाजतगाजत मिरवणूक गावातून मार्गक्रमण करते.

पुंगीच्या तालावर, काठीच्या ठेक्यावर चालणारे आदिवासींचे अत्यंत मनोहारी तारपा नृत्य पाहताना

देहभान हरपून जाते. बोहाडा मिरवणूकीत पुंग्या, पिपाणी, ढोल-ताशे अशा पारंपरीक वाद्यांच्या गजरात धडाकेबाज मिरवणूकीमध्ये सर्व आदिवासी बंधु भर्गनी, पंचक्रोशीतील सगळे नागरीक आपली सगळी सुखदुःखे, अडचणी विसरून मोठ्या आनंदाने सामिल होऊन उत्सवात रंग भरतात. रामायण - महाभारत यातील पात्रांच्या सोंगांद्वारे अभिनयाचा,

नृत्याचा अविष्कार केला जातो. राम लक्ष्मण, सीता, रावण, हनुमान, त्राटीका सोबतच दशावतारातील वराह, कूर्मावतार, वीरभद्र, गजासूर, खंडेराय - दैत्य अशी विविध सोंगे (मुख्यवटे) धारण करून लयबद्ध, तालबद्ध पद्धतीने वाजत गाजत निधालेली मिरवणूक अतिशय आनंद देते.

बोहाडा म्हणजे वसंताचे स्वागत करण्यासाठी आणि येणारे वर्ष सुखसमृद्धीचे लाभण्यासाठी केलेली ईश्वराची प्रार्थनाच आहे. निसर्गात राहणाऱ्या मानवाला परमेश्वराचे आशीर्वाद जसे आवश्यक आहेत त्याचप्रमाणे वाईट शक्ती, हिंस प्राणी, दैत्य यांची अवकूपा होऊ नये म्हणून त्यांची केलेली आराधनाही तितकीच महत्वपूर्ण आहे. म्हणूनच या उत्सवात गणराया, राम, सीता, लक्ष्मी, जगदंबेसोबतच वराह, कूर्म, दैत्य, भस्मासूर, त्राटीका यांनाही बरोबरीचे स्थान देण्यात आले असावे. फाल्जुन वद्य अष्टमीला जगदंबेची महापूजा करून उत्सवाची सांगता होते. कालमानानुसार राहणीमान, पोषाख, उत्सवाचे स्वरूप जरी बदलले असले तरी मानव आणि निसर्ग यांचा समतोल राखणे किती अगत्याचे आहे हे नक्कीच अधोरेखीत होते.

नीलकंठ सहस्रबुद्धे (१४०३७०३८३७)
अयोध्या, बुधवार पेठ, फलटण

ॐ द्वृष्टि नृष्टि द्वृष्टि नृष्टि

वीर सावरकर जन्मदिना निमित्त

स्वातंत्र्यवीर सावरकर जन्म दिनी मला स्वातंत्र्यवीर सावरकरांच्या संदर्भात माझे सर प्रा. डॉक्टर ग.मो. पाटील यांचा उल्लेख करावासा वाटतो. कारण त्यांनीच आम्हाला ‘स्वातंत्र्यवीर सावरकर हे तळपते क्रांती सूर्य होते. सर्वसामान्यांची या सूर्याकडे पाहण्याची कुवत नव्हती आणि म्हणून तो ज्ञानसूर्य इतरांना कळणं अवघड होता’ असे शिकवण्याच्या ओघात सांगितले होते, ते मनावर पक्के बिबले.

स्वातंत्र्यवीर सावरकरांनी मार्च १९१० मध्ये लंडन येथे काव्य केलेले आहे. ते काव्य लक्षात घेण्याजोगे आहे.

आम्ही अंथतेने की घेतले व्रत न हे। लब्धप्रकाश इतिहास निसर्ग माने।

जे दिव्य दाहक म्हणून असावयाचे। बुद्ध्याची वाण करी हे धरीले सतीचे।

या ओळींमध्ये जो आशय आहे, त्यामध्ये सावरकर यांचा संपूर्ण जीवन बोध आहे. त्यांनी ‘मृत्यूपत्र’ नावाची कविता ही त्यांच्या वहिनीला लिहिली होती. त्यातल्या या ओळी आहेत. आपल्याकडे पेट्रोलियम मंत्री होऊन गेले. मणिशंकर अय्यर. त्या अगोदरचे, श्री.राम नाईक होते. त्यांनी उपरोक्त या ओळी अंदमानमध्ये सावरकरांचे ज्योती स्मारक होतं, त्या वरती लिहिलेल्या होत्या. परंतु त्या मणीशंकराने काढून टाकल्या. या कृत्याचा धिक्कार आपण केलाच पाहिजे.

सावरकर यांची कौटुंबिक माहिती आपण घेऊ या. त्यांच्या मोठ्या बंधूंचे नाव होते गणेश उपाख्य बाबाराव सावरकर आणि धाकट्या बंधूंचे नाव होते नारायणराव. त्यांची भगिनी होती शांताबाई नावाची. तर सावरकरांच्या पत्नी यमुनाबाई, यांना माई संबोधले जात होते.

जब्हार राज्याचे मुख्याधिकारी,(मुकणे महाराजांचे) श्री. भाऊसाहेब चिपळूणकर होते, ते सावरकरांचे सासरे होते. त्यांनी सावरकरांना खूप मदत केली आणि याचा परिणाम म्हणजे त्यांना देखील अनेक गोष्ठींना मुकावे लागले. सावरकरांचे अंगरक्षक होते आप्पा कासार. जून १९४० मध्ये नेताजी आणि स्वातंत्र्यवीर सावरकर यांची

भेट झाली होती. सावरकरांच्या पुत्राचे नाव विश्वास. सावरकरांना पन्नास वर्षांची जेल झाली होती.

रत्नागिरी मध्ये १९२७ साली महात्मा गांधींच्या बरोबर सावरकरांची भेट झाली होती. मार्सेलिस बंदगात, मोरया बोटीवरून समुद्रात उडी घेऊन पोहून सावरकर गेले.

१९१० मध्ये आणि १९०५ मध्ये पुण्याच्या लकडी पुलावर त्यांनी विदेशी कपड्यांची होळी केली होती. त्याला लोकमान्य टिळक उपस्थित होते. सावरकरांना अंदमानमध्ये यमयातना भोगाव्या लागल्या. १९१० ते १९२४ सावरकरांना कोलू फिरवावा लागला, घाणी फिरवावी लागली.

पुढे १९३० पासून रत्नागिरी येथे शासनाच्या नजरकैदेत त्यांना दुर्दैवाने राहावे लागले. पतित-पावन मंदिरात बहुजन समाजाला त्यांनी मुक्त प्रवेश दिला. जातीभेद ते मानीत नव्हते. महाराष्ट्राला ते भारत देशाचा खड्ग हस्त मानत होते. सावरकरांचा जन्म २८ मे १८८३ ला, म्हणजे वैशाख कृष्ण षष्ठी शके अठराशे पाचला नाशिक येथील भगूर या गावी झाला होता, आणि मुंबईमध्ये १९६६ मध्ये त्यांचे महानिर्वाण झाले. सावरकर हे शतपैलू नररत्न होते. महान देशभक्त, जहाल क्रांतिकारक, ज्वालाग्राही साहित्यिक, कुसुम कोमल कवी, थोर नाटककार, ओजस्वी इतिहासकार, प्रेरक आणि अमोय वकृत्वशैली लाभलेले, तत्त्वनिष्ठ राजकारणी, धुरंधर सेनापती आणि खन्दे समाजसुधारक होते. हे सगळे सावरकरांचे पैलू आहेत.

तात्पर्य सावरकर हा एक ईश्वरी चमत्कारच मानला पाहिजे. पंधराव्या वर्षी त्यांनी सशस्त्र क्रांतीची शपथ घेतली. हिंदू, हिंदुत्व याच्यासाठी ते आयुष्यभर झटले. नव्या पिढीला सावरकर कळावे, आपल्या अस्तित्वाशी आणि भावविश्वाशी त्यांचा असलेला संबंध उलगडून दाखवावा, देश, देव आणि धर्म याबद्दल आपण सावरकरांचा मौलिक विचार सतत लक्षात ठेवला पाहिजे.

आपण अंदमानला गेलो तर त्या ठिकाणचं वातावरण पाहून आपला थरकाप उडतो. मला बोटी वरती एक

ॐ द्वृष्टि नृत्यं द्वृष्टि नृत्यं

खलाशी भेटला होता. तो म्हणाला, आज आम्ही या ठिकाणी आहोत ते केवळ सावरकरांच्या मुळेच. सावरकर नसते तर अंदमानला कोण येतो? आणि म्हणून त्यांचं सगळं लेखन एवढ्या अडचणीत घडलं हा एक मोठा चमत्कार आहे. त्यांची हिंदुत्वाची व्याख्या विशेष लक्षणीय आहे. ते म्हणतात, आसिधु सिंधू पर्यंत यस्य भारतभूमी, म्हणजे सिंधू नदीपासून सिंधू सागरापर्यंत पसरलेल्या या भारतभूमीला जो आपली पितृभूमी मानतो, पुण्यभूमी मानतो, तो हिंदू. ही त्यांची हिंदुत्वाची व्याख्या होती. हिंदू समाज समर्थ व्हावा, विज्ञाननिष्ठ व्हावा, प्रगत व्हावा, क्षात्रतेज यामधून साहित्याची निर्मिती व्हावी ही त्यांची कल्पना होती आणि म्हणूनच साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष असतांना देखील शतपैलू या नररत्न

आज शनिवार २८ मे.
वीर सावरकर जयंती के
अवसर पर हमारी तरफसे
सावरकरजी की स्मृती
को नमन।

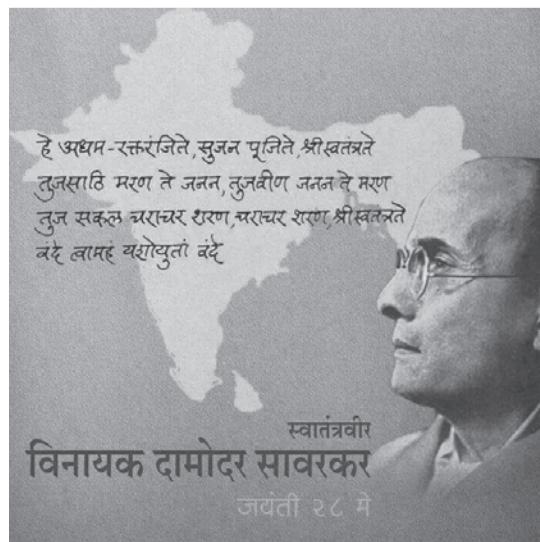
दिवंगत अटल बिहारी वाजपेयी जी ने वीर सावरकर जी के बारे में अपने ओजस्वी भाषण में कुछ ऐसे बोला था...उसे सुनकर अपने भाषा के शब्द शायद कम पड़ेगे। ऐसा व्यक्तीत्व विनायक दामोदर सावरकर का था। पुणे में एक कार्यक्रम हुवा था, जिसमें सुप्रसीद्ध लेखक पु. ल. देशपांडे और संगीतकार सुधीर फडके जैसे कई महान लोग उपस्थित थे। पढ़ीये सावरकरजी के बारे में अटलजी ने क्या बताया था हमको..

मराठी की 'सागरा प्राण तळमळला..' इस काव्य रचना सुनकर सावरकरजीके बारेमें मराठी में अटलजी ने कहा

सावरकरांनी असाच संदेश दिला आहे. लेखण्या मोडा आणि बंदुकी हातात घ्या. त्यांचा भर सैनिकी शिक्षणावर होता. देशाच्या सीमा सुरक्षित राहिल्या पाहिजेत, याची प्रथम काळजी घ्यावी. आणि हिंदूनी सुसंघटित राहून, आपलं वर्चस्व आपण टिकवले पाहिजे. हिंदुत्व म्हणजे जातिवाद नाही, ब्राह्मण वाद नाही, संकुचित विचारसरणी नाही, हे सगळं त्यांनी मांडलेले आहे आणि म्हणून हिंदुत्व, हिंदू धर्माचं संघटन आणि हिंदुत्व निष्ठा प्रस्थापित करण्यासाठी त्यांनी आपलं संपूर्ण आयुष्य वेचलेले आहे. म्हणून नित्यनेमाने त्यांची जयंती, पुण्यतिथीला त्यांच्या स्मृती जागविणे, हे आपले परम, पवित्र कर्तव्य आहे.

भास्कर गिरधारी.

९८२३०१२३०१

था सावरकर म्हणजे तिखट..’ (तिखा)
आगे कहा था..
सावरकर माने तेज,
सावरकर माने त्याग,
सावरकर माने तप,
सावरकर माने तत्त्व,
सावरकर माने तर्क,
सावरकर माने तारुण्य,

सावरकर माने तीर, सावरकर माने तलवार, सावरकर माने तिलमिलाहट, ‘तळमळाती’ हुवी आत्मा, सावरकर माने तितीक्षा, सावरकर माने तिखापन..

ऐसा सावरकरजी का बहुरंगी व्यक्तीत्व अपने सामने प्रस्तुत किया था। ‘सावरकरजी की कविता’ और ‘सावरकरजी की क्रांती’ ऐसे दोनों का अनोखा संगम प्रस्तूत किया था अटलजीने।

ऐसे सावरकरजी को हमारा नमन !!!

- श्रीपाद मुरलीधर पेंडसे, पुणे.

१४ एप्रिल रोजी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या जयंतीनिमित्त जनजाती सुक्षा मंच महाराष्ट्र च्या वर्तीने घोडेगाव येथे आयोजित क्रांतिकारक राधोजी भांगरे महासंमेलन उत्साहात पार पडले.

२५ एप्रिल रोजी सरसंघचालक मा. योहनजी भांगरव द्यांनी आपले बडगाव शेरी मधील संघाचे कार्यकर्ते प्रदीप जी नाईक यांच्या घरी भेट दिली.

१५ व १६ मे रोजी नाशिक येथे भारतीय सेनादात जाण्यासाठी इच्छुक असणाऱ्या जनजाती विद्यार्थ्यांसाठी शिवीर घेण्यात आले होते.

नववर्ष स्वागत समिती, नाशिक तरफे जनजाती क्रांतीवीरांच्या महारांगोली सरवाप्रसंगी प्रांत महिलाकार्य प्रमुख सौ. वृषालीताई पांचाल आणि भगिनी.

१७ एप्रिल रोजी महारांगोली गंगाधाट नाशिक येथे ज.क.आ.च्या stall ला ले. ज.निवृत्त माधुरी कानिंठकर यांनी भेट दिली व कल्याण आश्रमाचे कार्य जाणून घेतल. म.गिरीशजी कुबेर यांचे व्याख्यान झाले.

६ मे रोजी आंबेडकर येथे जनजाती कल्याण आश्रमाच्या वर्तीने खडकी तळ्याच्या कामाला सुरुवात करण्यात आली. पुढील २० दिवसात हा प्रकल्प पुराहोइल.

२१ मे २०२२ रोजी पुणे महानगर कार्यालयात मा. रामचंद्र खराडी यांचे स्वागत करताना भारत विकास परिषदेचे कायरकर्ते.

पुणे महानगर कार्यालयात आपले विचार व्यक्त करताना मा. रामचंद्रजी खराडी.

व.क.आ. जिल्हा रायगड, मागवली आदिवासी वाडीवरील १३ घरांचे हस्तांगरण प्रतिबिंब चॉरिटेबल टस्टच्या माध्यमातून झाले. या प्रसंगी कोकण प्रांत, मुंबई, रायगड जिल्ह्यातील कायरकर्ते उपस्थित होते.

पुणे महानगर महिला समिती

माले छात्रावासात MAVNIR कंपनीच्या १८ स्वयंसेवकांनी एकूण ४६ वृक्ष लावले.

यापैकी आपण नक्कीच काहीतरी करू शकाल !

- ◆ रु. ३०,००० / - ३० विद्यार्थ्यांचा एका वसतिगृहाचा एका महिन्याचा खर्च. ◆ रु. १०,००० / - वार्षिक देणगी देऊन एका वनवासी विद्यार्थ्याचे पालकत्व. ◆ शुभप्रसंगी व प्रियजनांच्या आठवणी प्रीत्यर्थ प्रासंगिक देणगी. ◆ आश्रमाच्या कार्यासाठी वेळ. ◆ आश्रमाच्या वैद्यकीय केंद्रासाठी आवश्यक औषध संकलनास मदत. ◆ वनवासी परिसरास सांस्कृतिक भवन उभारणीस सहाय्य-सहभाग. ◆ कल्याण आश्रमाच्या केंद्रास नियमीत / प्रासंगिक सहकृतूंब भेटी. ◆ वनवासी कलेस प्रोत्साहन - भेटकार्ड, दिनदर्शिका व राख्या विकत घ्याव्यात. ◆ वस्तुरूप देणगी-शालेय विद्यार्थ्यांसाठी गणवेशाचे कापड व अन्य शालेय साहित्य, धान्य व अन्य मदत. ◆ एका आरोग्य रक्षकाचा वर्षाचा खर्च रु. १०,००० / - आमच्या संस्थेस ८०G सवलतीची मान्यता आयकर विभागाने त्यांचे पत्र संदर्भ क्र. एनएसके / सी आय टी - आयटी/१२ ऐ -८०G/२०११-१२/२३५/दि. १८/०४/२००१ नुसार दिलेली आहे. चेक वा ड्राफ्ट वनवासी कल्याण आश्रम महाराष्ट्र या नावाने काढावा. बँकेचे नाव - बँक ऑफ महाराष्ट्र, शाखा : टिळक रोड, पुणे - ३०. खाते क्र. : 20057038836 IFSC-CODE-MAHB0000041